55 kop.

OSKAR KRUUS

Juhusliku paari mäng

Novelle

OSKAR KRUUS

Juhusliku paari mäng

Novelle

Kirjastus «Eesti Raamat»
Tallinn 1979

E
K 77

KUJUNDANUD HENNO ARRAK

4702700200

K 70305—161
M 901 (16)—79 TL—12—15—78

© Kirjastus «Eesti Raamat», 1979

I

Hilinemine

Videviku varul ilmus Tsirguaia ussaeda verevaruudulise pearätiga tütarlaps.

Peremees Maks Tsirnask oleks peaaegu talle tähelepanu pööramata läinud talli hobuseid talitama. Eks tulijal ole midagi Tereesega õiendada: naisterahvad leiavad ikka põhjust üksteise pool käia — küll mustrilehte laenamas, küll koogiretsepti küsimas.

Tüdruk Tsirguaia õues ei kippunud aga majja, vaid oli jäänud tuulekoja ette seisma. Heitnud pea selga, nii et isekas lõug rätiku seest esile kaardus, ootas ta peremeest. Teisel pilguheitel tabas Tsirguaia Maks tüdruku peahoiakus midagi tuttavlikku.

Järvesopis pestakse lambaid: kõik kohad on määgimist täis. Uttedega solistavad vees naabrimutid ja uus karjatüdruk. Kõigil naistel on undrukud üles vöö vahele pistetud, aga karjaplika on lisaks veel kaelani märg. Kleit liibub tal tihedalt vastu ihu, joonistades täpselt välja keha kontuurid: tillukesed rinnakuhikud, saleda talje, sujuvalt kaarduvad puusad, jalgade hargnemise kolmnurga. Tüdruk tajub, et teda vahitakse, aga ta ei pööra selga kalda poole, vaid lööb hoopis pea selga, nii et jonnakas lõug tõuseb esile. Jaanipäevaeelne päike puistab ligeda lambapesija tedretähisele näole sära ning tütarlapse pale võtab õitsva ilme.

Tsirnask astus aeglaselt ligemale, suutmata külastajalt pilku ära pöörata: see oli noor tüdruk, mitte palju üle kahekümne, heledad lokid pearäti alt välja kippumas, piklikus näos suured sõstrasilmad, sirge võimukas nina, punast lõkendavad põsed, vasemal pruun sünnimärk, palitut kummi ajavad rinnad.

Ega tütarlaps võõras olnud: Liilia Lillemetsa nime ta kandis ning teda võis asjaajamiste aegu näha täitevkomitee eestoas kirjutusmasina taga.

Neiu teretas.

Tsirguaia peremees noogutas ja küsis:

«Kas vallamajast saadeti jälle mõni käsk?»

«Jah . . . ei, ei, mitte vallamajast,» läks tüdruk vastamisega ootamatult ähmi täis. Ta tõmbas põuest halli ümbriku ja ulatas Tsirnaskile. Mees tahtis seda torgata kasuka taskusse — eks õhtu olnud lugemiseks juba hämar. Aga tüdruk hakkas kogelema:

«See on ki-kii-iire . . .»

«Nüidsel aal om alati kipekiire: küll lihanormiga, küll mõtsavedämisega,» urises peremees ja käristas kuvääri katki. Sealt väljakukkunud paberiribal paistis ainult üks pliiatsikirjas rida. Mees rabas hangele kukkunud paberitüki üles, pööras selle ehavalguse poole, langetas silmad üsna kirja ligidale ning tunnistas imestunud pilgul kohmakaid aapeid. Ja pillas siis läkituse uuesti lumme. Nüüd kummardus tüdruk seda tõstma, ta käsi jõudiski varem, kuid ka Tsirnask oli haaranud kirja järele ning nende pead oleksid peaaegu kokku põrganud. Lumes oli tindipliiatsikiri muutunud lillakaskirjuks, paberil sätendasid veepiisad, nagu oleks keegi sõnumi kohal nutnud. Tsirnask luges taas:

«Sind tullasse omme ära viima.»

Paberil polnud midagi rohkem neist viiest sõnast — ei pöördumist, ei kuupäeva ega allkirja. Kirja saatja pidi olema arukas inimene: kui see leheke oleks sattunud soovimatute silmade ette, siis poleks need viis sõna midagi reetnud: ei seda, kes kirjutas; ei seda, kellele teatati; ei õigupoolest sedagi, millega tegu: paljugi, kuidas ja keda ära viiakse — haiglasse, kooli, tööle . . .

Tsirnask küsis kähinal:

«Kes ta saatse?»

«Ema.»

«Taali?»

Tüdruk noogutas.

«Ja mitte sina esi?»

Liilia raputas pead.

«Ja sa ei tiiäki, midä siiä om kirjutedü?»

«Ei. Ema kleepis ümbriku kinni, ütles, et mine lippa Tsirguaiale ja anna Maksile. Kui aga teda kodus ei ole, siis Tereesele, ent siis peab lisama, et see on väga kiire asi.»

«Ütle oma emäle tuhat tennü. Ütle, et Tsirnaski Maks ei uneta sedä elu otsani.»

Neiu vaatas nende sõnade järel imestades mehe otsa. Tsirnask oli võlgu seletuse ning ulatas Liiliale sedeli. Tütarlaps haaras kirja sisu ühe pilguga ning läks näost valgeks.

«Sa, tütreke, jõudset õigel aal, küll ma omguss ole kadunu nigu vits vette,» lohutas Tsirguaia peremees.

Tüdruk paistis olevat nutule ligidal, ta luristas nina ning lingeldas kõnelda:

«Issand küll . . .! Kui seda teada saadakse . . . et mina . . . Minu käest kuulis seda ju ema! Vallamajas juhtus kõrvu poikvel uksest . . . kuidas partorg ja esimees . . . kabinetis kõnelesid, et . . . Tsirnaski Maximilian tuleb ära koristada . . . et saboteerib korraldusi . . . Ma siis ema käest küsisin, et kes see imeliku nimega Maximilian on . . .»

Liilia kahmas Tsirguaia peremehe käest pabeririba ja rebis selle kähku tillukesteks tükkideks.

«Egä taad papert enämb ei oleki vaja, paremb, kui ei jää vedelämä,» kiitis Tsirguaia peremees. «Aga midä ma tiiä, sedä ei saa enämb kiäki tagasi võtta.»

«Seda ei saa enam keegi tagasi võtta,» kordas tüdruk.

«Egäs tuu väillä tule, et sina. Kes toda tiiäp, kost ma võisi teedä saada. Vai kas vana Tsirnask midägi tiidsegi, olli kotust kogemata ärä. Pää pisti, tütreke, sa teit illusa teo, kui päästit oma esä.»

Kari sööb söödinõlval, mille luhapoolses servas toretseb värskelt tehtud heinakuhi. Kuhjameister on varda tippu tarnamättasse torganud kõvera kõivujuurika meenutamaks piibumeest. Kümme sammu eemal pajupuhma kõrval kivil istub punases sitskleidis plika, silmad puurimas raamatulehekülge. Pühapäeva pärastlõuna pehme valgus langeb ta sääsekublastele säärtele ning raamatukapsast hoidvale käele. Häiritud kiivitaja karjub hoiatavalt, kuid lugeja ei pane seda tähele. Nii peab ta äkki ehmatatult püsti hüppama:

«Oihh! Lase valla!»

«Mõistata, kes om!»

«Juku.»

«Ei.»

«Nuurperemiis Vrants.»

«Ei.»

«Sis . . . Maks.»

«Kas Maks ei oleki nuurperemiis?»
«Maks mõni peremiis!»
«Mesperäst?»
«Kes Maksile tallu annap, Maksist võip ainult sannamiis saada!»
«Vai sannamiis? Ma sinnu viil tolle iist pitsitä.»
«Aihh! Lase lahti!»
«Aa kui ei lase?»
«Ma naka appi õikma.»
«Kiäki ei kulle.»
«Vanaperemiis kullep alate kõik ärä.»
«Vana põõnap takan kambren.»
«Sis pernane.»
«Mutt läits küllä.»
«Sis tulep Vrants ja tiip sulle tuupi.»
«Veli läits alevide.»
«Mesperäst sa üten es lää?»
«Tahtse sinnu nätä.»
«Näet niigi egä päiv.»
«Tahtse ka käega puttu. Ohoh, sul omma joba tissigi nigu kaits saiakukelt.»
«Aa mitte käperdamisess!»
«Ai, sul omma amba nigu kähril.»
Tüdruk pääseb lahti ning paneb jooksma:
«Mul on muudki, aa mitte egäüte jaoss.»
«Mina ei ole egäüits.»
«Midä sa paremb olet?»
Tüdruk jõuab heinakuhja manu, haarab pea kohale küündivast malgast kinni ning ronib käbedasti üles. Paneb seal ühe käe puusa, teisega hoiab unterkonksus ort ja piibumeest.
«Taali, ullvaim, sa sõkut kuhjale augu lagipähä, ain võtap niimuudu vihma sisse. Tule kohe alla!»
«Ei tule ennemb, kui ärä lähät.»
«Kätte ma su iks saa!»
«Ei saa.»
«Mis ull muud sii om ainakuhja tampi!»
See hääl lööb sekka ussaia värava mant, kus seisab vanaperemees ning kamandab vihaselt:
«Jalamait alla! Ja sina, Maks, ärä kräünütä karjatütrigut!»
«Kost küll esä väillä tulli?»

«Isa?! See pole tõsi?»
«Sa võit emält küsidä. Küll temä tiiäp kõge parembide.»
Tüdruk puhkes nutma.
«Ärä ike, midägi ei ole joh katski,» püüdis Tsirnask tütarlast lohutada ning võttis tal käest kinni.
Liilia taganes ehmunult ja karjatas:
«Siis olen ju mina kulaku tütar!»
Need sõnad võtsid Tsirguaia peremehe tummaks; läks ära, enne kui oskas ütelda:
«Ah, kulak vai mittekulak — nii omma nuu vastse sõna, midä ei massa süämede võtta. Inemine jääp iks inemisess ja esä jääp esäss.»
«Isa jääb isaks . . .» kordas tütarlaps peaaegu hääletult.

Triikrauakujuline ruhi liigub hääletult mööda soo-oja järve poole — seda lükatakse ahtrist kuuseorrega. Ainult möödalibisevad soetõlvad puudutavad vahel kerge sahinaga parrast. Ruhe ninas seisab pikk tüdruk ning sihib pilguga teraselt enese ette. Aeg-ajalt ta kummardub, sirutab välja käe, tardub hetkeks sellesse asendisse, napsab siis järsu tõmbega veest peenikese kepi ning kallab selle otsa kinnitatud kahva paati tühjaks. Mööda lootsiku põhja nagistavad roomata suured vähid. Ehavalguse taustal joonistub tütarlapse siluett saledana, kummardumisel kerkib ta undruk õnnaldeni üles. Ja nata haaramisel löövad lehvima ta pikad juuksepahmakud.
Ruhi jõuab lugade ja kõrkjate vahelt välja vabasse vette. Vähiliste mant küünib hõbedaselt vilklev kuuvalgusesild üle järve, kaldaheinamaad kaovad uduvinesse, muust maailmast annab märku ainult kuskil haukuma pahvatav peni.
Neiu paadininas kummardub haarama viimaste soetõlvade joonele jäävat kahvakeppi, aga ruhi libiseb hooga edasi. Tütarlaps sirutub järjest kaugemale üle parda, küünib lõpuks sarapuutoki ladvast kinni ning . . . plartsatab vette. Hele kiljatus lõikub õhe, üle peeglise järve hakkavad kiiresti rulluma laineringid.
«Taali, rahulikult! Ärä võta siist kinni, sa kisut minu kah järve! Tule nõnast, muidu lääme terve tävvegä ümbre!»
Tüdruk lasebki lahti paadi pardast, mis on kaldunud peaaegu veepinnani. Paariks silmapilguks kaob ta ruhe varju, siis kerkib ta veest nõrisev kogu vöörpaku kohale. Tilluke lootsik kõigub hirmuäratavalt, aga saavutab siiski varsti tasakaalu. Tütarlaps seisab jälle puu peal ning tast niriseb ruhte vett nagu lättest.

«Sa olet nüid like nigu merenäkk.»

Ruhenina nõksatab kaldasse. Uduvines lösutab vana palkseintega küün. Sinna on suurem jagu heinu sisse aetud ning uks seestpoolt kinni pandud, aga otsaluuk on lahti, sealt saab märja tüdruku sisse upitada. Lige keha tundub kohati külm, kohati kuum.

«Võta säilläst ärä, muidu külmetät endä ärä.»

«Ma äbene . . .»

«Ädä ei anna äbenädä.»

«Kudas ma iks . . .?»

«Mes sa pelgät, siin om joh pimme.»

«Piäss kleidi koheki üles riputama.»

«Anna siia, sa ei küüni, ma pane ta sarika pääle tahenama. Aa puserda ka ame kuivass.»

«Ma jää sis peris paillass.»

«Ma anna sulle oma särgi. Aa enne piäp sul ka säillä kuivass õõrma.»

«Ärä tii, ma pelgä . . .»

«Kui ihu jääp likess, sis tulep külm manu.»

«Ma pelgä . . . Ärä tii . . .»

«Kui kaits inemist on tõnetõse ligi, ei naa sis ärä külmä.»

Tütarlaps pööras järsku ümber ning jooksis lahtisest väravast välja.

«Kohe nüid? Piä kinni, ütle emäle, et . . .»

Ent pageja ei peatunud ega vaadanud tagasi. Tsirguaia peremees tegi paar sammu tema poole, aga Liilia oli juba jõudnud suurteele. Tsirnask jäi seisma ning vaatas lahkujale järele, kuni see kadus künka taha. Siis tõlssis mees ussaeda tagasi ja astus eeskotta.

Peretoas tuli talle Tereese vastu ning tahtis teada:

«Mes tol tütrigul asja olli?»

Vajutisekividest ja kattehagudest vabastatud linaligu lehkab vängelt. Hobune on tagandatud lamavoivankri taguotsaga veepiirini ning hapuhaisulised linapeod lendavad üksteise järel leost otse koormasse. Järvepoolsel serval töötaval tüdrukul on undruk kõrgele üles kääritud ja veest ilmuvad aeg-ajalt nähtavale ta punetavad põlved.

Siis jääb linapeode koormasse latsatamine harvemaks. Tüdruk turnib veest välja hagude peale ning hoiab käsi rinde all:

«Ma ei saa enämb, süä läits nõrgass.»

Koormasse ei lange enam ühtegi linapeod.

«Mes sul om, Taali?»

«Minuga ei ole asi õige.»

«Mes asi ei ole õige?»

«Naiste asi. Ma jo pelgäsi küll . . . Nüid om iks tuu käen . . .»

«Mes asi om käen?»

«Nigu sa ei tiäss.»

«Piä nüid, kudas sis . . .?»

Hobune ehmatab millestki ning rapsab koormaga minema.

«Trruuuu! Kurat, trrrrr!»

«Küll tal olli asja.»

«Ja kes ta olli?»

Tsirguaia peremees jäi vastuse võlgu.

«Sooh, Tsirnaskil ei kõlba enämb oma sõsaraga kõnelda.»

«Jätä, Tereese, asi on naillast kaugen. Otsi mulle tiimuuna, ma piä kohe ärä sõitma.»

«Vai muuna,» urises Tereese.

«Ja saada karjatütrik Pooleterä küllä, las kutsup Kopa Arturi prõlla kohe tsika tapma.»

«Prõlla üüse? Olet sa arust ärä vai? Tsiga om kõhn kui kõplavars.»

«Ei ole aiga uuta. Minnu tullass ommen ärä viimä.»

Tereese langes toolile ning suutis vaid õhata: «Issand!»

«Nüid ei ole issanda jaoss aiga!» käratas Maks Tsirnask ja läks tagakambrisse. Tõmbas lahti parempoolse kummutisahtli, ajas käe paberite alla ning tõmbas välja pataka rahatähti. Luges eraldi kümme tuhat rubla, mahutas selle summa tengelpunga, ülejäänud rahapaberid viskas kummutisse tagasi. Tõstis siis enda ette dokumentide lasu ning hakkas neid kärmel käel sirvima. Puha tarbetud ja aegunud paberid: tulekindlustuse poliisid, tõukarja kontrollraamatud, Poola põllutöölistega sõlmitud lepingud . . . Umbkeelsed nad ju olid ning muud ei teinud kui ühe salooga teise otsa, aga nii väikese palgaga poleks ükski eesti sulane isegi talvekuudeks tulnud. Sulased läksid viimasel ajal üldse ülbeks: nõudsid prii pühapäevi ning enne päikeseloodet õhtule jätmist, nurisesid neljakümnekroonise palgagi juures . . .

Edasi tuli terve lade normikõhustusi ja kviitungeid. Anna muudkui vilja ja loomi ja nahku ja puid, mine mitmeks nädalaks metsa vedama . . .

Kõige põhjas lebas Treffneri gümnaasiumi kolmanda klassi

tunnistus. See paber ei käinud maiste varade kohta, selle oleks võinud taskusse torgata, aga see Maximiliani nimi — kõigile torkas silma, Liilialegi jäi kohe meelde! Oli ka vanamehel suurusehullustus ristida lapsi Austria keisrikoja järgi: Franz, Maximilian ja Therese!

Tsirnask heitis paberid suhvlisse tagasi ning tegi lahti riidekapi ukse. Küünitas käe ülikondade ja palitute taha, tõmbas välja läikiva vasksilindri. Keeras kaane pealt ning tiris torust rullikeeratud paberid lagedale. Hetkeks jäid silmad peatuma ülemise lehe pealiskirjale: MAA PÕLISE KASUTAMISE AKT. Need sakslased tegid ka magedat nalja: terve Eestimaa mitmekordselt orjatööga tasa teenitud ning takkajärele veel nii tsaarirublade kui ka Eesti rahadega kinni makstud, aga nemad teevad endale ikkagi kinkijate ja annetajate näod ette. Nagu oleks see maa nende.

Järgmisena tulid täitevkomitee aktid maa võõrandamise kohta. Jah, võõrastele lõigati lahmakas maad küll, pool Tsirguaia talu.

Viimaseks jäi lõvivapi ja punaste pitseritega kontraht:

«Leonhard Mihkli p. Merlup ühelt poolt, edaspidi nimetatud müüjaks, ja Maximilian Hansu p. Tsirnask teiselt poolt, edaspidi nimetatud ostjaks, sõlmisid üks tuhat üheksasaja kahekümne seitsmenda aasta detsembrikuu 22. päeval alljärgneva lepingu . . .»

Vihtade rapsimine on lakanud, avatud saunauksest valgub lämmatava leili asemele jahedust. Tüse vuntsidega vanamees istub palgilõhandikust pingil ning seebitab pead.

«Ma tahass naist võtta.»

«Soo-oh? Kedä sis?»

«Taalit.»

«Mihukest Taalit?»

«Meie Taalit. Lillemõtsa Taalit.»

«Karjatütrigut? Olet lolliss lännü . . .» Vana Tsirnask puristab, talle on seep silma läinud.

«Kõik omma talun nuurest piäst karjan käinüvä, mis sellen alba om?»

«Talupoisi ei võta karjaplikasit!»

«Mesperäst?»

«Nüid ma näe, et sul om tõeste mõistusest puudus. Siiani ma mõtli, et sinnu kimnaasist laiskuse peräst minema aeti, nüid ma sis tiiä, et lolluse peräst.»

«Esä, sa ei tahaki aru saada. Kui ma aumiis taha olla, sis om vaja ligembal aal kerku manu sõita.»

«Soo-ohh?»

«Mihklipäivä aigu võiss pulma tetä.»

«Ah et mihklipäivä aigu? Ah et jõudset sis joba karjatütrigule latse tetä? Ma oiati küll, et ärä kräünütä plikat . . .»

«Esä, sa olet jo kah nuur ollu . . .»

«Aa karjatütrigut ma naisess es ole võtnu. Ja ei võta minu poig kah.»

«Esä, saa ommete aru, et . . .»

«Küll ma aru saa. Karjatütrigu ommava ka ennemb latsi sünnu.»

«Esä, ma pallesi . . .»

«Ei massa, palvide iist es ole mulle siin maailman midägi antu.»

«Sis võta ma Taali ilma sinu luata!»

«Võtta ju võit, sedä kiildä ei ole mul õigust. Aga perändusest sinnu ilma jättä om mul küll õigus. Lää kas vai tuleva nädäli notari manu nink tii tõstamendi, kõik Vrantsule ja Tereesele, sulle ei midägi.»

«Tuu ei ole illus, esä.»

«Kas taa om illus, mis sina tiit?»

«Ma ei tiiä, kas . . .»

«Ah sina ei tiiä, kas sii om illus vai mitte? Sis mõtle järgi, poig, mõtle järgi. Aga kui sa mõistlik olessit, sis võiss ka sinust peremiis saada. Ma ole mõtelnu, et sulle tuless osajao arvel talu osta. Meil om prõlla tsipa sularaha kriidikassan, Vrants piäss sulle kümne aasta joosul ülejäänü väillä masma. Kui sa esi otsisit kõrraliku kaasavaraga naise . . . Jaah, mes oless sul sis vika?!»

Peremees torkas pitserite ja vappidega dokumendid tagasi vasksilindrisse. Nende paberitega polnud praegu midagi peale hakata. Suurelehelised ja paksud, peaks rohkem kui neljaks kokku murdma, et põuetaskusse ära mahuksid. Aga vaevalt on mõtet neid nutsakuks kokku käkerdama hakata — ei ole sihukesed paberid nüüdsel ajal soovituskirjaks. Aga ka kapinurgas polnud nad enam kindlas kohas: kui peremees majast, võidakse üle lävegi astuda ning kappides ja kummutites tuhlama hakata.

Tsirnask võttis vasktoru kaenla alla ning tõttas tõllakuuri. Lükkas elumajapoolsest nurgast kolu eemale, uuristas kangi ja labidaga vastu vundamenti kitsa augu ning mattis laterna valgel vasksilindri maha.

Vaatas tehtud tööd ja ohkas.

Veerand miljonit maksis vana Tsirnask notari juures Merlupile peo peale. Sellelesamale ammu linna kadunud Merlupi Leole, kes juba tookord oma raamatute kaantel uhkeldas Leomar Meriluige nimega. Ülejäänud 250 000 marka oli kohustus maksta viies võrdses osas kümne aasta jooksul + protsendid.

Kirjanik Meriluik pidi oma raha saama kindlaksmääratud tähtaegadel. Ei ta tulnud tärminitegagi vastu, oli ju kergemeelse tükiga hakkama saanud ning ühe ärimehe hellitatud noorproua üle löönud — küll see juba oskas raha sirgeks teha. Narva-Jõesuus ja Riia rannas, nagu sinakasrohelised fotod ajakirjas «Nädal Pildis» näitasid. Kõneldi, et Meriluik olla Pariisiski käinud.

Niisiis tuli Tsirnaski Maksil kirjanikule muudkui raha saata. Pidi mitu sulast palkama, suvel päilisigi võtma. Johannale tuli ütelda, et ta lõssi lauale paneks ning kõik piima meiereisse saadaks. Ka sead tuli rahaks teha, soolasilk oli ju perele vana kindel leivakõrvane ikka olnud. Mõni teenijavaim püüdis küll viriseda, üks sulane vihastas ning läks keset niiduaega ära. Tol suvel oli vilets, repetama kippuv silguveerandik sattunud.

Tark mees oli see kirjanik Meriluik, et ta Tsirguaia maha müüs. Ja selle asemel tundis elust rõõmu. Sõitis rongide ja laevaga, nägi võõramaa naisi ja linnu. Tsirnaski Maksil on vaid vasktoru täis pabereid, nüüd needki kuurinurka maha maetud.

Tsirguaia peremees lükkas prahti kaevatud kohale, viskas peale lauajuppe, vanu vankrirattaid ja muud kolu. Kui Tsirnask tare juurde tagasi tuli, astus väratist sisse Kopa Artur, pussnuga saapasääres.

Seaga oli rängalt möllamist, enne kui ta aedikusse suudeti maha suruda. Vist oli põhjus selles, et orikas polnud küllalt pekki turjale saanud, vaid suutis veel musklijõudu endakaitseks välja panna. Kõigi kolme täisinimese jõudu läks vaja, et seaga hakkama saada.

Lõpuks hakkas asi kombesse minema. Kopa Artur istus kaksiratsa sea seljas ega lasknud teda tõusta, Tereese rusus maha esijalgu ja hoidis kurakäega verekappa, peremees ise haaras pika pussi ning pidi torkama. Loom lõugas kõigest kõrist ja vahtis meeletute silmadega Tsirnaskile vastu. Sulu külge riputatud tormilatern kõikus tasakesi ning viskas tapetava lõustale vabisevat valgust.

«Mul ei ole täämbä käsi kindel,» ütles järsku Tsirnask ja ulatas pikkväitse Kopa Arturile.

«Tsuska, no tsuska, kel sii käsi nüidsel aal kindel om,» julgustas Artur. «Näe, lauba üüse olli Pooleterä silla pääl lastu täitevkomitee esimiist, aga es ole külge saadu.»

«Kaganit vai?»

«Tedä neh. Ju selleperäst, et nakse jälle kulakit tegemä.»

«Egä naa muud mõista kui iks ja jälle kulakuss,» ühmas Tsirnask.

Ammus see oli, kui Tsirguaia kuulutati kulakuks. Ega jäänud muud üle, kui katsuda abi leida kõrgemalt poolt. Laskis enda Tereesel viia vaksalisse ja sõitis Tallinna. Meriluik oli ju pärast sõda tõusnud ministeeriumi osakonnajuhatajaks. Kui ta selle talulaatsami kord juba kaela sokutas, siis aidaku kah. Poleks Tsirnaski Maks seda talu ära ostnud, siis võibolla oleks nüüd Meriluik ise kulakuks sattunud ja Tsirnask ametimeheks. Miks ka mitte, tal ju keisri nimi ja Treffneris rohkem käinud kui kirjanikuhärra. Meriluik visati ju punaste kõnede pärast koolist juba üsna algul välja.

Istus see Meriluik omaette ja kenas kabinetis küll, sekretär telefoniga eestoas ja puha. Algul ei tahetud jutule lastagi, aga kui lõpuks kabinetti pääses, siis ei olnud kunagine Merlupi Leo eriti uhke midagi, ainult kõvasti halliks läinud. Pani nahksohvale istuma ning pakkus hea sigareti nina alla tossama. Aga kui ta Tsirguaia hädadest kuulis, siis võttis mehe omajagu murelikuks. Poetas poolisõnu, et pole temal meelevalda Võllapää asju muuta, ei ole tema ministeeriumil põllumeeste asjadega tegemist. Mõtles ivakese aega ning ütles siis, et oodaku Tsirguaia peremees eesruumis, et mingi paberi ta ikkagi talle kaasa annab. Ootas siis tema, Tsirnaski Maks, eeskambris ning püüdis sekretärinäitsikuga juttu ajada. Aga uhke oli see linnamamsel, ei paistnud maamehed olevat ta maitse, poetas sõna suust ihnelt kui kuldraha.

Paberi tõi Meriluik aukartust äratava küll: masinal trükitud, vapimärgid üleval servas ning pitseri punane ratas vasakul nurgas. All seisis Meriluige enda uhkeldavate joontega allkiri ning kellegi teise longus kirburada. Kiri palus säilitada Tsirguaia talu kui kultuuriloolist ja istoorialikku mälestusmärki, mida on kujutatud eesti kirjandusteostes ning kus 1905. aastal popsid ja maatamehed koosolekut pidanud . . .

Aga ajad olid nii heitlikud, et isegi heast dokumendist polnud suurt abi. Kui läks pealinna kirjaga maakonnakomiteesse, siis sealsed asjamehed vangutasid pead, üks koguni irvitas ja ütles:

«Küll sellele Meriluigele ka sulg perse pistetakse.»

Nii prostalt just ütleski, tahtis vist rahvamees olla.

Ju need maakonnakomitee mehed asjade seisu ette aimasid. Ei läinudki mööda rohkem kui paar kuud ja siis olid lehed täis kisa Meriluige nime ümber, et küll kosmopoliit ja esteet veel pealekauba.

Kopa Artur võttis miiniterasest sepistatud pussi enda kätte, osalised vahetasid kohad ringi ning surmatants algas uuesti. Mõne minuti pärast pidi kangekaelne siga alla vanduma. Artur torkas esimese korraga südamesse ning õlgedele purskus sahmakas sooja verd. Siis oli aga perenaise käsi kapaga parajal kohal, kisa vaikis, siga hakkas tõmblema ja langes korisedes kokku.

Karvavõtmine oli juba hoopis kergem töö. Tereese tassis köögist kuuma vett ning seakere valati ühest küljest üle. Kopa Artur proovis pihuga harjast: oli lahti küll, ning ta pani pussi tööle. Ainult peremees ise seisis sulule toetudes, nagu oleks tal süda halb. Kui aga Artur talle küsivalt otsa vaatas, haaras temagi pikkväitse ja hakkas sahinal harjast kaapima.

Kui seakere oli lauda ees lakaredelile tagajalgupidi üles tõmmatud ning ees seisis lahtimine, ütles peremees äkki:

«Artur, lõpeta sii asi ütsindä ärä, mul om muud rutulist asjatoimetamist.»

Abimees saatis küsiva pilgu algul Maksile, siis Tereesele, aga kumbki ei paotanud enam suud seletamiseks.

Tsirnask ruttas tarre, viskas sitase ja verise ürbi seljast, tõmbas kottade asemele säärikud jalga, kahmas kapist uue pintsaku, kobas, kas rahakott on ikka taskus. Pintsakule üle tõmbas ta riidega kaetud lambanahkse kasuka ning selle karmanisse toppis puskaripudeli.

Ja siis astus ta väravast välja. Mitu päeva polnud keegi Tsirguaialt hobusega alevis käinud, suurteele viisid ainult jalgsijäljed. Maantee oli aga hästi sisse sõidetud ning seal sai lahedalt astuda.

Rüüvliavvamäel peremees seisatas ja vaatas tagasi. Siia lõppesid vanasti Tsirguaia talu maad. Oli ikkagi lahmakas krunt küll: poolteist kilomeetrit pikk, ühte tippu mööda küündis koguni Pooletera vaesteküla ribapõldudeni välja. Eks need Pooletera küla popsid ja antvärgid olid, kes talle pinna peale käisid. Egas ilma kaebusteta hakatud kulakuks tegema. Kuigi nad juba pärast sõda olid oma uusmaakrundid ja juurdelõiked tagasi saanud. Ainult vanapoiss Toki Ruudi, veider mees, ei tahtnud enam Tsirguaia ristikunurme.

Tsirnask jõudis Võllapää alevisse, kõmpis peatamatult lausa pedastikuserva välja, kus teistest eemale eksinuna kössitas veel üks majake. Koputas korra, ent välisuks seisiski lahti ning ta astus sisse ja peatus. Köögis ei näinud ühtki hingelist, edasi viis kaks ust. Tsirguaia peremees ei pidanud pikka aru, koputas parempoolsele.

Hüüti «Sisse!» ning Tsirnask lükkas läbematult ukse lahti. Ent eeskoda oli pime, mees ähmi täis, pealegi takerdus säärikunina jalamati serva taha ning külaline prantsatas täies pikkuses toa põrandale. Seejuures kõlksatas midagi.

Sängi serval istunud hallineva peaga naine oli püsti hüpanud, kuid suule surutud kämblaga karjatuse sumbutanud. Ta ühmas kurjalt:

«Taivas kaitse meid joodikute iist!»

Kukkuja ajas end vandudes püsti. Müts oli peast lennanud, keset põrandat hakkas tekkima mingi loik.

«Ma ei ole joodik. Pimme siin irmsaste, ei tiiä, kuis sii jalg komist. Tere kah!»

«Tere,» kostis naine nii, et teadmata jäi, kas ta sisseprantsatajat tuttavaks peab või mitte.

Mees rohmis kasukahõlma, sealt aga tilkus midagi põrandale.

«Kuradi putel om katski lännü,» kirus mees. «Kui nii õnnetuse tuleva, sis tuleva naa järjest. Mul om täämbä alb päiv.»

Naine ei ütelnud ikka veel midagi.

«Ei tunne ärä vai? Ma ole jo Maks. Vihterpalu Maks!»

Nüüd tegi ka naine suu lahti:

«Vihterpalu Maksi ei ole oleman. Ei ole enämb kaitskümmend kaits aastat.»

«Õigus tuu om, Vihterpalu Maksi ei ole enämb. Aa nüid om Tsirguaia Maks.»

«Tuud Tsirguaia Maksi ma ei tunne.»

«Aa Külimitu Taali om ommete oleman?»

«Ka Külimitu Taalit ei ole enämb . . .»

«Aa ta ommete saatse mulle täämbä sõna . . .»

«Usse võiss kinni panna, prõlla ei ole lämmi aig.»

Tsirnask sulges selja taga ukse ning astus sammu edasi, sattudes vasaku saapaga puskariloiku. Mehaaniliselt hakkas ta seda laiali hõõruma.

«Ma ei tiiä, kudas sind tennätä tolle kirja iist . . .»

«Tennätä ei ole vaja. Ma es ole sinu jaoss midägi tennü. Ainult et . . . kui tütre kätte om antu esä saatus, sis ei kõlba jalaga takant tõugata. Selleperäst laskse ma Liilial minna

Tsirguaiale. Aa talle ei oless masnu noid vannu asju nõna alla ööru, tulli kodu, täitsä endäst väillän.»

«Ja kos ta prõlla om?»

«Läits sanna.»

«Läits sanna?! Täämbä ei ole jo lauba.»

«Vahel om inemisel tahtmine sanna minnä ka tõsel aal.»

Kõnelusse tuli paus. Külaline ei osanud järsku enam midagi kosta ega küsida, ta hakkas taskust korjama pudelikilde kurakäe labakindale.

«Ma tulli sis jumalaga jätmä. Aa putel, kuramus, läits katski. Tiät küll, et mul om minek.»

«Minekit om ennembki ollu.»

«Jah, ma teie tuukõrd via. Ma ei oless pidänü sis minemä. Näe, mes sest kõgest väillä tulli — ole nüid ulkman ja pageman. Kõik tule maha jättä,» ohkas Tsirnask ning küünitas pudelitükid leelõuka servale.

«Eks mahajätmist ole ennembki ollu,» lausus naine.

Mees tiris karmanist välja suure ruudulise taskuräti ning kuivatas käsi: pudelikild oli sõrme katki lõiganud, peopessa immitses verd.

Kuivatusplekkidele tasaseks aetud, peluskist kirju segavili aurab ja lõhnab imalalt. Viljal lamav tüdruk peidab näo teradesse ja tihub nutta. Täpiline kirikäär ronib aeglaselt mööda kanda ülespoole ning võtab suuna pahkluu poole.

«Ärä ike, Taali, esä ost mulle Võllapää alevi taade talu. Me käisime joba toda kotust kaeman: elumaja om peris vastne, aa lauda omma lagunenu. Ja kas ei ole tal naillakas nimi — Tsirguaia?»

«Mesperäst Tsirguaia?»

«Mina ka ei tiiä, mesperäst. Võip-olla selleperäst, et sanna man om järv, järve veeren suure õpepaju ja toomepuhma, sisaskile ja tõistele tsirkele miildip aa vii veeren laulda. Kas sulle ei miildi, kui sisaski suveõdagu siristävä?»

«Ei kulle mina noid Tsirguaia sisaskit.»

«Sa piät ainult uutma ja kannatlik olema. Kui talu om ostetu ja minu nime pääle kirütetü, sis ei saa esä mind enämb kiildä vai käske. Ma tohi sis naisess võtta, kedä taha. Kui jõulu aigu edimäne jagu rahast ärä mastass, saav jüripäivä aigu sisse kolida.»

«Mina ei saa jüripäiväni uuta.»

«Ma ei saa midägi rohkemb tetä. Tsirguaia rentnikul om kaup tettü jüripäiväst jüripäiväni. Kõik inemise koliva ike jüripäivä aigu.»

«Nii om sii lännü,» lausus mees.

«Nii om sii lännü,» kordas kajana naine. «Saatus sihändene.»

«Kas sis saatuse vasta ei saa midägi tetä? Sa jo esi saatset sõna. Muidu oless minuga tõistmuudu lännü. Nüid võiss aa mõndagi plaani pidädä. Ma ole nüid ütsindä, täitsä ütsindä.»

Mees tegi pausi. Naine ei reageerinud kuidagi.

«Tule minuga üten!»

Nüüd oli see välja öeldud. Taali ei lausunud ikka sõnagi.

«Mes omal ajal viltu, sedä võip õigess aada. Johannat ei ole enämb kümme talve.»

«Jah, kümme talve. Rahu temä põrmule,» sõnas naine vaikselt, ent selle järel murdus ta hääl kõrgeks. «Ja alles kümne aasta peräst leidset sa tii siia.»

Mees ei paistnud viimast lauset kuulvatki ning jätkas:

«Me võiss minnä koheki kaugele, kos minnu ei tunneta. Lätimaale vai tõisele poole Pihkvat. Vai Talnade. Vai mõnda tõiste suurde liina. Ütsindä om vilets võõran paigan, aa kui oless katekeisi... Katekeisi oless paillu kergemb... Ma tapse tsia ja püüdlijahu om ja sularaha om. Küll kongi om ike maa lahti nink saap uvveste pääle nakata. Sa joh ka ütsindä... Kas proovime?»

Tsirnaski hääl muutus järjest ebakindlamaks.

«Sinuga?! Sina mõistat innata ainult mammunat. Sul om joba kõrd niisuke iseluum, selle iist sa ei päse...»

«Mul om talumehe iseluum.»

«Sis ei ole sii talumehe iseluum paillu väärt.»

«Nüid ei ole aig targutada, nüid om vaja midägi ette võtta.»

Taali tõusis pikkamisi püsti, võttis kummutilt ümmarguse peegli ning ulatas selle Tsirnaskile:

«Kae paremb, mäände sa olet.»

Klaasringilt vaatas vastu sassispäine, kortsurägastikus, halliseguse habemetüükaga nägu, ninasõõrmeist küünitasid välja pikad karvad, lõua vasakul poolel turritas poolkandiline käsn, silmavalgeid kirjasid veresooned.

Mees vehkis käega nagu kärbest tõrjudes. Peegel kolksatas lauale, tuli plekklambis lõi vubisema.

Jaamahoone aknad viskavad päikesepeegeldust otse silma, nii et peab pilgu saapaninadele langetama. Aga rong vuhvatab metsa vahelt välja ka ilma talle vastu vahtimata. Vedur turtsub, jääb siis nõksatades seisma. Esimesest vagunist astub alla üksik naine, laiaservaline linnakübar peas, käed pakke täis.

«Noh, kas amba saiva nüid üitskõrd ommete jutti?»

«Tuleval nädalal tuleb jälle minna,» kostab naine ning viskab pakid vankrile.

«Mes asja?! Prõlla ainaaigu?»

«Egas hambavalu küsi ajast!»

«Ma piä sis päivilisi võtma. Mes sii masma lätt! Sa lihtsalt tahat müüdä liina ringi kollata, kohvipoodin lobiseda.»

«Oleksid võinud ometi vedruvankriga tulla!»

«Es ole aiga tõist obest ette panna, tulli õkva ainamaalt.»

«Nüüd käruta sõnnikuvankriga nagu pops.»

Viimasest vagunist hüppab parasjagu alla ema lapsega. Sel naisel on valge sitsrätik lõua alla sõlmatud ja käevangus kooritud vitstest korv. Tüdrukutirts naise kõrval võib olla kümneaastane, ta vasakul põsel paistab silma tume sünnimärk, rätik on tal nagu emalgi lõua alla köidetud ning oma väike korvgi on tal käes. Valgetest vitstest, punaste marjaplekkidega korvike.

Viimane vagun on peatunud otse lasipuu taga: nii rongilt tulijad kui ka vankrile ronijad ei saa jääda üksteisele märkamatuks.

Marjakorviga naine vaatab ümberringi, kuid mingeid muid rattaid vaksalihoone taga pole näha.

«Mida sa ometi kohmitsed, hakkame juba sõitma,» käsutab linnakübaraga naine vankrilt.

«Kui võtass tolle latsega naise perä pääle, kudas na muidu selle lämmäga tossin kilumeetret Võllapääle vantsiva?»

«Ah sellepärast sa tulid töövankriga, et sihantseid lahke anniga naisi vedada!»

«Kost ma võisi ette teedä. Ärä aa pada!»

«Ah mina ajan pada? Kes siis seda ei tea, et sa tolle Taaliga ringi tõmbasid. Aga nüüd ei ole sulle teda enam vaja, nüüd on sul naine. Nõõõ!»

Hõbehall, rublatükkidega kirjatud noor mära tõmbab vankri parinal veerema.

Sirget teed vaksalist metsani on ligi paar kilomeetrit. Kui üle õla kiigata, võib ikka ja jälle näha, kuidas järjest kaugemale maha jääb mööda heleruuget maanteed astuv valge rätikuga naine. Ja emast veelgi tillemaks muutub korvikesega tüdrukutirts naise kõrval.

Kui Tsirguaia peremees jõudis koju tagasi, valendas siga lahituna lakaredelil. Kopa Artur oli oma jao värsket saanud ning minema läinud. Tsirnask veeretas aidast välja väiksema

lihatünni rehealuse väravasse. Unarusse jäetud puuanum tahtis keeva veega kõrvetamist, muidu võivad tont teab mis mutukad sinna sigida. Maks käratas Tereese vett kuumaks ajama ning asus ise seakeret tükeldama. Loom polnudki nii kõhn, kui pealt paistis: turjal pekki kolmveerand vaksa, lappetükid keskmise peekoni väljanägemisega. Sinkidelgi polnud viga, ainult vaevalt neid seekord kellelgi suitsutada mahti on. Kootidest ja kõrvadest saaks hea kallerdusega sülti keeta.

Seni kui vesi pajas keema läks, oli peremehel seakere tükkideks raiutud. Pärast tõrdu kahekordset ülekõrvetamist hakkas Maks sinna laduma liha: põhja suured singid, peale lapped ning väiksemad vahetükid. Kõva soolvesi üle, aga mitte päris ääreni, et ei hakkaks välja loksuma. Kaas tihedalt peale ning tapipulgad tünnikõrvadest läbi. Siis kogu tõrdu kõvasti köiega ree nurka kinni tarida, et kiirel sõidul mõnel teekäänakul viltu ei vajuks ega upakile kukuks.

Pärast seda tõttas Tsirnask uuesti aita: lihakõrvase pärast pidi ka muret tundma. Õnneks oli ta eelmisel kuul veskil käinud, nii leivajahu, nisupüüli kui ka kruupe lasknud teha. Aga kõike ei maksnud koormasse ajada: hobusel läheks raskeks vedada. Tuli ümber valada väiksematesse kottidesse. Pisemad nutsakad igapidi paremad: võib-olla vaja kuskil meelehead anda, võib-olla millegi vastu vahetada. See Tereese on küll oma sõsar, aga lohakas ikkagi: kotid nõelumata ning köitenöörid katkenud. Ega saa ometi sõita, tangurada taga. Tuli Tereesegi aita kamandada ning talle suur kotinõel pihku torgata.

Nutmisest punetavate silmalaugudega perenaine pistis torisema:

«Mis sa ommete ahnitset, egä sa üte obesega jõvva talu tühjäss vedädä!»

«Ärä pelgä, et sulle ei jää midägi. Siimnevili salven ja tõist nii paillu küüni põrmandu alla matetu, tiiät jo küll?»

«Tiiä, tiiä küll.»

«Mes sa sis vingut. Lase nõglal kippeste kävvä!»

Tereese viskas nõelutud koti venna jalge ette.

«Oia kinni kah, opeta nigu väikest last,» pahandas Tsirnask.

Tereese tõstis sinise püstitriibuga riidetüki maast ning tõmbas kotisuu avali. Maks upitas nisupüüli koti salve servale, päästis sõlme lahti ning hakkas ümber valama. Laterna ähmasesse valgusekumma kerkis valge jahupilv.

Tsirnask köitis mõlema koti suud hoolikalt kinni, asis suu-

rema sülle ning tassis rehe alla. Tuli sörksammul üle õue tagasi. Tereese astus aidatrepile:

«Nakka joba minemä, Mäelätte takan ahetass, varsti suur valge vällän.»

«Ei aheta ta viil midägi, talvine üü om pikk.»

Kui aidakraam oli rekke paigale pandud, jõudis järg rõivaste kätte. Suure reisikasuka võis konksu otsast visata koorma peale, aga väiksemate asjade otsimine nõudis aega. Tuli puistata kummutit, kappe ja nagisid, et jahimeheseljakotti kõik vajalik kokku saaks: teine ülikond, tagavarasaapad, kimp pesu, sokke ja kindaid. Voodilinad ei tahtnud üldse ära mahtuda, seljakoti krookpael läks kinnitõmbamisel katki.

«Kurat!» ütles Tsirnaski Maks.

Selle märgusõna peale jõudis jaole Tereese ja kamandas: «Küll ma selle kõrda tii, sina mine, pane joba obene ette!»

Peremees läks talli, latritest vaatas vastu kolm hobust: must laukotsaga ruun, punane vana mära ja hall rublatükkidega sälg. Tund aega tagasi oli ta kõigile heinaredelisse visanud esimese aasta ristikut ja änganud moldi kaeru. Nüüd seisid kõik sõiduvalmis, tarvitses ainult juua anda ning aiste vahele tagandada. Missugust neist võtta? Punane mära oli hea, ühtlase jooksuga, aga tiinuse viimases veerandis — sellega ei võinud riskida. Tuli vist ikka võtta vana ruun: kihutajat temast enam pole, aga koormat teele ei jäta. Maks avas otsustava liigutusega musta ruuna latri ning kutsus hobuse välja.

Range nagist võttes märkas peremees, et nende polsterduse parempoolne nurk on rebenenud ning võib hakata loomal kaela hõõruma.

Kui hobune ees, laskis peremees pilgul ringi rännata. Kõik pidi maha jääma: vedruvanker, saan, suur ja väike regi, vaskliistudega ilustatud rakmed ja roosililleliised loogad, sadulad ja piitsad. Kõik see pidi maha jääma, kõik see polnud enam tema, kõik see jäi teadmata kellele.

Aga see siin rehe all oli täpes, maha jäid ju kaks hobust, kaheksa lehma, tosin lammast, kümme siga, kanu ja hanesid, nisu ja rukist, kesvi ja kaeru, segavilja ja ristikuseemet, soetud linapunde ja küünid täis heinu, uuepoolsed hooned ja sügisel ülesküntud põllud, adrad ja äkked, kultivaatorid ja randaalid, niidumasinad ja loorehad, hekslimasinad ja viljakaalud . . . Seda oli võimatu loendada, mida kõike ühes vanatalus võis leiduda — ühe hobusekoormaga ei viinud siit ju tühjagi ära.

Tsirnask kiskus pilgu vedruvankrilt lahti, ulatas silmi vesistavale Tereesele käe ning taandas hobuse rehe alt välja. Koorem oli raske saanud, jalased nihkusid muldsel põrandal vastumeelselt — oleks muidugi pidanud ennist tühja ree ümber keerama, vehmritega värati poole. Peremees istus lihatõrdu kõrvale kreslanurka ja virutas ruunale piitsaga. Regi hakkas liikuma.

Heki taga pidas Maks aga hobuse kinni ning sõrkis tallu tagasi.

«Unetit midägi maha? Tuu om alb märk, et tagasi tullit,» ütles rehe alla seisma jäänud Tereese.

«Taose, tagavarataose piäp võtma, ruuna omal om vilt katski,» selgitas Tsirnask ning haaras nagist halli mära uued, vaskliistakutega rangid.

Tereese tuli ussaia väratisse. Maks istus uuesti rekke ning vibutas piitsa. Regi läks liikvele ja pöördus heki nurga taha.

Paari minutiga jõudis lahkuja mäest alla, tõus Pajuoja sillalt üles Suukaala seljandikule võttis pisut rohkem aega ning siis oligi vastas suurtee.

Kumba kätt käänata? Ei maksnud sihukesel ajal alevisse tikkuda, tuli teisele poole põrutada. Tsirnask sikutas kergelt paremat ohjaharu ning tahtis keerata suurteele.

Suukaala aida tagant ilmus järsku nähtavale teine regi, kolm meest peal. Tsirnask tõmbas ruuna teeservale, et vastutulijaid mööda lasta, aga suur võik hobune ta vastas rapsati seisma, võõrast reest paiskus taskulambi valgusjuga talle näkku.

«Vana Tsirnask jah!» hõikas sealt keegi. Tundus täitevkomitee esimehe Kagani hääl olevat. Reest hüppasid maha kaks meest, vormimütsid peas, teisel koguni vintpüss käes.

Oma rada

Mis pagan see küll müriseb? Ja muudkui järjest tugevamalt. Ega mõtlegi vait jääda. See ei saa olla pikne — pole säärane aastaaeg. See võib olla ainult auto! Vist koguni mitu autot. Mis asja võib neil nüüd sügisesel ajal olla kõrvalisse metsatallu? Praegu pole lankidel puuriitu või palgivirnu äravedamist ootamas. Ei, sel mootorimüral ei saa olla mingit rahulikku eesmärki!

Kalju Piin hüppas heintelt püsti:

«Üles! Maast lahti!»

«Mis on?» Kapten Tolpak reageeris esimesena.

«Kuula!»

«Kuradi kurat!»

Tolpak rebis katusest laastu välja ning vaatas alla, Kalju tegi tema eeskujul sedasama. Oi sa raip, auto jah, juba heinamaa kaskede vahel. Ja mitte üks, esimesel sabas kohe teine. Suured sõjaväe veomasinad. Siin pole enam passida midagi, kohe jõuavad nad põndakust üles ning on tare taga väljas.

Rinkuse Endel ajas end alles üles, kapten hüppas aga juba alla. Kalju kobas käsikaudu mööda heinakihti. Pagan, kuhu see müts on jäänud? Tont temaga, Sisaski Rihugi on juba lakast kadunud.

Oh sa raisk, missugune pask, silmnägu kõik sitane nüüd! Aga peaasi on praegu jalgadele tuld anda, muidu kõrvetatakse sulle nii, et teist korda ei taha. Lauda taga jagub oma sada meetrit lagedat, enne kui kroonumets põõsastiku vastu sirutab. Kas pillimees Rinkus oma lombaka jalaga sai ikka lakast alla? Mitte tagasi vaadata, ainult edasi tormata! Põndakul lösutav elumaja peaks neid veel paari hetke jooksul automeeste eest varjama.

Pealik Tolpak lippab teistest tükk maad ees. Aga kuhu ta nüüd tüürib? See vasakul ees on vaid väheldane metsaga kaetud poolsaar.

«Paremale! Paremal on suur mets!»

Kapten ja Rihu ei kuule, panevad muudkui edasi otsejoones kõige ligema puhmastiku poole.

Kalju jäi hetkeks seisatuma ja nägi enda kannul lippavat Rinkuse Endlit, paljajalu, tanksaapad süles.

«Paremale! Suurde metsa!» hüüdis Kalju ja pööras hüvakätt. Viskas pilgu üle õla: ka pillimees Endel vudis poolteistpoolteist vasakul teiste sabas. Kapten kadus juba esimeste sarapuupõõsaste vahele.

Traahhh! Traahhh!

Ah sa mait, juba hakkasid põmmutama. Nüüd pole enam mingit nalja.

Kaljugi pööras vasakule teistele järele. Puhmastik on ikkagi ligemal kui suur haavamets. Ja peab ühte hoidma, mitte lahku kippuma. Säärases tagaajamises surmaga üksinda vastamisi jääda on veel hirmsam kui mitmekesi.

Traahhh! Traahhh!

Juba ongi nina ees esimesed põõsad. Ümberringi langeb oksi ja lehti. Egas see puhmastik kuule kinni pea, siin võid umbropsugi pihta saada. Edasi, edasi! Kuhu need teised on kadunud? Ah, seal nad silkavadki kuusetüvede vahel: jässakas Tolpak, pikk Rihu ning paremat jalga hoidev Endel.

Sooh, juba ta jõuabki lõõtsutava Rinkuse kannule. Pillimehel pole enam saapaid süles. Tagaajajaid ei hakka veel silma, metsa palistav sarapuu- ja lepavõsa varjab esialgu. Ainult et seda pole kauaks. Vana metsa aluse jätavad suured puud lagedaks ning siin võib taas kaugele näha. Ja metsaalustki ei mõika kauaks. See on ainult kitsas poolsaar, mida kahelt poolt palistavad kõivupuhmastega heinamaad. Ees ootab aga männijässidega laugasraba. Pedakanublud ei varja tühjagi, peale selle võid iga silmapilk laukasse plartsatada. Vaja oleks olnud pöörata suurde metsa, aga nad ei võtnud asjalikku nõuannet kuulda. Tema, Kalju, on vaid kaheksateistkümneaastane, teised kõik vanemad. Ja Tolpak on ikkagi kapten, nad usuvad temasse, peavad teda targemaks. Aga Tolpak ei tunne siinset maastikku. Ent Rinkuse Endel ja Sisaski Rihu võiksid ometi taibata, nad on Võllapää mehed.

Praegu saaks veel pääseda suurde metsa, sookael on siin veel kitsas ning kõva põhjaga, selle kalpsaks üle mõne sammuga. Vaja on muuta suunda!

Kalju jõudis Rinkusega rinnutsi:

«Kuhu nad tormavad? See pole õige mets! Ees tulevad laukad.»

«Sa tunned seda paika?»

«Jaa, vaja on paremale pöörata. Ees on Roka raba.»

«Roka raba siin? Miks sa seda kohe ei ütelnud?»

«Ma ju hüüdsin, aga te ei võtnud kuulda.»

«Hoidke paremale, käänake suurde metsa!» huilgas Rinkus. Aga eesmised mehed vilksatasid juba kaugel tüvede vahel.

«Roka raba peaks küll siiakanti küündima,» möönis Rinkus. «Vaja on neile aru pähe panna.»

Mehed lõõtsutasid edasi, paremat liipav Rinkus jäi maha, Kalju oma tervete jalgadega lippas kiiremini.

«Kuradi raisk,» kostis meeleheitlik vanne noormehe selja tagant. Kalju vaatas taha: Rinkus oli peatunud ning hoidis oma paremat jalga pihus.

«Mis juhtus? Said pihta?»

«Astusin mingi orgi otsa. Palja tallaga. Ja oma saapad kaotasin ära. Kuradi kurat!»

Kaaslane vahtis peksasaanud koera haleduse ja tigedusega Kaljule vastu. Noormees lõi silmad oma saabastele ja märkas, kuidas Rinkuse pilk neisse kiindus. Naabrimehe automaadi suu oli pööratud tema poole. Kalju hüppas vaistlikult kõrvale ja sööstis edasi.

Siin polnud koht ega aeg haletsemiseks. Siin pidi igaüks end ise aitama.

Terav oksatüügas torkas näkku, põsele hakkas valguma verd. Kalju äigas käisega üle palge, käeseljale jäid vere ja lehmasõnniku jäljed. Kurat küll, millise supi sisse oli ta sattunud! Nägu sitane ja verine, keel vesti peal, lippa mööda metsa, mitu autotäit püssimehi kannul. Kui nood mööda sooservi taipavad minna, siis on neil lihtne asi pagejatest ette jõuda ning poolsaar sisse piirata. Ja miks ei pidanud nad seda tegema, eks neil olnud eesotsas ohvitserid, kaarditaskud puusal. Kuhu sa niimoodi pääsed, kupatatakse tina keresse ja valmis. Ja kõik ainult sellepärast, et oled 1927. aastal sündinud. Et see Punaarmee ei võinud siis juba rutem tulla, kui ta nagunii kõik ära võitis!

Nüüd jõudsid sakslased augusti algul veel mobilisatsiooni välja kuulutada ka 1926. aastakäigu püssi alla panemiseks. Ning 1927. aasta poisid käsutati kokku lennuväe abiteenistuse nime all.

Käsk toodi pärast lõunat, kui käiati niidumasinavikatit rukkilõikuseks. Et olgu seitsmenda hommikul kell 9.00 Pritsu raudteejaamas, kolme päeva toidumoon kaasas. Rukkinurme jäi minemata, istus jalgrattale ja väntas alevisse. Mõned Võllapää poisid pidid ikka suvel kodus olema, oli ju vaja natuke nõu pidada ja kuulda teiste arvamusi: kas ja milleks?

kuhu või kuidas? Kas saadetakse Saksamaale või jäetakse siia? Ja mida see lennuväe abiteenistus üldse tähendab?

Paremal tüvede vahel võis aimata vankriroopaid. See oli vana heinaliste tee, oksad ei peksnud enam vastu silmi, võis kiiremini edasi lõigata.

Metsaalune tumenes, ees seisis paarikümneaastane kuuseistandik. Seda oli hakatud harvendama, puude vahel lesisid mõned repetanud haohunnikud. See töö oli pooleli jäänud, eespool muutus kuusik lausa tõkketaraks. Nõeltest laasunud alumised oksad ei varjanud põgenejat, aga muutsid oma torkivate sõrmedega edasipääsu vaevaliseks. Järsku hakkas kõrvu okste raginat. Kalju viskus maha.

Need polnud siiski mundrimehed, vaid Rihu ja kapten. Põgenikud olid sattunud kuusepadrikusse ja murdsid nüüd välja roobastee poole.

«Vaja on minna paremale, seal teisel pool sookaela on suur mets. Endel käskis sinna minna, siin ees on ainult Roka raba,» lõõtsutas Kalju.

Kapten kortsutas suud sõna «käskima» puhul, aga võttis siiski suuna paremale. Tema kannul lahkus Rihugi roobasteelt ning hakkas mööda kuusiku ja segametsa vahelist sihti seljandikust alla soo poole ruttama.

Nojah, Endlit nad usuvad, Rinkus on vana grenader, sõdinud Volhovi soodes ja Porhovi all. Aga teda, Kaljut, peavad poisikeseks.

Kalju hoidis vanemate meeste kannule. Metsaservas tõstis kapten hoiatavalt käe ning piilus leparindest välja. Parasjagu ilmus paarsada meetrit tagapool võsast välja lonkav Rinkus ning suundus puuroikale toetudes üle sooriba haavametsa poole. Järsku kõlasid tagantpoolt lasud. Endine grenader haaras kätega õhust ning langes selili mätaste vahele. Hanepajupuhmaste vahel ilmus nähtavale halle sineleid.

«Kuhu, kurat, sa meid tõid!» käratas kapten ja oleks peaaegu äianud Kaljule konega näkku. Pealik tormas metsa tagasi ning hakkas üles rinnakule rühkima, Rihu tema kannul. Kalju jäi üksi sooäärsesse lepistikku.

Tookord jäi ta nõutult alevi vahele tammuma. Ei leidnud kedagi: ei pinginaabrit, ei Järveotsa Heldurit, ei Rekarti Väinot. Aga kui lonkis mööda Õhkamiste alleed alla järve poole, nägi, et majal, kus Käärna Vilma korteris oli, seisis uks poikvel ja üks aknapool pärani lahti. Äkki oli Vilma maalt alevisse juhtunud? Ta koputas aknale ja astus sisse.

Ja Vilma oli tõesti seal! Päikesepruun, suvelillelises kleidis, pakatavate huultega Vilma!

Vilma tuli uudisega lagedale: kapten Tolpak formeerivat praegu Võllapääl pataljoni, mis minevat Pikasillale rinnet hoidma. Et kui sakslased jalga lasevad, siis rihitakse jälle omaette nagu 1918. aastal. Milleks Kaljul minna sakslaste õhutõrjesse, kui siinsamas on mehi vaja. Oodaku natuke, kohe tulevad siia Väärdi Olev ja Kopa Artur, nemad teavad paremini, nemad on juba Tolpaku pataljoni end kirja pannud.

Mida küll ometi teha? Kuhupoole minna?

Pillimees Rinkus oli surnud või vähemalt pihta saanud ning haarangusse jäänud. Tolpak ja Rihu ei uskunud teda, Kalju Piina, tormavad ummisjalu Roka laugaste poole. Pääs suurde metsa on ära lõigatud, sõdurid liiguvad juba mööda sookaela raba poole. Oleks pidanud kohe Metsatalu lauda taga paremale pöörama. Kui poleks seal kõhelnud, oleks haavikusse jõudnud samal ajal kui teised lähedasse sarapikku. Ka siis, kui Rinkus orgi otsa astus, polnud veel suuna muutmiseks hilja. Aga selle asemel silkas muudkui teiste sabas. See on juba kord tema viga, et on ikka hoidnud suuremate ja tähtsamate kiiluvette, lasknud teiste arvamusest end mõjutada.

Väärdi Olev ja Kopa Artur tulid veerand tunni pärast ning tassisid kahevahel suurt piimamannergut. Selles mulksus puskar. Poisid ise olid sõjakust täis: eesti poisid võtavad kämbudelt rinde üle ning asi saab teistsuguse ilme. Sakslaste lips on nagunii läbi, tarvis on aga nii kaua rinnet hoida, kui lääneriigid Staliniga selge lepingu teevad. Mis mõtet on Piina Kaljul lasta end saata kuhugi Poola metsadesse või mujale põrgupõhja?

Puskariklaas käis ringi. Kaljugi ei saanud rüüpamisest kõrvale hoida, kõigil hakkasid punetama põsed ja hiilgama silmad.

Kalju tuli siiski lagedale küsimusega, et kas ei peaks hoopiski kõrvale hoidma sellest madinast, ootama ja vaatama, mida see sõda teeb.

Väärdi Olev muigas selle jutu peale üleolevalt, Kopa Artur pistis õelalt naerma:

«Eks poja jääb siis koju ahju taha!»

Sõna «poja» oli kooližargoonis üks kõige halvustavamaid hinnanguid.

Ja siis sekkus juttu Vilma:

«Kõik meie poisid lähevad, aga sina ei julge!»

Kõnelus oli võtnud raske pöörde. Kui nüüd selle peale poleks ütelnud midagi ümberlükkavat, siis ei oleks kõlvanud enam iialgi Vilma silma alla sattuda.

«Ei noh, ma tegin ainult nalja. Eks minagi tule teiega kaasa. Üheskoos on ikka julgem,» lausus Kalju.

Neid sõnu ei saanud enam tagasi võtta.

Kõik hakkasid üheskoos naerma.

«Oh seda Kaljut küll. Kalju on üks suur naljamees!» hõiskas Väärdi Olev.

Ja puskariklaas käis uuesti ringi. Kopa Artur proovis üürata sõjapäevil käibele läinud lorilaulu.

Kalju hakkas teiste jälil tagasi rühkima. Ta oli aga sattunud halba kohta: rinnak oli siin muutunud järsuks, paljastatud liivaga perveks. Seisis nagu müür ees.

Põgeneja ei söandanud aega ega jõudu kulutada pervest ülesturnimiseks, vaid sõrkis rinnaku all edasi. Alles mõnesaja meetri järel muutus maa laugjaks nõlvakuks ning ta pääses tagasi heinaveoteele. Keskealine kuusik oli jäänud selja taha, ees rohetas noor, vahest kümneaastane istandik. Selle järel tuleb veel natuke paakspuid ja pajupuhmaid ning siis algabki raba. Kuhu küll pageda, mida teha?

Vaja oleks kuhugi kõrvale põigata, haarangust välja lipsata, leida mingi ootamatu väljapääs. Pillimees Rinkuse Endliga oli juba lõpp, iga minut peaksid jõudma rabaranda Rihu ja Tolpak ning siis on ka nemad õhtul. Mis sellest, et neil on koned ja kaks tagavarakassetti. Rihu ja kapteni järele joosta pole mõtet, on vaja neist lahku lüüa, leida mingi muu tee. Leida oma rada.

Kapten ja Rihu on küll õnneseened, igast põrgust on nad eluga välja tulnud, pole haavatagi saanud. Väärdi Olevil ei vedanud rindel aga juba esimesel päeval. Kapten Tolpak saatis teda õhtu eel, kui tulistamine oli vaibunud, tagalasse järele uurima, kuhu ometi see väliköök on kadunud. Olev tahtis julge välja näha, ei hakanud üle seljandiku roomama, vaid pistis padavai jooksma. Kohe hakati miinipildujast valama. Ja seal ta siis lamas, soolikad mullaga segamini. Otse ees kahuritulest puruks pekstud kuusehekk, poolikud tüved ja teravad tüükad püsti. Ei jõudnud sinna puude ja taluvaremete varju.

Kuradi ilus kuusik, parajad jõulupuud üksteisega rinnutsi, tihedad võrad maani. Kui poeks siin kuhugi kuuse alla,

oksad on nii suured ja paksud, kes näeks neist läbi? Kes jõuab iga kuusepuhma alla vaadata? Kas nad tõepoolest trügivad ahelikus ka sellest rädist läbi? Siin ju ei näe oma jala ettegi. Isegi kui metsakammijad peaksid siit läbi tihniku trügima, ei tarvitseks nad märgata peitupugenut muidu, kui mõni just jalaga peale ei astu. Ainult hiirvait peab olema, hoidku jumal kõhatamast.

Kalju hakkas kahe isevanuse kuusiku piiril ringi vahtima, otsides kõige paksemat tihnikut.

Nõelad kribisid käsi, oksad lartsatasid vastu nägu, kone haakus kuhugi rägusse kinni. Põgenik rabas relva kaelast ja äigas käisega üle näo — jälle oli kuskilt hakanud veritsema.

Tookord käsivars ka veritses ainult natuke, kuul oli altpoolt küünarpead pehmest lihast läbi jooksnud. Esialgu ei tundnud nagu õiget valugi, aga pikapeale muutus käsi tuimaks. See oli sel päeval, kui tankid üle jooksukraavide tulid. Enne seda oli kõvasti kahuritest mütatud, vahepeal käisid veel lennukid pomme pildumas. Rinde hoidmisest ei tulnud midagi välja. See oli kõik hirmus naiivne plaan olnud. Kapten oleks pidanud ometi teadma, mis asi see sõda on. Mida võisid paarsada koolipoissi selle hirmsa tulelöögi vastu?

Vasakult soo poolt kostis järsku venekeelseid hüüdeid, seejärel kärgatasid lasud. Siis jäi kõik jälle vaikseks.

Kalju laskus maha ning puges hingeldades noorte kuuskede alla. Kaitstes parema käega silmi, roomas ta vasakule küünarnukile toetudes edasi. Ikka kaugemale, ikka sügavamale kuusepadrikusse. Süda tagus kui elektripump. Lõpuks jäi Kalju peatuma ning kuulatas. Peale metsakohina ei hakanud muud kõrvu. Ninna tungis kõdu- ja seenelõhna. Ees käeulatuses kerkis keset pruuni nõelaprahti punane koonus. Kärbseseen. Surm seadis oma püüniseid isegi pimedasse kuusepuhmasse. Pageja pööras seenele selja ja puges naaberkuuse alla.

Kes olid ellu jäänud, need jooksid laiali metsa, pugesid tihnikusse. Ja enamik ilmus ükshaaval Võllapääle tagasi, olles minema poetanud mundrirõivad ja relvad. Novembrikuus oli koolimaja akendele jälle klaasid ette saadud ning algas õppetöö. Kalju, Kopa Artur ja veel mõned teisedki Tolpaku poisid istusid jälle koolipinki. Ainult siis ei nimetatud enam nende klassi viiendaks, vaid üheteistkümnendaks. Ning peale paari õpetaja olid teised uued, kes õpilasi ei tundnud. Haav oli kenasti kinni kasvanud, ainult käsivarre alumisel poolel punetas armi inetu mitmeharuline muster. Kuid võimlemistunde esialgu polnud ning särki ega kuube polnud tarvis maha võtta. See kõik oli minevik, see tuli unustada, kapten Tolpaku sõjakäik oli küllap halb unenägu.

Järsku kostis paremalt poolt mingeid ebamääraseid hääli. Kas olid tagaajajad tast juba mööda jõudnud? Või hakkasid nad ahelikus kammima ka kuusetihnikut? Metsakammimine — säärast väljendit grammatikatunnis ei analüüsitud. Ei eesti ega saksa keeles. Saksa ajal oli raske kammigi osta. Sarvest tehtud täikammid. Gümnaasiumiski ühel *b*-klassi poisil ronis täi kuueseljal. Kui sõitsid korra rongiga, siis pidid küll sarvkammiga juuksed läbi tõmbama. Kiskusid tukad läbi ning vaenlane jäi kammiseljale või püüdis roomata varjule piide vahele.

Punane sipelgas jooksis üle käeselja. Ja sidis ikka edasi endises suunas, teadis nähtavasti kusirautsikaski oma teed.

Juba kostis hõikeid päris lähedalt. Ikkagi kammivad läbi ka selle kuuseistandiku? Või liiguvad ainult mööda heinaveoteed?

Varjata ei õnnestunud kaua. Neljakümne viienda aasta algul seisis äkki postkastis kutse: ilmuda miilitsaosakonda. Hommikul kell 8.00.

Und ei tulnud. Enne ahetamist tõusis koikult, toppis mõned esemed ja raamatud portfelli ja hiilis majast käratult välja. Läks mööda metsaserva ümber alevi. Kui Võllapää oli jäänud kaugele selja taha, istus teepervele lumme. Selg oli üleni higine. Süda peksis kui aurumasin.

Ah, kurat, oleks pidanud Pikasillal käed üles tõstma. Oleks sattunud sõjavangilaagrisse ja kõik. Aga nüüd tembeldatakse bandiidiks. Ja siis pole enam nalja. Võivad siinsamas maha lasta. Aga nemad uskusid kaptenit. Kuradi Tolpak, rikkus poiste tuleviku ära!

Redutanud mõned kuud kaugete sugulaste juures Võrumaal, tuli ta vastu kevadet jälle Võllapää kanti tagasi. Sai siin kokku Sisaski Rihuga, koolivennaga algkoolipäevilt. See viis ta uuesti kapten Tolpakuga kontakti. Kapten kõneles ikka veel suurtest lootustest. Tolpaku salgas oli kaheksa meest, enamasti võõrad. Mitmel pool metsades olid neil punkrid. Kui ühes kohas muutus ohtlikuks, lippasid öösi teise metsa.

Oh, millal see kõik lõpeb?!

Jälle hakkas kõrvu mingeid kahtlasi hääli. Kuskil praksatasid oksad. On see loom või inimene? Ja miks see mets nii valjusti kohiseb? On see äkki sammude müdin?

Kone lebas siinsamas pruunikatel kuusenõeltel. Sipelgad sagisid selle ümber, ronisid vilkalt mööda toru, nagu oleks see mingi harilik ront, kukkunud metsa alla mädanema.

Aga raudki roostetab ajapikku, helkiv teras kattub orandžide plekkidega, laigud muutuvad järjest pruunimaks, tumedamaks, rooste sööb end järjest sügavamale, raud laguneb pruunideks lehekesteks, kuni pudeneb lõpuks koost. Ja helerohelised rohulibled, ninad teravad kui naasklid, torkavad end rauast läbi ning laiutavad end roostelaikude üle. Ja musta surmariista ei ole enam, ei jää temast midagi järele, keegi ei tea enam, et üks koolipoiss hulkus temaga mööda metsi.

Oh, kui veel pääseks seekord! Ei võtaks enam iial püssi kätte! Ei laseks enam teistel oma tahet peale suruda. Inimene peab käituma oma parema äratundmise järgi.

Oleks vist ikka pidanud tookord minema miilitsasse? Mõned lasti lahti, isegi Kopa Artur. Kuigi Artur oli oma nime Tolpaku pataljoni kirja pannud varem kui tema!

Eespool hakkasid järsku klähvima vintpüssid, neile vastas algul üks, seejärel ka teine kone, täristades lühikeste valangutega ja harva.

Kõrvalt heinaveoteelt kostis hõikeid, samme, ja siis paristati sealtkandist automaatidega kuusikusse.

Kui nad peaksid siia tulema, siis tulgu juba kohe! Mida nad viivitavad? Kaua jõuab kannatada? Ootamine on alati piin, millegi ränga ootamine eriti.

Kas Vilma peaks tulema ta hauale? Astuks norguspäi, tooks ühe lille ja nutaks?

Ei ilmuks Vilma tema hauale. Ja kui tulekski, mis tähtsust selgi enam oleks.

Hauale? Naeruväärt sentimentaalsus. Temast ei jää järele mingit kalmu: lükatakse siiasamasse mõne kännu alla ja visatakse natuke metsakulu peale.

Hääled kaugenesid raba suunas. Kostis veel harva tulistamist. Siis jäi viimane kone vait. Rihu ja Tolpak olid kas surma saanud või kinni võetud.

Aga Kalju Piin on elus ja terve! Ja vaba! Vaba?

Kas ta ei teinud hästi, et lõi kambast lahku, ei lasknud enam teiste arvamust endale peale suruda, toimis ometi kord omapäi?

Ent kui nad hakkavad uuesti kuusikut läbi kammima? Küllap nad nägid seal talu taga, et pagejaid oli neli. Või oli Tolpak juba sarapikku jõudnud, kui tulistama hakati?

Noored kuused on nii lopsakad ja tihedad, siit on võimatu kedagi üles leida.

Aga äkki on neil ka verekoerad kaasas? Kui sihuke hunt sind lõhna järgi üles nuusib ja sulle turja kargab, oled sa omadega täitsa läbi.

Ei, koeri neil ei ole, muidu oleks haugatusi kuulda olnud. Ilma peni nuuskimata siit üles ei leia.

Kalju surus end madalate kuuseokste all edasi sügavamasse rägasse. Kone ununes kärbseseene kõrvale.

Kõik jäi vaikseks, ei kuuldunud ei penide klähvimist ega inimhääli. Kell oli seisma jäänud, päevaaega ei osanud hämaruses ette kujutada.

Vilmal on pikkade mustade ripsmetega sõstrasilmad, mis nuttes löövad eriliselt sätendama. Kalju on näinud teda nutmas ainult kaks korda: kui Vilma kaotas ära oma vihmavarju, ja tol õhtul, kui nad end Tolpaku pataljoni meldisid. Aga kelle pärast ta nuttis: Väärdi Olevi või tema pärast?

Mööda Õhkamiste alleed üles ja alla käisid ju tol kevadel kahekesi ikka Olev ja Vilma: üks valgelokiline, laia maadlejaturjaga, teine nõtke ja tume, pikkade saledate säärtega.

Olev jäi lõhkirebitud kõhuga Pikasilla taha heki äärde ning tema jalad ei astu enam kunagi Õhkamiste alleel.

Vilma käivat nüüd Rekarti Väinoga — nii teadis Rihu. Rekarti Väino oli arukas, ei lasknud end püssi alla panna, nüüd on tema peremees Õhkamiste alleel. Kuigi ise jässakas ja kollaste silmadega. Aga mis Väinol viga võitjat mängida, kui Olevi veri valgus Pikasilla mulda, kui Järveotsa Heldur ei naasnud Kuramaalt, kui Kopa Artur aeti koolist minema, Sisaski Rihu on ära tapetud või vangi võetud ning Kalju Piin lesib tihniku varjus, nina vastu mulda.

Ei saa tema, Kalju, end nüüd enam näidata Õhkamiste alleel.

Ja kuhu küll üldse minna, mida teha?

Ta oli vabam ja üksikum kui kunagi varem oma elus. Aga järjest illusoorsemaks muutus see vabadus.

Kuhu ikkagi minna?

Punker Soesonni metsas oli üles leitud nädalapäevad tagasi. Laager Rebasemägedel peaks olema küll vaba, ent kuidas end elatada — sealkandis on ta täiesti võõras. Varas-

tada ja röövida? Metsataluga on tänasest saadik ka lips läbi — pererahvas viidi nüüd nende pärast vangi. Koju minna ei või — sellel kohal hoitakse algusest saadik pilku peal. Kauged sugulased Võrumaal said temast isu täis juba nondé kolme kuu jooksul, mis ta seal redutas. Ei nad enam võta, värisesid tookordki nii, et vaata, lähevad üles andma. Võllapää alevis tunnevad teda kõik, sinna ei või oma ninagi pista. Suures linnas jälle ei tea ega tunne uustulnukat keegi. Kes annaks võõrale ulualust? Eriti, kui sul pole millegagi maksta. Ja ilma dokumentideta ei saa kuhugi sisse kirjutada.

Üksindus on kõige hirmsam vabadus.

Sügisene maa oli rõske ja õhkas jahedust — kõht hakkas külmetama.

Kalju puges kuusetihnikust välja, rehmis näkkulöövaid oksi kätega kõrvale ning murdis istandikust läbi. Liikus siis mööda kvartalisihti heinaveoteele. Istus vanale kuusekännule ning rehitses saapaninaga leheprügis. Laiemat kaart tehes kolksatas kontsaraud vastu metalli. Need olid vasest padrunikestad. Läikivad torukesed, milles oli varitsenud surm. Nüüd olid nad oma tapva sisemuse välja sülitanud ning pidid roostetama, kõdunema, tagasi mullaks muutuma — nagu kõik muugi siin maailmas.

Kurk kuivas, hirmsasti janutas. Kõht korises tühjusest. Süüa polnud midagi, võib-olla ainult mõni tilluke pähkel sarapuupõõsa ladvas.

Käekella osutid ei liigutanud end — aeg oli seisma jäänud. Üks tiir elus oli läbi. Võib-olla saab uuesti alustada?

Kalju hakkas mööda heinaveoteed nurmepõndaku poole tagasi lonkima.

Aga Metsatalu oli inimtühi, ainult lehm inises kaeblikult laudas. Autod kuuldusid teisel pool heinamaad kaugemale urravat.

Ohtlik tee

«Kuhu põrutad?» uudishimutses nooruke Raivo sovhoosi uuest elumajast mööda lonkides.

«Kuhu sa ikka põrutad, kui süüde jukerdab,» uriseti vastutahtsi trepikoja ees hargile toetuva mootorratta juurest. Vastaja oli kahekümne viiele liginev kogukas ja sasispäine noormees. «Oleks ehk Tsirguaiale törtsutanud, aga ei pääse paigastki. Küll ikka teevad rämpsu!»

«Eks ta ole,» kehitas Raivo oma kleenukesi õlgu. Suur-Andrus oli selle «Pannonia»-müraka alles mullu suvel ostnud. Paras talle! Ärgu trügigu Tsirguaiale! Täna palgamaksmise sabas oli Kaire ju talle, Raivole, heatahtlikult naeratanud. Oli küllatulekustki juttu tehtud ja too Tsirguaia noorem neitsik arvas, et kodus ta täna talitab. Mis kodu see Tsirguaia küll neile Veerma-plikadele ära ei ole: alles nad sel talvel Võllapääle olid ilmunud ja selle Tsirguaia sulasekorteri ulualuseks saanud. Tsirguaia on ju igavesti laokil talu, ei keegi siin lillegi liiguta ega katust kohenda. Aga keskusest asub eemal, ei puutu ülemustele silma, võid teha, mis tahad. Kas harva traktoreid Tsirguaia tanumail konutab, kuigi eeskirja järgi pidanuksid nad öösi kõik keskuse traatpuuris tukkuma.

Paras sellele suurele Andrusele, kobakäpp sihuke, ei oska mootoriga ringi käia, siis «süüde jukerdab». Raivo sülitas halvakspanevalt otse mootorratta esikummi ette ning pöördus minekule.

«Kas küünlaid kontrollisid?» ei saanud ta jätta õpetamata. «Ja ära unusta õhku pumpamast!»

«Mis asja-aa?!»

Raivo kiirustas teele. Noh, ikkagi oli midagi sellele kiilulööjale susanud. Või muudkui tikub Tsirguaiale. Aga täna läheb sinna hoopis Raivo Västrik! Kaire ise kutsus.

Raivo traavis baraki juurde, kus neil emaga kahe peale tuba. Viskas uue pintsaku selga, torkas pudeli põuetasku ning läks vanasse mõisalauta, kuhu poolvarisenud kivimüüri najale oli toetatud rida laudadest kokkuklopsitud puukuure. Keeras luku lahti ning tõstis oma ratta õue. Võrriks seda kerget riistapuud kutsuti, odav ja pilatav ta ju oli, aga seni tee peale polnud jätnud. Ja käima läks ka kohe.

Teeristil pööras paremale, Kõrtsitallu ja Tsirguaiale viivale harule. Kaameli moodi tolmuseks tegi see vana asfalteerimata teejupp, aga mis seal parata. Uus, joonlauaga läbi küngaste tõmmatud maantee läks Tsirguaialt ja Suukaalalt kaugelt mööda. Vana rööpliku ja rohtukasvanud raja eest ei hoolitsenud enam keegi, ei saadetud siia teehöövlit ega kruusakoormaid. Suuri lohke ja auke oli siia siginenud, pärast vihma laveeri nagu tsirkusekunstnik nende vahel. Kõige hullem oli Rüüvliavvamägi: tee läks järsust nõlvast alla ning pööras vasakule, et mäe all uuesti hüvakätt sirutuda. Vasakul haigutas sügav org, paremal tõusis järsk võssakasvanud perv. Teetrass oli siin nõlvakut uuristanud ning põhjavete voolu lahti teinud. Ka kõige kuivema ajaga igritses lepajuurte vahelt roostest vett ning valgus mööda teed laiali, kuni leidis alumises perveservas prao alla kuristikku nirisemiseks. Nii ülal kaldal kui ka allpool kasvas tihe lepavõsa, sekka mõned sarapuupõõsad ning toominganähvitsad. Nii ei küündinud Rüüvliavvamäe jalamile kunagi päikest ning lumi püsis ülaste õitsemiseni.

Nüüd oli küll juba kullerkuppude aeg ja jääd ei sinendanud enam vingerdavate toomede all, kuid tee püsis ikka mudane.

Raivo pidurdas juba üleval mäel ning tuli lõpuks võrrilt päris maha. Traktor — küllap see Sisaski Rihu võis olla! — oli hiljuti siit läbi läinud ning voolusängid teel roomikutega kinni muljunud. Kogu allikatest nirisenud vesi oli liiva laiali valgunud. Kui siit läbi põrutad, oled üle pea poriga koos. Kuidas sa nii naisinimese näo ette ilmud!

Raivo lükkas võrri kuivema perve servale ning pääses läbi vaid ühe kinga poriseks tegemisega. Mäe all vajutas starterile, aga mootor ei võtnud millegipärast vedu.

Mis päev see küll täna oli, et kõik rattad hakkavad vigurdama! Poiss nõjatas võrri vana lepa najale ning kobas taskust nuga. Sõrmed sattusid tamiilirullile, mille oli eile alevist ostnud: eks olnud juba aeg õngi seada!

Raivo keeras süüteküünla lahti, pühkis nõe portselanputkelt taskurätiga ära ja kraapis noateraga süüteklemmi.

Vist oli tõepoolest süüdi küünla nõgisus: võrr tõrtsatas käima. Ei jää Raivo oma kerge ratsuga teele! Kuigi veidi nadi masin see ju on. Juba üksi naakmannide lugupidamise pärast peab midagi toekamat ostma, hea oleks, kui saaks «Jawa». Häda on aga selles, et mürakamad rattad maksavad metsikult raha, kvalifikatsioonita töölisele ei heideta palgapäeval kassast kuigi palju. Aga kõike on vaja: valgeid särke, triibulisi kampsuneid, nailonjopesid, noobleid kingi ja sandaale — et alati popp ja tipp-topp välja näha. Ja midagi ei jää järele.

Keskuse pool jõrises miski. Pagan võtaks, see Andrus on vist oma ratta käima saanud. Ja nüüd tormutab ta Tsirguaiale ning keerab kõik tuksi. Täna ju Kaire üksi, Velli sõitis õhtuse bussiga Tartusse. Ei tea, kas Kaire ja Velli õed ongi, igatahes ühtemoodi väljanägemist pole neile antud: Kaire tõmmu ja nääpsuke, Velli lopsaka ihu ja peaaegu punase blondjuuksega. Kontori-Alvi olla ütelnud, et nad ainult viguripärast kutsuvad teineteist sõsaraks, et passis olevat ühel nimi Veerma, teisel Veerme. Aga kõrva võib nii väikese vahega ära petta, pealegi, kui seda tahetakse.

Kui saaks seda Andrust ometi kuidagi kinni pidada! Et talle nael kummi läheks! Aga kus siin need naelad ja plekitükid, prügi kallatakse hoopis vanasse kruusaauku Sõõrde tee ääres. Aga kui paneks nimme teele naelu, et sõidaks sinna otsa?

Masinlikult kobas Raivo taskuid ning leidis tõepoolest ühe kolmetollise naela. Ühega ei tee midagi ära: peaks olema kuratlikult pentsik juhus, kui just sellele ainsale orale otsa põrutaks. Aga võib-olla siiski, kui nael seisaks säärasel kohal, kust tingimata läbi lähed? Ja siin asub just nihuke koht. Seal, kust tema ratta läbi lükkas. Kust see Andruski mujalt mööda pääseb, puha pori. Peab temagi rohukamara servale keerama.

Raivo astus mõned sammud ülespoole ning torkas naela võrri jälje keskele porri.

Aga ega see aita: vajub lihtsalt mutta. Naelad peaksid olema löödud puu sisse, siis seisaksid nad püsti. Kui leiduks vähemalt meetripikkune vineerijupp naeltega, siis poleks sõitjal pääsemist. Ent pole lauda ega naelu. Raivo kobas läbi kõik taskud, sõrmede alla hakkasid ainult käänispeanuga ja tamiilirull. See oli tugev, 0,8 millimeetri jämedune sinakas kunstkiunöör. Sellega võinuks Tsirguaia järve kõige toekamad ahvenajurakad ning latikalabidad välja sikutada. See peaks võib-olla vastu koguni inimese raskusele.

Oh-oo, sihuke tamiilinöör peaks mootorrattagi kinni! Kui tõmmata teele ette?

Raivo käristas pakendi katki ning keris paar meetrit rullist lahti. Vaatas korraks ringi ning köitis siis tamiili vana lepa ümber. Sikutas peaaegu nähtamatu sinakasvalge nööri rinna kõrgusel üle tee, lõikas tamiili katki ning sidus teise otsa toomingapõõsa kõige tuiakama haru külge.

Tamiilikera ja nuga tasku ning ajama! Nüüd ei maksnud siin kauem passida. Raivo vajutas starterile ning hüppas sadulasse.

Paari minutiga jõudis ta Tsirguaia õue. Pühkis vastu rohukulu porised kingad puhtaks ning astus hämarasse eeskotta. Koputas uksele. Ei kihku ega kahku. Uus koputus. Ei mingit reageerimist. Poiss vajutas lingile, uks avanes. Ta seisis avaras köögis, mida ka elamiseks kasutati: koiku akna all, laud nurgas, vanaaegne külatool ja kiiskavalt punane poetaburet selle ees.

Ta tahtis vaheuksele koputada, aga see läks enne ise lahti ning vastu vaatas Kaire sasipäine nägu. Tüdruk oli vist tukastanud.

«Ah sina? Et tulidki?» küsiti. Toa perenaise hääles tundus nagu pisut pettumust. Ootas ta siis tõepoolest toda Andrust, õpetatud agronoomi, kes ei osanud mootoritega korralikult ringi käia? Seda Suur-Andrust ka igal pool soositakse: nagu Võllapääle ilmus, nii anti korter vastvalminud majas Tuulikumäel. Maja uusima projekti järgi tehtud, kõigi mugavustega, farmi katlamajast tuleb soojatoru, pole vaja endal kütmiseks lillegi liigutada. Aknad lahmakad nagu kasvuhoonel, seinad kappe täis, pole raha vaja mööblile kulutada. Mis viga nii neid mürakaid «Pannoniaid» osta! Tema, Raivo, kükitagu aga koos emaga ühesainsas toas, vanas barakis pealegi. Ei kaugkütet ega gaasi, ainult tellistest pliit ning seegi ajab suitsu sisse.

«Lubasin ju tulla, niisiis tulingi,» sõnas poiss ning kohmitses pudeli taskust laua servale.

«Eks sa siis istu,» ütles tüdruk ning pani lauale kaks teeklaasi. «Aga kõrvale pole mul midagi anda, Velli lubas linnast söögikraami tuua.»

Raivo kiskus pudelilt korgi ning valas klaasid pruunikat nastoikat täis. Toosti ei teatud mingit, mekiti niisama.

Poiss pühkis taskurätikuga huuli ja otsmikku.

«Kuum teil siin,» kohmas ütelda ja lükkas õhuakna lahti.

«Tegin supipära soojaks, praegugi ehk veel tuld pliidi all,»

seletas tüdruk. Poiss märkas, et pleekinud kodukleidi käis oli alt lahti rebenenud.

Järsku ei osanud Raivo kustki juttu teha. Selle asemel kuulatas, kas mootorratta mürinat on kuulda. Ei olnud, õhtu muutus vaikseks. Kuskil üle järve pistis kägu kukkuma. Lüürika missugune. Noor kena plika käeulatuses, poolik pudel laual, hämarus maja nurkades. Ega see Kaire eelarvamustega neitsi võinud olla. Lautade man oli Veerma-tüdrukutest mõndagi vihjatud. Ja traktorid tegid Tsirguaial liiga tihti õhtusi peatusi. Võib-olla olid masinamehed kõik pärast tööd janused, siin keset õue hea veega kaev.

Nastoika tundus viletsa maitsega, polnud hea pudel sattunud. Ei tundnud veel kõiki neid viinamarke.

Kägu ei kukkunud enam. Mootorratta põrinat polnud kuulda. Üle oja Suukaala talus haugatas koer ning venitas oma hääle kurvaks ulgumiseks. Ons keegi surnud?

Rüübati taas. Uuesti klaasidesse valamisel oli Raivo end toolilt kergitanud ning juhtus nüüd istuma Kaire kõrvale. Libistas käe ümber tüdruku piha. Ninna lõi pesemata ihu imalat lehka. Naabrinna ümmargused põlved olid paljaks jäänud.

«Kas tead, Jursi Tõnu sõitis alevi teeristil vastu veoautot ning viidi meelemärkuseta ära. Kiirabiga Tartusse. Võllapää arst oli ütelnud, et on vähe lootust,» jutustas tüdruk.

«Ah Jursi Tõnu? See, kes tahtis EPA-sse minna?»

«Jah, ma ise nägin, tulin poest ja vinnasin leivavõrku bussi peale.»

Raivo kuulatas: midagi mürises keskuse pool ning muutus valjemaks. Aga see oli raske ja tume müdin, nii ei põrista «Pannonia».

Raivo hüppas üles.

«Mis sul on?» ehmus tüdruk.

«Ei midagi. Tahtsin ainult korraks väljas käia.»

«Eks sa mine. Oled na väikese mahutavusega,» itsitas tüdruk ning sikutas kleidisiile põlvedele.

Raivo läks õue, astus värava taha ning küünitas vaadata Rüüvliavvamäe poole. Seal polnud midagi näha. Aga Suukaala kohalt kuuldus traktori porinat.

Poiss läks tüdruku juurde tagasi. Aga tuju ei tõusnud, ehkki klaasid said järjekordselt tühjaks.

Kairel oli huvi õnnetusi ja kuritöid arutada:

«Aga nende mootorrataste ja võrridega juhtub sageli õnnetusi. Kui me elasime Varikmetsas, siis üks poiss sõitis truubilt alla jõkke. Kolm ribikonti katki ja peapõrutus. Olevat

mingit tonti näinud. Küllap oli õhtuse peaga. Kus nüüd tänapäeval need viirastused, kartma peab ainult halba inimest. Seal kuskil Tartu taga oli tõmmatud viiulikeeletraat õueväravasse, nagu peremees oli «Jawaga» välja põrutanud, nii oli pea otsast lõigatud nagu noaga. Mees sadulas sõitis aga nelikümmend meetrit edasi, enne kui ümber kukkus . . .»

«Lõikas pea nagu noaga maha?»

«Sa ei usu või? Mis häda mul luisata? Kõik rääkisid, Velli sõbratar Aage on meditsiiniõde, nägi seda peata meest oma silmaga anatoomikumis . . .»

Raivo tõusis toolilt:

«Ma hakkan minema . . .»

«Kuhu sa siis nii äkki? Viina järele või? Pole häda, Vellil on siin pudel kapis riiete taha ära peidetud. Arvab, et ma ei tea.»

«Ei ole vaja . . . Ei tahaks praegu . . . Mul on vist palavik!»

«Tohoh, noor mees ja kevadel sooja ajaga külmatõves . . .» pilkas tüdruk ja sikutas kodukleidi laialivajunud hõlmu koomale.

«Ma hakkan minema,» kordas poiss. «Teine kord . . . Tulen homme või ülehomme.»

Ja Raivo Västrik panigi ajama. Pööras oma võrri ringi, istus sadulasse ning põristas ära orgu.

Rüüvliavvamäe all tuli poiss rattalt maha ning astus käsi ette sirutades edasi. Läks väikesi samme potsides kuni päris porini välja, aga ei tabanud midagi. Pöördus siis hüvakule suure lepa poole, kobas puud käsikaudu. Tüve ümber oli endiselt tamiiliring. Poiss laskis traadiselt kaledal kunstkiul läbi sõrmede libiseda. Tamiil muutus mudaseks ning selle katkenud ots tuli lõdvalt porimülkast välja.

Poiss vaatas hilisõhtu hämaruses ringi. Palutaguse pedastiku taga hõõgus erkpunane ehatriip, mujal valitses hall hämarus. Ei teel ega pervest allpool orus hakanud midagi silma. Ei masinat ega inimest, ei ratast ega pead.

Ööbik laksutas võsastikus üsna ligidal. Muidu oli täiesti vaikne.

Raivo lükkas võrri läbi pori üles mäele ning vaatas uuesti ringi. Siin valgemas võis näha roomiktraktori jälgi. Need olid päris värsked.

Poiss vajutas starterile ning kihutas Tuulikumäele sovhoosi uue elamu juurde. Hüppas sadulast ja pöördus nurga taha.

Madalal järil küürutas ukselambi valguses mees ja pani

mootorratast kokku. Remontija heitis pilgu üle õla tulija poole.

«Mis sa siin põristad oma säärevaristajaga ega lase inimestel magada?» urahtas agronoom.

Raivo kogeles:

«Nii et, nii et . . . sa-sa-a ei saanudki ratast käima?»

«Ja mis siis?»

«Ei midagi . . . Ma võiksin ka aidata . . .»

«Ei ole mul abimehi vaja,» ühmas mootorratta praavitaja.

Raivo ei osanud enam midagi ütelda, seisis niisama ning vahtis, kuidas teine mootori kokkupanekut lõpetas.

Andrus käratas:

«Mis sa siin jõllitad? Nagu poleks enne ratast näinud. Marss magama!»

Raivo läkski ära, tõstis oma võrri püsti ning sõitis vana baraki juurde. Lükkas raudratsu kuuri ja istus ise lävele. Kuu tuli pilve tagant välja ning viskas laia triibu valgust poisi jalgade ette. Must kass silkas lautade poole. Poiss võpatas. Viskas siis hiirekuningat taskust leitud tamiilirulliga. See ei tabanud ja jäi kuuvalguse laiku lebama. Poiss hüppas vedeleva rulli juurde ning heitis selle kuuri katusele.

Pea käis ringi. Varisenud müürikivi istmiku all tundus raudselt jahe. Oleks tahtnud jumalat paluda. Aga kus see jumal, kui ameeriklased on Kuugi peal ära käinud. Keegi oli ometigi päästnud tema. Ja agronoom Andruse.

Midagi kipitas kurgus. Peaaegu oleks tapnud inimese. Ja kelle pärast? Mingi kahtlase plika pärast, kelle õuel kogu aeg õhtuti seisavad traktorid. Kellel on katkenud käisega kleit ning pesemata ihu lõhn. Nagu ei leiduks maailmas pestud ja tervete kleitidega tüdrukuid.

Lõikuspäev

Vili küündis taevani.

See nisunurm asus viltusel künkalaval, mille pervede kündmisest nende järskuse tõttu oli ammu loobutud. Teepoolsel kruusasel kaldal turritasid männijässid ja kadakad, järvepoolne mäekülg oli kasvanud lepa- ja haavavõssa. Kõige kõrgemas punktis keset nurme küünitus pilvede poole igivanade hõbepajude paar, mille vahel rohetas tilluke veelomp. Künkal tiiki kohata tundus kummalisena, ent niisugused kord juba olid need Lõuna-Eesti maastikud. Siin võis mäenõlvu puruks lõiganud maanteepervedest vett välja igritseda ka põua aegu ning mõni läte oskas soise sonni tekitada koguni künka harjale. Nagu siin Tsirguaia mäel, kus Kalju Piin oma kombainiga tund aega tagasi oleks peaaegu tümasse kohta kinni jäänud.

Nisupõllu ring oli ahtamaks jäänud, aga ikka veel küündis vili taevani, kui järvepoolsest servast hõbepajudega lombi poole vaadata. Ikka veel ei ilmunud vilja tagant nähtavale kõrrestiku siilipea, ikka veel ei paistnud lombiäärseid poolkolletanud murumättaid.

Kombain keris end aeglaselt teeveersest nurmenurgast ülespoole ning keeras pikkamisi nina hõbepajude poole. Suure masinavärgiga kiirustada ei saanud, pidi hoidma ühtlast rahulikku tempot. Esimene koormatäis teri oli kuivatisse sõitnud, punker saanud uuesti täis. Selle aja peale oleks pidanud krusa tagasi jõudma — kaugel see Pilksema ära ei ole: kilomeetrit kolm, mitte rohkem. Aga Västriku Raivo paistis olevat kuskil toppama jäänud. Võib-olla oli mootor streikima hakanud — ega nad poisile head masinat andnud, sokutasid kõvasti ärasõidetud krusa. See junts on ju hooletuvõitu, lõhuks uue nagunii kiiresti loksuks.

Kalju Piin seiskas kombaini mäe harjal, hüppas istmelt alla ning äigas käeseljaga üle otsmiku. Ringutas kangeks

tardunud käsi ning sirutas küüru kiskuvat selga. Lükkas nokkmütsi kuklasse, nii et nähtavale ilmusid heledad hallisegused krussis otstega juustesalgud. Ja laskis pilgul ringi rännata.

Vaade oli küngastest ja metsatukkadest hoolimata nii avar, et võis mitme kilomeetri kaugusele näha. Pealegi oleks auto kruusateel tõstnud üles pika tolmusaba. Aga maastik püsis endiselt rahulikuna, ainult Palutaguse mäel muutsid sovhoosi lehmakarja rusked täpid pikkamisi asukohti — hargnesid lajali ning koondusid jälle siia-sinna kobarasse. All Tsirguaia järve ääres pildus linnamees Lennart Varjun kupulehtede taha õnge. Tal oli tegemist, et ulatuda vabasse vette — kaldanõlv hakkas viimasel ajal ohtrasti rohtu täis kasvama. Vist kunstsõnniku mõju, mida vihmad järskudelt nõlvadelt koos mullaga järve uhavad.

Nii et ilmaasjata see Tallinna mees õnge leotab, ei ole siit enam kala loota. Aga sulepiinajast tegelinski võib ka kõige kibedamal lõikusajal järve ääres luuslanki lüüa. Tema, Kalju, pole enam kahel ööl õiget sõba silmale saanud. Vihmahood said otsa, päike tahendas vilja ning uuesti läks lahti kibekiireks koristamiseks. Pealegi murdus üleeile Kõlli Eedi kombainil ülekandevõll, eks selle võrra tulnud teistel rohkem rabada. Ja endal oli ka nagu mingi kihu rühkida — K. Piina nimi seisis rajoonilehe edetabelis juba teist nädalat esikohal. Piinlik oleks nüüd viimasel tunnil mõnd noort juntsut mööda lasta. Ehk jääbki tema nimi oma kohale — täna saab lagedaks see Tsirguaia suur nurm ning nisuga on siis Võllapääl lõpp. Kui täna viimane koorem kuivatisse jõuab, võib agronoom direktorile ja direktor oma ülemustele ette kanda. See mõni hektar kaerariibet, mis Mustakaarna külas on veel haljavõitu, ei lähe nagunii enam arvesse — võib-olla söödetakse niisama loomadele. Kui siis direktor teatab, et valmis, pärivad rajooni ülemused, et kes on Võllapääl need kõige kõvemad kombainimehed. Võidujooksu tabelid on küll iga nädal lehes ära trükitud, aga eks nad kindluse mõttes küsi direktorilt ikkagi. Ei saa ju neid lehti eriti uskuda: teevad trükivigu ning jäävad ajast maha — kole pikatoimelised on need tänapäeva lehed. Ja tabel on ikkagi ainult paber, mitte inimene. Aga inimene võib kukkuda vahepeal jooma või utjab oma naise minema — ojaa, kõike juhtub tänapäeva ägedas elus —, aga niisugust meest ei tohi ülemused premeerimiseks ette panna. Ent täna õhtul peab direktor telefonitorru hõikama Piina Kalju nime. Piina Kalju pärast ei pea ülemused kahklema — tema ei joo ennast meelemõistusetuks ega jäta

lapsi tuule peale. Ja siis nad seal ülevalpool peavad talle ikka midagi ängama: kas auto või mõne auraha. «Žiguli-Lux» oleks muidugi kõige etem, seda näeks igaüks. Aga kus sa selle ordenirattaga ikka edvistad, ega kombainerid ja traktorimehed naised ole, et riputavad läikivaid plekitükke rinda. Istud sellega aastas kord või paar mingil pikkade kõnedega koosolekul ja kõik. Rohkem mekki oleks kangelase nimel, seda ei ole vaja rinda riputada, selle tarvitamine jääb juba teiste hooleks: kes tahab, see ütleb.

Aga ega nad talle sihukest tiitlit söanda kõrgemalt poolt küsida. Heidavad enne pilgu paberitesse ning näevad, et ikkagi istunud mees.

Aeg oli ju keeruline ning poisikesena võidakse rumalalt talitada — pole elutarkust sõkalde teradest eraldamiseks. Igaüks võib kärbseid pähe ajada. Mis ime siis, et laskis tookord 1944. aastal ahvatleda saksa püssi kätte võtma. Läks kapten Tolpaku komando alla Pikasillale rinnet hoidma. Mis rinnet seal küll enam: sakslased lippasid juba kand ja varvas mere poole. Aga kust seda ette teadsid.

Kõige hullem on siin keerulises maailmas, kui lased endale võõrast tahet peale suruda. Kui ei oska või ei suuda oma teed minna. Nende Tolpaku afääride eest tuli liiga kallilt maksta. Pool tosinat aastat metsalõikust külmal maal annab ennast nüüdki luudes-kontides tunda. kui on tulemas ilmamuutust. See kuradi Tolpak oli ometi haritud mees, kapten ikkagi: kuidas ta ometi ei mõistnud mõhkugi selle suure sõja käiku? Võib-olla tal endal polnud paremat teed, aga milleks hulluta meelemõistuseta poisikesi, nende saatust ja ankeeti ära rikkuda?

Ahah, tolmupilv kerkis Kõrtsitalu kohale. Eks sealt see Västriku Raivo tule.

Jah, kena oleks küll «Žiguli» või «Moskvitš» istumise alla saada. Ei ole see tsikliga ringipõristamine midagi asi: tiirutad nagu tolmukotis, vihma aegu saad üle pea poriseks. Kuidas sa lähed niisugusena kultuurimajja peenemate alevi-inimeste sekka näitemängu vaatama. Ja kuhu ilusamasse maakohta selle mootorrattanärakaga ikka kihutad. Kõik need Majorid ja Palangad nägemata. Endast polegi eriti, eks siingi leidu vett suvel ihu märjakstegemiseks ning päikene pargib põllulgi näo ära kui pastlanaha. Aga Hiljale oleks suur asi sihukestesse kohtadesse sõita. Naised tahavad ju teiste ees uhkustada, et seal ning teal käidud. Ja Hilja on seda mitmekordselt ära teeninud. Kõik need aastad kodus istunud ning lapsi karjatanud, pole kuhugi suurde maailma pääsenud.

Nüüd peaks vallalist aegagi rohkem tulema: maja on katuse all, küll talvel nokitseks ära teha viimased sisemised töödki. Kui saaks ainult kuskilt korralikke plaate vannitoa jaoks! Ongi viimane aeg eluga korda saada, näe, Sirjest tütar lõpetab kevadel kooli — hakkavad ehk kosilased käima. Kuigi jah: neil tänapäeva poistel pole enam õigeid kombeid, ei ole neist kosjagi minejat. Kipuvad niisama võsa vahel tüdrukutele ligi. Võta või seda Västriku Raivot: on tast siis mõnd naisevõtjat meest, tuiab niisama mööda küla ringi.

Ent seal see Västriku-poiss juba turniski oma krusaga nurmepervest üles ning tüüris kombaini toru alla.

«Kus sa lorutasid?» käratas Kalju Piin noormehele.

Küsimine oli õigupoolest ülearune, sohver lõhnas ju mitme meetri kaugusele Valga valgest ja kangest. Kuradi molkused seal kuivati juures, õpetavad nolgi jooma — pole see Raivo vist kahekümnenegi veel. Mis muret sihukesel, et peaks läbi rohelise pudeliklaasi maailma vaatama. Aga mood sihuke, üks rüüpab ees, kus siis teistel kõlbab maha jääda. Ei säärasel kollanokal ole veel aru, ei oska otsida oma elujoont, ikka vaid nii, kuidas kamp ees! Ja kombainer ühmas autojuhile kurjalt:

«Kui viil tüü aigu lõmpsat, lasen inspekturil su lua ärä võtta. Mina masindagu üü ja päivä läbi vilja, aga sina molutat kuivuse man ega jõvva ärä vedädä. Kae, kui aat viil autu perve alla.»

«Nonoh, pole see mees perve alla sõitnud, ära nori.»

Ja uuesti tiirutas kombain ümber nisuvälja. Põld nagu ei näinudki vähenevat — ka lõigatud kõrs kullendas samakarva. Siiski, siiski, mahapuistatud põhuvoruskid näitasid, et nisu järk-järgult vähenes.

Ja selg sügeles järjest rohkem. Vilja ülistatakse küll kuldseks, aga tegelikult on koristamine üks ropp töö: suud-silmad tolmu täis, kamm ei käi juustest läbi, kopsust tatista mitu päeva tagantjärele välja aganapuru, ohted lendavad krae vahele ning näsivad turja kui kirbud... Homme igatahes tuleb tubli saun kütta ning paar vihta lehtedest lagedaks lüüa. Või on Hilja äkki leidnud mahti täna tule ahju torgata?

Naine on muidu väga ettenägelik inimene küll. Ei oleks ilma Hiljata seda majagi katuse alla saanud. Ja üldse oleks see elu võinud muuski suhtes minna mööda kive ja kände.

Kui kaks aastakümmet tagasi jällegi oma rahva sekka tagasi jõudis, siis oli suur kihk pudeli põhja taeva poole pöörata. Et ikkagi vabadus ja uus elu. Ja koormakaupa muret ja vaeva seljataga. Põhjust oli rohkem kui küllalt. Ent kui

nad olid Hiljaga oma nimed vallamajas kõrvu kirja pannud, siis hüppas noorik üpris varsti kõvasti ninna, et topsitamistel olgu lõpp.

Muidugi oli nõudmine ilus, aga selle täitmine raske. Juhtus mitugi kurja päeva, kui kõik oli kuradile minemas. Seisis lugu kord niigi kaugel, et pidi lõhki minema see abi ja elu. Väga kurje sõnu pilluti, väga ränki lubadusi nõuti.

Ja läkski see elu rööpasse tagasi. Ega olnudki võimatu pudelit tagasi lükata. Nolgid eriti ei tihanud või ei ihnanudki talle pakkuda, omaealistele — aga neid polnud kuigi palju — võis selge sõna vastu seada. Ja rahalegi oli muid väljamineküüksi küll. Sirjele sündisid lisaks Saima ja Mehis. Ning siis hakkasid nad seda maja ehitama. Palutaguse Oliver ütles koguni, et saavat üle-küla-hoone. Tahtis vist meelitada.

Vähemalt pole midagi sellele vastu panna Sisaski Rihul, kellega oldi ju tookord pärast sõda koos redus, tuldi ka ühel ajal tagasi. Rihul pole enda tehtud katust pea kohal ega oma rattaid istmiku all. Too Toki Ruudi madal majaköks on nüüdse aja jaoks ikka viletsavõitu. Rihu pani küll osmikule uue voodri ümber, aga ega see hoonet kõrgemaks ega laiemaks teinud: kui astud üle läve, hoia, et pead ära ei löö! Aga kus Rihust majaehitajat, kui kõik raha läheb pudelipanka! Kui Rihu teiselpoolel, tol seafarmi Vilmal, poleks hoiuraamatut olnud, poleks Toki Ruudi pärijatelgi olnud millegagi maksta.

Ja nii on nüüd üle-küla-meheks tema, Piina Kalju. Ehkki mõned on teda jupatsiks sõimanud — see va Rihu on tast ju peajagu pikem. Isegi Palutaguse Oliver ei saa tema, Kalju vastu: lõi küll isamaja uhkelt üles, pehmed mööblid toas ja võõramaa tapeet seinas. Aga pole kambritesse täit peret sisse panna, ei vedanud mehel naistega: väimeestest pole ka kippu ega kõppu kuulda. Ega sel Oliveri tütrel Ene-Agel või Ene-aegal, nagu pilamehed kutsuvad, viga ole: nöps haine saaks, kui võtjat leiduks. Aga kes teda nüüd lapsega enam tahab. Ons siis kas või sellestsamast Västriku Raivost pere pidajat või isa kohusetäitjat. Kuigi teda olevat mõnel hommikul nähtud Palutaguseltki tulevat.

Nii need mõtted uitasid mööda koduküla ringi. Ja nisu muudkui kadus hasplite alla, vikat jättis järele ühtlase kõrretüügastiku, ainult mõnekümne meetri jagu oli kolmel viimasel ringil lamandunud vilja -- musträstaste leiba.

Silmad hakkasid pikapeale valutama sellest kollasest sirétusest. Iga päev ümberringi aina kollane väli, kollane vili, kollane tolm. Ja hasplite sahin ning vikati lõgin. Hommikukastest päikeseloojanguni. Ei saa silmad puhata: ikka peab sihtima, et mõni kivi ei ilmu vikati ette.

Vist andiski väsimus tunda, muidu poleks pahandust juhtunud. Polnud see küll kivi, vaid poriloik. Nähtavasti leidus sel nurmel peale hõbepajude saare veel teisigi lättekohti, kuhu hiljutine vihm veel omaltki poolt vett lisanud. Kombain jäi mudasesse sonni kinni. Ei olnud Kalju hakanud ratastele laiendeid panema — siin kõrged maad, põllud lauskja veeruga, kuhu sa siin ikka vajud. Aga näe, leidus siingi kohti takerdumiseks.

Polnud selles loigus õiget vilja, ainult ohakas ja kobrulehed, oleks pidanud siit saarekese vahele jätma, kahtlasest kohast mööda tüürima. Aga see neetud korraarmastus: ei tahtnud viljatutti kasvama jätta. Ent hilja on tagantjärele tark olla.

Kombainer hüppas rooli tagant alla olukorda takseerima. Porilaatsam polnud eriti suur, siit peaks välja vedama. Tõi hõbepajude lombi juurest oksi rataste ette, ronis üles ja lülitas käigu sisse. Aga ei roninud see kohmakas agregaat porist ise välja ühtigi, rattad käisid ringi ning kaevusid sügavamale.

Seda vahejuhtumit poleks küll vaja olnud. Oleks saanud enne loojakut põllu lõpuni ning enne pimeduse tulekut pikali. Ei vea temal, Kalju Piinal — alati tuleb midagi vahele.

Ei saanudki omal jõul kombaini liikuma. Tuli Västriku Raivolt abi paluda, kui see lõpuks oma krusaga uuesti nurme ilmus. Ega olnud meeldiv poissi appi kutsuda, jumbu kiskus ülbe näo pähe ja viskas üleolevad sõnad vastu. Pidas vinga ennistise noomimise pärast. Aga midagi polnud teha, inimese väikese võimsusega ei tee säärase kobaka juures midagi. Veokrusal muidugi masina jõud, nihutas paigast ka selle müraka. Aga kallist aega oli kenakesti kaotsi läinud, päike seisis juba Palutaguse pedajate kohal. Pealegi hakkas järjest rohkem vaevama janu. Alumiiniumplaskus polnud enam tilkagi vett.

Ja uuesti tegi kombain tiire, uuesti kadus nisu hasplite vahelt masina raudlõugade taha. Ja terad voolasid punkrisse.

Siis ilmus hasplite ette viimane nisusaar, konnad ja hiired plagasid surmahirmus eemale. Varjas siin ennast lollakas jäneski. Kalju seisatas vikati, aga oli juba hilja — metsloom veri värvis nisusülemit. Kombainer ronis alla ja viskas

veel tuksleva jänese eemale. Käed said veriseks, pea käis ringi, silmad kipitasid.

Aga kombain tuli siiski korraks käima panna, et viimasele viljasahmakale lõpp peale teha — näotu seda tutti keset nurme jätta.

Ja siis oli lõpp. Päike oli tulise raudkuulina vajumas Palutaguse sauna korstna taha, vaevu veerand oli tast veel näha. Västriku-poiss oli juba minema tossutanud. Nüüd jäi üle vaid kombainikobakas nurmepervest alla tüürida ning käru-tada töökoja juurde ankrusse.

Ja ehk tuleb siis varsti see «Žiguli» või «Moskvitš» ning sõidetakse Siguldasse ja Palangasse. Võib-olla leiaks Lätist vannitoa jaoks plaategi? Saab maja valmis, saab kord järjele, saab hakata inimese moodi elama.

Tsirguaia õuelt hekikuuskede tagant paistis krusa rohekas nina. Teelt polnud näha, kas see oli viljakoormaga või mitte. Ei võinud ka väga üle õla kõõritada, libised selle kaadervärgiga pervest alla — kus selle häbi ots! Kas Raivo jälle tõepoolest lipsas nende Tsirguaia litsikeste poole? Aga mis ütleb selle peale Palutaguse Ene-Age? Nagunii saadakse siin külapaigas kõik teada.

Kalju Piin tüüris kombaini töökoja ette kahe samasuguse masina kõrvale ning hakkas väsinud sammul kodu poole lontsima. Täna polnud ta tsikliga, selle mootor oli hakanud hommikul turtsuma, kuid polnud aega õiendada.

Tee viis kuivatist mööda.

Järsku tuli tahtmine vaadata, kas see viimane vili on ka puhas ja sore. Kalju astus ümber halli hoone nurga. Ukse ees mingil kastil istusid Kopa Artur ja Sisaski Rihu, nende vahel tumedast klaasist pudel. Hämarikus ei seletanud silm, kas see oli poolik või tühi. Küllap tas veel midagi oli — naabrimehed küünitasid joodava nõu tulija nina ette.

«Egä sinugi suu ole sainapragu,» lausus Kopa Artur.

Kurk oli seinapraona kuiv küll, oleks tahtnud külma kaevuvett või kalja. Mitte seda pudelit sildiga «Krepkoje». Vastusirutuv käsi jäi poolele teele.

«No võta julgede, meil om tõne viil,» julgustas pikka kasvu Rihu.

«Ega sii Piina Kalju egät marki juu,» pilkas jässakas Artur.

Nende ässitussõnade peale oleks pidanud midagi teravat vastu lõikama. Ent pea oli tuim ja ulmane, ühtegi mõjukat sõna ei tulnud keelele. Mitut sõna ei tahtnud nende joomavendade peale raisata. Ja kurk oli viljatolmust kare, kus see õige sõna võiski välja pääseda.

Kauem mõtlemata võttis kombainer Kalju Piin ulatatud pudeli ja tõstis masinlikult suule. Ja taipas selle huultelt eemaldada alles siis, kui mulksumine lakkas. Jook oli leige ja lääge, aga kurk tundus libedam ning sisemuses surises miski.

Kunas oli talle niisama lääget joomaaega pakutud? Kas ei olnud see tollesama Kopa Arturi pikkade küüntega käsi, mis küünitas puskariklaasi? Kas ei olnud samuti viljalõikamise aeg, lämbe õhtupoolik? Aga päike oli siis alles suures kõrges ja üks tüdruk ütles: «. . . aga sina ei julge!» Ja keegi naeris: «Kalju on üks suur naljamees!»

Naabrimehed olid kuhugi kadunud. Vist kuivatisse oma tagavarapudelit otsima.

Milleks oli ta õige siia sisse keeranud? Ahjaa, ta tahtis teada, kas viimane vili on ka puhas. Ja kombainer hakkas ronima mööda mõneastmelist raudredelit üles. Istus siis punkri servale ning sobras terades. Nisu oli tõepoolest ilus, sore ja puhas. Kui lasta vilja ühelt peolt teisele kukkuda, viis tuuleõhk lendu vaid üksikuid aganaebemeid.

Ei tea, kui palju seda vilja on küll tema kombaini mant siia tulnud nende viieteistkümne aasta jooksul, mis seda ametit peetud? Terved mäed teri: rukist, nisu, otra, kaera... Kahe nädala pärast saab viiskümmend aastat turjale. Kui palju vilja saadab ta veel nendele mägedele lisaks? Teist sama palju enam ei jõua. Juba praegugi väsitab liiga. Tulevad varsti tema asemele nooremad mehed, tulevad Västriku Raivo ja temaealised. Muidugi, kui purjus peaga enne kaela peale ei sõida. See rüüpelonks tegi jalad pagana nõrgaks, ei tahakski end püsti ajada. Aga kohe tuleb tõusta ja kõmpida see viimane kilomeeter. Siis saab magama.

Viligi on pehme külje all, terad vajuvad laiali inimese kuju järgi.

* * *

Järgmisel hommikul käis Kopa Artur torisedes kuivati ühest otsast teise. Masinavärk ei funktsioneerinud: vilja ei tulnud punkrist torusse ega sealt kuivatusplekkidele, nagu oleks pidanud.

«Kuradi tehnika, jälle treigib,» kirus kuivataja ning kratsis kõrvatagust.

Arupidamiseks ei antud mahti, juba saabus kuskilt Västriku Raivo koormaga.

«Piä nüid kinni, ärä tormuta, sii kaadervärk om vist ärä ummistanu,» kurtis Artur sohvrile.

Ronisid siis üles kahe mehega asjalugu takseerima. Punker seisis vilja triiki täis.

«Kas sa tõit eilä peräst päiväloodet viil üte kuurma?»

«Tõin küll, kas sa siis ei mäleta?»

«Kes jõvvap näid kõiki mäletädä,» urises Artur ning küsis: «Ja kummutit punkride?»

«Kuhu siis mujale,» noogutas sohver. «Saite just Rihuga parasjagu pudeli tühjaks.»

«Rihuga? Aga Piina Kalju tei jo pudelile põhja pääle? Kas tedä es ole sis siin?»

«Mina teda küll siin ei näinud. Ta ju ajas minust mööda, mul läks Tsirguaial veidike aega.»

Ei jäänud muud üle, kui punker käsitsi tühjaks kühveldada, et näha, mis masinavärgil viga.

Kahel mehel andis tükk aega vehkida, otsmikud higihernes.

Ja siis joonistus punkri põhjas kollases viljalademes iseäralik kuju.

«Piä, piä . . .» pomises viljakuivataja ärevalt, laskus põlvili ning hakkas ruhmikuga teri kõrvale loopima.

Vilja alt ilmus nähtavale sinakates tunkedes lühikest kasvu mehe jäik keha.

Kosilane

1.

Ja ikkagi olen ma nüüd tapnud inimese.

Seda pole seni keegi küll valjusti välja öelnud ning mitu päeva ei söandanud ma ka ise seda endalegi tunnistada. Aga see mõte suriseb järjest tugevamini kuskil sisemuses ja lahti ei oska ma sellest saada.

Tookord kevadel päästis minu ning hoidis agronoom Andruse elu Sisaski Rihu oma traktoriga, nüüd aga aitas just Rihu tap... õnnetusele kaasa. Eks just Rihu ja Kopa Artur jootnud Piina Kalju täis, nii et ta sinna viljapunkrisse magama jäi. Mina pole küll süüdi, aga halb tunne rusub ikkagi. Ja inimesed vaatavad minu peale kõõrdi. Piina Kalju matustele ma küll ei läinud, aga ega ma mujal saa inimesi vältida — tööl ju peab käima. Mida kõike võidakse rääkida, seda ei oska kujutellagi. Kohtusse asi nüüd küll ei lähe, ametlikult on piirdunud see intsident ülekuulamise ja protokollile allakirjutamisega. Kohus oleks muidugi jube, seal ju esineks Kalju naine Hilja ja võib-olla lapsedki, vähemalt Sirje kindlasti.

Ent vahest oleks siiski protsess parem? Kohus võiks mind õigeks mõista, aga kui lugu jääb niisama külamooride lõksutada, siis võidakse sellest kurat teab milliseid jubedusi välja keerutada.

Ja fakt on ikkagi see, et mina tõin tol õhtul selle viimase viljakoorma, mille alla Piina Kalju jäi. Ja mitte ainult see. Õigupoolest oleksin ma pidanud krusaga ennem kohale jõudma kui Piina Kalju kombainiga. Protokolli see asjaolu ei sattunud ning seda teab vist ainult vana Kopa Artur: kui me kahekesi hommikul seda neetud punkrit tühjaks kühveldasime, juhtusin ma õnnetult poetama, et jäin Tsirguaiale natukeseks toppama. Kui Kopa Artur nüüd selle välja räägib (aga kes saaks ta suud sulgeda?), siis alles hakatakse mind kõõritama. Nii et lase või siit jalga.

Oh seda Tsirguaia talu küll! Eks ma kevadelgi tulnud sellele meeletule ideele Tsirguaia Kaire pärast — et Suur-Andrus ei jõuaks kohale segama. Ja nüüd jälle nagu neetult pöörasin Tsirguaiale sisse. Janu kiusas tõepoolest. Ja Kaire — see pisike mustapäine tüdruk võib ikka pagana külgetõmbav olla. Kisub nagu magnetiga enda poole. Ja kedagi muud polnud Tsirguaial sel õhtul kodus.

Nii et õigupoolest on süüdi nood Tsirguaia tüdrukud, et minu elu vägisi viltu kisub. Ei, Tsirguaiast peab edaspidi suure kaarega ringi käima, midagi head sealt ei tule. Võib saada veel mõne kurja tõvegi — igasuguseid mehi ka sinna satub. Ühel hommikul oli näha isegi mingit madrust. Mere-mehi nagu kajakaidki kisub viimasel ajal sisemaa järvede äärde.

Jah, peab tegema mingi pöörde, kindlama plaani kavandama, muidu võib see noor elu täitsa lörri minna. Satud ka vanglasse nagu Kõomäe Kalev. Plika pärast pani mees oma parimad aastad tuksi. Teab, kas ongi tast enam tagasitulijat?

Mida küll peaks ette võtma? EPA-sse ei saaks ma vist sisse, koolitunnistusel puha kolmed, nüüd needki tuubitud tarkused peast välja auranud. Ei maksa minna proovimagi, maailma rahvale naeru tegema.

Võiks ju katsuda linna, kuhugi vabrikusse tööle. Aga kust korterit saada? Ühtegi tuttavat semu pole ka, kes ulualla võtaks. Ühiselamusse — tänan väga. Olen siin sovhoosi barakis seda elukest küllalt näinud, et seda veel igatseda. Maal võid vähemalt suvel lakas magada ja omaette olla. Ja sügisel õunu ja marju kui palju. Kui tahad, mine kalale. Võiks ka püssi soetada ning sügisel käia metssiga varitsemas. Aga linnas on sul koiku ja taburet ning kõik. Tont teab, missuguste varganägudega pannakse ühte tuppa punti. Aga siin sovhoosis saab uueks aastaks Tuulikumäel valmis uus kahekorruseline elumaja: laiad aknad, vannitoad, karjalaudast tuleb toruga soe vesi. Kui oleks naisemees, võiks korterile pretendeerida. Sohvritele tulevad nad vastu, lubadega mehi vähe. Kuid üksikule nad siiski ei anna. Oleks pidanud muti eluajal rohkem peale pressima, aga kes võis ette näha, et ema nii vara surnuaiale läheb. Aga või see vähk küsib, oled sa viiekümnene või viisteist.

Ja kuidas ma ka mõtet ei kerinud, ikka ei nuputanud midagi targemat välja, et kui peaks õige naise võtma. Kunagi tuleb ikka see tükk ära teha. Talvel saan juba kakskümmend

kaks vanaks. Kunagi olla aga «Noorte Hääles» arutatud, kas seitseteist aastat on vähe või palju.

Aga keda siis? Plikasid silkab siin sovhoosiski ringi palju, aga ükski pole niisugune, et ilma temata elada ei saaks. Kaire? Tsirguaia mustpea pärast tapsid sa koguni inimese... Ei, Kaire ei tule tõsiselt kõne alla. Ega ka tema sõsar või kambatüdruk Velli. Kus siis kukuksid jumbud aasima, vanamehed irvitama. Kõik ju teavad, kui lahked tüdrukud need Veerma-plikad on. Seda häbi ei jõuaks ära kannatada, olgu Kaire nii magus ja tuline tüdruk kui tahes. Kairele tuleb varem või hiljem kriips peale tõmmata.

Aga Palutaguse vanamehe tütar? Ene-Age on hoopis teist masti piiga. Aga lapsega! Võõraid titasid pissitama, see veel puuduks. Ja vanavõitu on ka, ligi kolm aastat eakam. Jällegi pistetakse irvitama. Ehk küll mitte sedavõrd, kui Kaire puhul juhtuks. Tatriku Tilde ja Sisaski Vilma kohe tahaksid mind Ene-Agega paari panna. Kiidavad Palutaguse elamist-olemist, tahavad vanale Oliverilegi inglitiibu külge kleepida. Noh, mul on ikka ka endal silmad peas: sünge vana see Oliver, kuidas sa sihukesega elaksid ühe katuse all. Ja Ene-Age on ka liiga võimuahne, kipub käsutama ja kamandama. Ei, Ene-Agega jäävad tõsised kavatsused kõrvale, vahel meelt lahutada ju võib. Pealegi on Ene juba kogenud tüdruk, ei kuku enam vahele, teab, kunas võib ja kunas mitte... Aga kui siia jääda kauaks tolknema, siis panevad ülehulga päitsed pähe. Ei, ka Enega ei maksa romaani pikaks venitada.

Aga kellega maksaks tõsiselt tegemist teha?

Hakkasin tuttavaid tüdrukuid ühekaupa silme eest läbi laskma. Ma olen ju sovhoosis kolm aastat tööl olnud, eks seda noort rahvastki ole laiemalt tuttavaks saanud.

Sisaski Rihu ütleb, et Peltsepulli aetakse välja Peltsepulliga, et kui ühest eidest tahad lahti saada, siis pead teise võtma — muidu ei tule midagi välja. Sest mehe vaim on küll kange, aga liha nõder. Kui tahad litsakaist tüdrukuist lahti saada, siis pead mõnele korralikule külge lööma.

Aga kellele? On ju lõõbitud nii mõnegagi, üht kõditatud, teisega kinos käidud, kolmandaga tantsu vihutud... Aga seda suurt romaani pole tekkinud, seda metsikut armastust. Ent tont teab, kas säärast ongi olemas? Vahest on see raamatukirjutajate väljamõeldis? Siin külapaigas ei räägi peale kooliplikade keegi armastusest.

2.

Pühapäeva hommikul ei lasknud naised mul magada: neil kange isu marjule sõita. Vii neid palukametsa. Et mina kui vallaline mees, pole seasulgu parandada ega lehmale heina kiibitseda. Et mis ma niisama põõnan.

See karjalauda primadonna Sisaski Vilma ei agiteerinud üksi üle läve, vaid tuli tarre, tõmbas teki ropsti! pealt ja tõstis mu lihtsalt voodist välja. Ja teised mutid ässitavad veel koridorist, et anna musu kah! Ega see vasikaripsmetega endine iludus oleks risti ette löönud. Hüppasin kähku püksstesse ning ruttasin hoovi. Sest mul tuli järsku meelde, et . . . nojah, kui sant minu seisukord on, et kui ma ei nõustu, siis võidakse mõndagi ütelda — isegi suu sisse. Naised on ju õelad, tahavad kangesti lõugu liigutada. Ainult seda söandasin nõuda, et ilma paberita ma kohalt ei liigu. Aga selle tõkke taha sõit seisma ei jäänud. Kui naised on midagi pähe võtnud, siis seda nad ka saavutavad. Nii nad ajasid juba poole tunni jooksul teekonnalehe jutti.

Eks siis sõitsime nende marjamaa poole. Sahval tulid veel paar plikat ja üks eit peale, aga kebisid kähku veokasti, nii et ei jõudnudki õieti pilku peale lüüa. Piigadele muidugi. Minu kõrval kabiinis troonis ju see sealauda Vilma, kõvasti «Punast Moskvat» peale soputanud, nagu saaks sellega laudalehad magusaks maskeerida.

Koht oli ju ilus: kõrge nõmmemaa hõredate mändidega, puude all paksult pohlavarsi ja marju punetas ka. Mullegi topiti plastikaatkott pihku, et roobitseksin metsapuna kokku, aga polnud õiget lusti. Kes mul moosi või tsömmi keedab, pole naist ega mutti. Juba jälle see naisevõtmine!

Keerasin enda põndakule pikali, toetasin kukla kännujuurikale ning püüdsin veel selle suve viimast päikest tabada. Aga pilved hakkasid vuhtima mööda taevast ning selg kiskus jahedaks. Pidin end ikkagi püsti ajama. Siis juhtusid oma korjamisjärjega sinnakanti need tüdrukud, kes Sahvalt peale tulid. Selgus, et teist ma natuke tundsin — olin temaga ühel peol paar tantsu siiberdanud. Koju saatma küll ei sattunud, plika kadus tol õhtul salapäraselt ära. Mul tuli meelde isegi, kes ta on: Sahva raamatukogu uus juhataja, Mall nimi, pärast Pedat saadetud meie igavasse maanurka sundaega välja teenima. 85-rublase palgaga — sellega juba välismaa teksasid ei omanda, ei tea, kas sukkade jaokski jätkub. Arukas piiga läheks mõnele traktoristile mehele, see ostaks rebasenahad kaela ja kähriku pähe, krimpleenist rääkimata.

Aga see Mall on meie kandis ikka võõravõitu, pole nähtavasti tuivusi osanud sõlmida, pole õigete meestega kokku juhtunud. Ehkki tüdruk ise on esimest sorti: ei pikk ega paks, ei näotu ega napakas. Blond ja sinisilmaline, ümmarguse rõõsa näoga, huuled küll sobimatu tooniga võõbatud. Aga säärejooks missugune ning lippab nagu metskits. Ei pillu jalgu kahele poole nagu Ene-Age. Ei kisu küüru selga nagu Veerma Velli.

Ajasin end püsti ning hakkasin ka piigade seltsis marju plastikaadi sisse pilduma. Prooviks ajasime niisama igapäevast juttu, heitsime uurivaid küsimusi, et kes on kes. Aga ega see Mall Nõges (säärane kõrvetav nimi on talle esivanematelt pärandatud) nii väga küsimustele kosta armastanud, kippus kõike enda teada jätma. On vist kinnise iseloomuga. Kuigi Põldes sündinud — usu siis veel, et saarlased sõnakas rahvas. Siis juhtusin sõna kino peale käänama, filmide üle vaieldes läksime kenakesse hasarti, et ei märganud enam, kuhu kanti olime sattunud. Igatahes ühtegi teerada polnud enam kuskil näha, puha mets ümberringi. Malle kaaslanna jäi seisma kui väravatulp ning pistis hädaldama, et nüüd on ära eksitud. Tõdamoodi see asjalugu näis küll olevat, aga ega suupruukimine midagi aita, kisub vaid närvid krussi.

«Ilma paanikata, ilma paanikata,» sõnasin ning hakkasin tunnistama puutüvesid. Kui koolis tuubiti pioneeritarkusi, siis kinnitati, et puude põhjapoolsetel külgedel olevat rohkem samblikke kui mujal. Takseerisin väga asjalikult ümbritsevaid pedakatüvesid, aga mingit vahet ei osanud leida. Igast küljest ühtemoodi ilusad, peaaegu paljad pruunikad ja siledad tüved. Võib-olla mõnes maa- või metsanurgas tõepoolest samblikud teavad ilmakaari, meil ilmselt mitte. Siin tuli teistsugust abi leida.

Lippasin üles künkale, aga samasugune võõras mets ümberringi. Kuid nõlvakul oli mändide sekka ära eksinud ka paar kuuske. Neil on rohkem oksi, võib üles pääseda. Viskasin kuue seljast, andsin Malle hoida ning haarasin südikalt kuusetüvest kinni. Paarikordse rapsimise järel sain vasaku jala upitada esimesele oksale ja edasi polnud enam raske. Ülevalt ladvast oli maailm avar küll: niidud, võsad, põllud, järved, talud. Peatselt leidsin Sahva koolimaja punase katuse üles ning geograafiast oli selge sott.

Tulin maha ja näitasin suunda. Kindrali žestiga, kes on vaenlase puruks löönud ning asub seda jälitama. Veerand tunniga jõudsime metsa serva välja ning seal polnud autogi kätteleidmine enam raske. Aga Sahva tüdrukutele oli hirm

krae vahele jäänud, ei tahtnud nad enam korjata, vaid ihka-sid koju. Millegipärast tahtsin neile meeldida ning andsin autopasunaga kogunemissignaali. Mutid tilkusid ükshaaval või paarikaupa kohale.

Kavatsesin kõrvetava nimega Malle enda kõrvale kabiini võtta, kuid enne heitsin veel kontrolliva pilgu mootorile. Et süütejuhe oleks kõvasti kinni ja miski jukerdama ei hakkaks. Aga sel ajal oli va Sisaski Vilma jälle end kabiini hiivanud. Istus nagu kägu võõras pesas. Eks sa kupata ta sealt minema. Ju siis tuli nõnda sõita. Ja kahekesi Mallega ma juttu ajada ei saanudki. Sahval läksid nad muidugi maha. «Nägemiseni!» ning meie kihutasime edasi Võllapää poole.

3.

Tänasida toimetusi ära viska homse varna!

Seda vanasõna armastas mulle ennevanasti nina peale kirjutada minu mutt. Sihukestest ütlemistest pole ma küll suurt arvanud, aga väike tõetera võib ka vanarahva kõnekäändudes peituda. Kui on otsustatud, mis seal viivitada. Tuulikumäe maja lubati oktoobripühadeks üle anda — kui tahad jaole saada, siis ei või enam nädalatki kaotada. Niisiis otsustasin juba järgmisel laupäeval Malle poole sõita, et asjad klaariks teha.

Sellisel puhul poleks vist ilus ainult pudeliga minna, midagi peaks nagu veel. Keskuse juures kirendavad ka mõned lillepeenrad, aga roose punetab ainult Kontori-Alvi aedikus. Otse tema magamistoa akna all. Ei tea, kas see vanapiiga loeb öösi kriminulle või on jälle mõni bilanss kukil — igatahes tiksus kell ühe peal, kui tuli aknas kustus. Viitsin veel veerand tundi, kangutasin siis ühe aialipi lahti ning pugesin põõsaste vahele. Roose õitses õige mitu, rabasin algul kõige lähemalt klumbilt kolm oksa. Aga siis märkasin, et maja nurga juures siretavad veel uhkemad. Poolküürakil lippasin sinna ning lõikasin veel mõned. Kui juba, siis juba. Aga tont teab, mis hernekepp või lilletokk seal maas vedeles, astusin sellele prõksti! peale. Peni, kurivaim, kuulis ning pani kläh-vima. Aga oleks veel sellega: see kiskjaelajas oli ööseks ketist lahti päästetud, puges kuskilt august aedikusse ja mulle püksisäärde kinni. Virutasin jalaga ning lippasin põõsastesse. Esimese ähmiga ei leidnud kohe lahtist lippi üles, peni kläh-vib aga minu kallal, majas võetakse tuli üles, keegi küünitab aknast välja ja ässitab lõukoera veel tagant. Draama mis-

ugune! Kui nad mind ainult ära ei tundnud! Oleks pidanud mingi musta ürbi selga tõmbama või maski ette joonistama, aga kes see ette teadis, et mõne õie pärast sihuke lament tahti läheb.

Mõned roosikasvud olid pagemisel kannatada saanud, ent korralikke oli ikka ka järele jäänud. Lükkasin need vanniga sängi alla ning keerasin ise peale magama.

Hommikul takseerisin pükse: see pagana penipoeg oli hambad sisse saanud küll ning vasaku haru ära retsinud. Mul olid veel ainult teksad ja dress, pidin niidi nõelasilma ajama ning rätsepaselliks hakkama. Augu sain muidugi kinni, aga ilus see püksisäär küll enam välja ei näinud. Mine nüüd sihukestega peole või pulma. Sel riiderikkel oli küll halb tähendus, lükka või sõit edasi mõne teise päeva peale.

Aga mingisuguse kutsika pärast sõit seisma ei jää! Ainult et millega sõita? Oli valida kahe võimaluse vahel: kas sovhoosi krusa või isikliku võrriga. Kumbki pole selliseks reisiks just kohane transpordivahend — mõlemad jätavad vähesindusliku mulje. Ent «Žiguli» saamiseks oleks tulnud kõrvalisi isikuid asjasse tõmmata ning seda ma ei tahtnud. Viskasin lõpuks kulli ja kirja ning liisk osutas isikliku sõidukiista peale. Saatuse sõrm muutis retke tülikaks küll sellepoolest, et polnud kuhugi panna neid riskantselt hangitud piepuu otsi. Ei mõistnud paremat välja nuputada, kui torkasin need spordikotti ning viskasin selle üle õla.

Olin vist tsutike närvis, sest kuidas see muidu võis juhtuda, et võrri kuurist välja lükates jäin õlgapidi kinni. See neetud nael oli ikka uksepiidas seisnud ning kunagi polnud ta ette jäänud. Nüüd oli aga mu pintsaku patšokist natuke allpool jõle kolmnurk lahti kärisenud. Vandusin roppu moodi ning lippasin tuppa tagasi. Otsisin ema niidikarbi üles, aga ega sealt päris sobivat minu ruugepruuni pintsaku jaoks leidnudki. Ja sellist kolmnurkset rebendit kenasti kinni tihuda on ka kunst, teab kas Paunvere rätsepmeister Kiirgi oleks osanud. Kuuest oli mul kõvasti kahju — ega mul sääraast riidetükki rohkem leidunudki. Ja nüüd oli siis ka sellega karsoss. Öösel püksid, päeval pealmine pool. See pidi küll midagi halba tähendama. Aga ma olen ateist ning igasugust jama ei usu. Lõin hääled sisse ja panin ajama.

Sahvale jõudsin parajal ajal — pool tundi enne raamatukogu sulgemist. Sest ega ma ju selle Malle aplaagrit teadnud, kõrvalistelt isikutelt küsida polnud isu.

Mall juhtus viibima oma residentsis koguni ihuüksi. Kes see suvel ikka nii neid raamatuid jahib! Istus tüdruk laua

taga, kirjanduse kuhilad kahel pool, ning vehkis pastakuga paberile ridasid. Teretasin ja küünitasin talle kätte selja taga hoitud roosioksad. Mall tõstis kulmud kõvasti kõrgemale, aga ei ütelnud midagi. Nagu toodaks talle lilli ülepäeviti. Otsis mingi anuma ning paigutas buketi oma äriletile. Selle tegevuse aegu sain mahti higi pühkida ning hinge tagasi tõmmata. Tõin ka pudeli kotist nähtavale. Mitte mingi peedika, vaid «Gabrieli» — ulja pildiga napsi.

Ent see lilledega jahtimine oli esimese kontakti katkestanud, pausikoht ei teinud minu olukorda kergemaks. Oleksin pidanud kohe ühe hooga pahvatama, et armastus ja nii edasi, aga nüüd kippus kuraas kaduma. Pealegi pani tagasiilmunud Mall pudelit pahaks, tõrjus seda sõna ja käega. Ja nii kaldus kõne hoopis kõrvalistele radadele. Õige jutt ei saanud jalgu alla, laenutuslett jäi meie vahele kui kohtubarjäär.

Kella seierid tiirutasid üsna selle kriipsu ligi, kus Mall võib oma asutuse uksed sulgeda. Mis saab aga edasi? Polnud mingit märki sellest, et ta mind enda poole kutsuks. Kas või viisakusestki. Kui aga siin väravad kinni lükatakse ning mind kaasa ei võeta, siis on mäng sedapuhku läbi. Tuli kohe midagi otsustavat ette võtta. Tegin raudse otsuse, et enne, kui sulgemisajast jääb puudu viis minutit, räägin ma asjad ühele poolele. Palun kätt, nagu ennemuiste öeldi.

Aga ega seda mõtet kerge olnud ellu viia. Ma polnud iialgi ühtegi säärast ettepanekut teinud ega juhtunud pealt kuulama ka teiste omi. Isegi ühtegi sihukest näitemängu polnud näinud. Tont teab, milliseid sõnu seal pruugitakse. Kuskilt raamatust või lehest oli meelde jäänud Panso Volli nõuanne: «Kui ei oska käituda, siis ära käitu!» Ent need suured mehed kipuvad väikeste üle irvitama — mis see muud siis oli! Eks sa jäta käitumata, kui on vaja head muljet jätta ning otsustav samm astuda. Astuda ma küll õigupoolest ei saanud — neetud barjäär tõkestas tee.

Kell aga kihutas aega edasi omasoodu ning minu ettevalmistusaeg oli läbi (nagu eksamil!). Ega siis midagi, tõusin püsti, neiule küll lähemale ei pääsenud, pahvatasin üle neetud leti:

«Tulge mulle naiseks, Mall!»

Igatahes oli see nüüd öeldud, täiesti selgelt ja ühemõtteliselt.

Tüdruk nagu kahvatus, siis lõi veri põskedesse, aga sõna ei saanud suust. Ega siis kohe otsusesõna antagi, tuli edasi rünnata: nihutasin barjääri pisut kõrvale (polnud õnneks naeltega põranda külge löödud!) ning pääsesin lõpuks

tüdruku kõrvale. Ta hüppas aga häiritult püsti ning hüüatas:

«Mis nalja te teete! Nii ei tohi!»

«Ma ei tee mingit nalja, ma mõtlen lausa tõsiselt . . .»

Mall pilgutas hämmastunult silmi ning kogeles:

«Nii ei või, ei tohi . . .»

«Miks siis ei tohi? Kuidas siis?»

«Me ei tunnegi teineteist.»

«Küll jõuame tuttavaks saada.»

«Ei, ei! Mis naljad need olgu!»

Ja lippas kuhugi tahapoole oma raamatute riiki. Jäin talle juhmilt järele vahtima, enne kui taipasin järele rutata. Kuid siis polnud tüdrukut enam kuskil. Lõpuks jõudsin tagumise ukseni ning heitsin pilgu õue — see oli tühi! Kuhu ta küll kadus? Peitis end riiulite labürinti ning ootab, et ma ta leiaksin ja taga ajaksin? Tüdrukutele ju meeldib kassi-hiire mäng. Otsisin kogu raamatukogu läbi — Mall oli kadunud nagu tina tuhka.

Tulin siis leti juurde tagasi ning pidasin hetke aru. Tõmbasin eesukse kinni — selgus, et sel oli võti ees. Keerasin lukku ning panin võtme laua nurgale, raamatute varju. Ise läksin läbi ruumi ja seisatasin tagumise väljapääsu juures. Kui tütarlaps nüüd kuskilt nähtavale ilmub, ei saa ta enam kaduda. Ta pidi ometi tulema uksi sulgema!

Ootasin ja ootasin, Malle polnud olemas ega tulemas. Lõpuks koperdas kohale hoopis mingi vanaeit ämbri ja harjaga. Vaatas kahtlustavalt minu peale, noogutasin igaks juhuks teretuseks. Moor hakkas kuskil eespool põrandat pühkima ega teinud minust eriti välja. Astusin lävelt alla ning tegin pool tiiru ümber maja — täit ringi ei lasknud teha maja nurga juurest algav tara.

Kuskil polnud inimhingegi. Võisin vist üsna lolli näoga olla, kui seal niimoodi passisin. Sain aru, et minu mäng oli kaotatud. Keerasin oma võrri ringi ning põristasin minema.

Mida küll need tüdrukud endast arvavad! Vähemalt võiksid inimesega viisakalt ümber käia — ka emad ei õpeta nüüdsel ajal, kuidas tuleks kosilastega käituda. Jälle see neetud käitumine!

Kihutasin tagasi vaatamata (ei, kiikasin siiski korra üle õla) Võllapääle ning läksin kõrtsi. Õlut ei olnud, leige viin maitses jälgilt.

Olin maruvihane nagu narrikstehtud inimene ikka.

Aga teisipäeval, kui teadsin raamatukogu lahti olevat, passisin silmapilgu, kui kontoris jäi rahvast hõredamaks, ning

helistasin Sahvale. Saingi Mallega ühenduse, aga tüdruku hääl kõlas jahedalt kui kuskil Antarktikas. Kutsusin siiski õhtuks kinno — peaasi oli kokku saada. Keeldus. Vihjasin siis laupäevastele sõnadele. Ka tagasilükatu väärib mingit vastust.

«Ei, sellest ei tule midagi välja,» kostis kauge hääl ja toru kolksatas hargile. Ilma mingi nägemiseni-soovita või muu edasirääkimist võimaldava sõnata.

See oli kurat teab mis! Ülbe plika. Jäägu ta vanatüdrukuks, kasvatagu vallaslapsi!

Vist olin hilinenud? Küllap olid jutulõksutajad Sahvaleg kandnud kõlaka Piina Kalju surmast. Ise ma ju neid jutumoore sinna Malle seltskonda vedasin!

Kui nüüd Võllapääle jõuab tagasi sõnum sellest, et ma Mallele pakkusin . . . Noh, ega see tüdruk jäta seda välja rääkimata, iga naishing tahab ettepanekutega oma sõbrannade ees uhkustada. Kuidas siis poisid pistavad tõgama, Tsirguaia plikad pugistavad naerda, Ene-Age ütleb midagi hästi õelat.

Ei, elu Võllapääl muutub võimatuks. Ma ei istunudki enam rooli taha, vaid lonkisin oma tuppa, otsisin puhta paberilehe ning hakkasin kirjutama:

Võllapää sovhoosi direktorile

Käesolevaga mina, Västrik, Raivo Hugo p., palun ennast vabastada töölt omal soovil . . .

II

Mälestusi ateistlikust kasvatusest

1.

Olime kaks nädalat tagasi saanud Tartu suurkooli diplomid ning sõitsime pealinna vallutama.

Mind oli määratud ühe muuseumi nooremaks teaduslikuks töötajaks. Palgaga kaheksasada kümme rubla kuus (muidugi tolleaegse rahakursi järgi). Tervelt viissada kulli rohkem, kui olime saanud stippi. Niisiis tähendas see suurt rapsakut eluredelil edasi. Arved Kivirähk püüdis küll minu optimismi tumestada teatega, et Riskma Olev ja Vääriste Kalju pidavat saama üle tuhande. Et mind on selle kohaga kõvasti nöögitud ning peaksin vaatama midagi muud. Tema igatahes sihukese kohaga ei lepiks.

Arvedil seisid tõepoolest kõik teed lahti, ta oli osanud lõpetada vabadiplomiga. Ilma tööle määramiseta. Komisjon ei teadnud ühtegi kohta, kus oleks vajatud esteetikakallakuga psühholoogi. Sest just niisugusele erialale oli Arved spetsialiseerunud. Mäletan, ta ostis Tartu raamatukauplused lagedaks Šiškini ja Surikovi reproduktsioonidest, käis neid mitu nädalat kooliplikadele näitamas ning istus vastu kevadet ka keskpäeval suletud luukidega toas, elektripirn hõõgumas ruumi keskele lükatud laua kohal, põrand ümberringi täis laotatud kuulsate maalide trükikoopiaid. Kirjutas diplomitööd «Kujutava kunsti tajumise iseärasused vanemas koolieas».

Nüüd asusime siis pealinnas. Et vaadata, kus on maailm lahti.

Mindki oli hakanud Arvedi sõnade mõjul närima kahtluse ussike, et kas maksab sinna muuseumi oma noort elu mah matta. Olin eile oma tulevasele töökohale pilgu peale heit nud. Ega seal midagi meeltülendavat silma hakanud: kitsa toapugerikud kaste ja kappe täis, nende vahele surutud lon kavad kantseleilauad. Toolide jaoks nii vähe ruumi jäetud, e minusugune keskmist kasvu meesterahvas vaevu ennast är mahutab. Seltskond kuiv kui metsakulu kesksuvel: mingi sugused muumiaväljanägemisega prouad ning ebamäärase eas vanapiigad. Ei ühtki särtsakat tüdrukut, kellele tahak serva teha. Ja korterit sel muuseumil anda muidugi ei ole Kuigi suunamislehele oli selge sõnaga kirjutatud, et elamis pinnaga varustatakse. Arved arvas, et see asjaolu annabk mulle täieliku õiguse keelduda kohta vastu võtmast.

Nii me neid asju arutasime — Arvedi onunaise eestoas, ku olime esialgu ulualust leidnud. Siin, vanaaegse kummuti ja suure ümmarguse söögilaua naabruses, jäi üpris kitsaks ning teine meist pidi magama kokkulükatud tugitoolidel. Polnud see mingi vääriline elupaik diplomeeritud psühholoogile ja ajaloolasele, aga mingi väikegi platsdarm pidi pealinna vallutamiseks ometi olema.

Olime parasjagu lõuad žiletiga habemeudemest puhtaks kraapinud ning uued lipsud kaela sidunud. Et minna Pikale tänavale Tombi kluppi. Villem Alttoa oli oma loengutes meile selgeks teinud, et nii Rastignac kui ka Du Roy alustasid maailmavallutamist mõjukate daamide salongist. Kahjuks olime Tallinnas veel võõrad ega teadnud ühtegi niisugust. Niisiis tuli alustada Tombi klubist.

Enne ukse sulgemist vaatasime teineteise väljanägemise üle. Et poleks mingit fopaad.

«Kuule, võta see latakas ära, oled juba saanud teda nädal aega demonstreerida,» osutas Arved lõpumärgi kuldsele rombile mu pintsaku rinnataskul.

«Mis nädal aega! Olin maal ja vehkisin heina niita, egas ma seda luisutaskule saanud panna.»

«Ükstakõik, ega sa mölakas ole. Intelligents peab välja paistma mehe näost, mitte tema rinnalt.»

Kiviräha-poisil oli muidugi kerge sääraste deklaratsioonidega esineda: tema varakult paljanenud laup, väikesed puurivad silmad ning tilluke kolmnurkne lõug andsid talle tõepoolest õpetatud mehe väljanägemise. Ma poleks imestanud, kui teda oleks peetud aspirandiks või teaduslikuks sekretäriks. Paraku teadsin peegli järgi, et minu talupoeglik lai sihverplaat koos silmadele vajuvate paksude juustepahmakutega ei jäta kuigi sugereerivat muljet.

Nii sõandasin mitte hoolida sõbra nõuandest ning jätsin ülikooli lõpumärgi rinda.

Lõbustusasutus oli noori inimesi paksult täis. Suures saalis tantsiti, eespool kurameeriti niisama, tualettruum suitses kui äsja kustutatud tulekahi. Arved arvas, et sissejuhatuseks võiksime meiegi sealt läbi astuda, et natuke aimu saada pealinna atmosfäärist.

Kiviräha-poiss tõmbas peldiku eesruumis «Priima» paki taskust, pakkus omamehelikult kõige lähemal seisvale mehehakatisele ning küsis sellelt, et kuidas siin totsidega lood on. Et tema koos sõbraga on alles äsja saabunud Tartust, ei tunne veel kohalikke kombeid. Niisugune aupaklik pöördumine meeldis nähtavasti omalinna kutile, kes ei pidanudki paljuks provintslasi valgustada.

«Tallinn on muidugi midagi muud kui provints, tead. Siin on hoopis teine tempo, tead, siin ei kannatata kokutajaid. Kui pika esimese tantsu aegu vedu ei võta, siis ei maksa talle rohkem aega raisata, tead. Kui aga paistab klappi olevat, siis on tarvis klaariks teha, kus ta aplaagris asub. Sihukeste asjade üle saab kõige kergemini invormatsujooni sõbrannadelt, niisiis tuleb neist keegi põrandale lükata, tead. Tantsule noh,' tead. Meil siin on tohutud vahemaad, tead. Kui tots on kuskilt Pääskülast või Mõigust, siis on mõistlik ta jätta sinnapaika. Kes see jõuab nii kaugele saata ning mis taksoga kihutamine maksab. Pealegi peab Viru väravas taksosabas vahele trügida oskama, tead, see ei tule aga igal kulil välja.»

Viimane termin näis olevat sihitud meie vastu, aga Arved ei pidanud vajalikuks auküsimust tõsta, vaid viskas ainult koni laia kaarega prügikasti.

Nii esialgselt informeerituna läksime tantsusaali. Arved ei kaalutlenud kaua, vaid kummardus kohe lähedal seisva vesinikblondi iluduse ees. See küll kortsutas pisut kulmu, aga tuli siiski põrandale, ning juba kuuldus Arved talle mingit anekdooti rääkivat.

Ma ei suutnud veel otsustada, kellest alustada. Jälgisin niisama saali üldilmet, et olustikku paremini sisse elada. Aga kui Arved tantsult tagasi tuli ning mind üksi ukse juures konutamas leidis, pidin minagi oma meheau päästmiseks järgmise tantsu aegu minema parketile pealinna lõvidega konkureerima. Valisin ühe väikest kasvu, kastanpruuni peaga tüdruku, kel eelmise tantsu ajal polnud partnerit. Aga sellest

hoolimata ei näidanud ta minu vastu suuremat lahkust üle ning sõnu tuli ta puseriti hammaste vahelt otsekui tangidega kiskuda. Tantsu vaheajal laitis ka Arved minu valiku maha:

«Mis sa jahid sihukesega! Kas sa ei näinud, et tal on kõverad jalad?»

Nojah, eks kõrvalt ole rohkem näha — mina polnud küll jõudnud ta säärejooksu mõõta.

«On ta vähemalt kuskilt kesklinna kandist?» uudistas Arved.

Seda polnud ma söandanud küsida. Aga ma ei tahtnud jääda vastust võlgu:

«Kas sinu vesinikblond on Viru tänavalt?»

«Mölakas!» kostitas Arved mind oma lemmiksõnaga ning läks uuesti kaunitarile kummardama. Aga keegi pealinna lõvi jõudis temast ette. Arved ei löönud põnnama, vaid võttis sealtsamast kõrvalt ühe hiiglama pika plika. Ma jätsin jällegi tantsu vahele, sest Arvedi sõnad kastanpruuni tüdruku kohta ei kadunud kohe kõrvust. Pealegi olid tal puseriti hambad.

Järgmiseks tantsuks pidin kellegi uue välja valima, muidu hakkaks Arved minu üle irvitama. Nüüd haakisin minagi ühe blondi, ainult väiksema ja vähem silmapaistva. Osava kaarega juhtisin jutu sinnakanti, et kus tütarlaps elab. Sain teada, et Kivimäel. Mul polnud aga õrna aimugi, kus sääraane koht asub. Partnerilt edasi pärida ka ei julgenud — oleksin ehk väga provintslasena tundunud. Arved tuli valssimast ning hakkas sõrmedel loendama:

«Tallinn, Lilleküla, Tondi, Järve, Rahumäe, Nõmme, Hiiu, Kivimäe . . .»

Tuli välja, et see oli elektriraudtee eelviimane jaam.

«Kaugevõitu! Kui ma ei eksi, läheb viimane rong sinna kolmveerand üks. Aga üks korralik pidu või oleng kestab vähemalt kaheni välja. Ei maksa sellega jahtida!»

Jällegi oli minu valik välja praagitud. Tahtsin kursusekaaslasele midagi vastu sähvata, aga orkester hakkas uuesti mängima ning Arved sööstis oma vesinikblondi kaunitari haarama. Kuid omalinna kavaler jõudis jaole samal momendil, riivas Arvedit ebaviisakalt küünarnukiga, minu ülikoolikaaslane kostitas rivaali «mölakaga». Too pöördus Arvedi vastu ning pistis kisama:

«Tule välja! Tule välja! On vaja rääkida!»

Noh, sääraseid rääkimisi ma juba teadsin. Me olime aga ainult kahekesi, pealinna kukel võis kambamehi olla igas

nurgas. Sikutasin Arvedi kõrvale, kohalik poiss läks vesinikblondiga tantsuringi.

Arved ei olnud minu teguviisiga rahul:

«Sa kisud Tartu margi alla! Nüüd mõtlevad, et ma lõin põnnama. Ma oleksin sellele mölakale näidanud.»

Mul õnnestus siiski diplomeeritud psühholoog maha rahustada ning ta viis uuesti oma pika partneri parketile. Minu nihkumisest saali teise serva oli aga see kasu, et märgasin seal tuttavat plikat. Merike Siranit ajaloo esimeselt, ei, nüüd juba teiselt kursuselt. Mulle tuli meelde, et Merike on Tallinna tüdruk — miks ei võinud ta siis suvevaheajal Tomsis noolimas käia! Ega ma seda Merikest just põhjalikult tundnud: teaduskonna kevadisel olümpiaadiõhtul olime tuttavaks saanud, mõned foksid tantsinud ning siis teda intrisse saatnud. Olime ka mõne klaasi kohvi «Verneris» joonud ning kord olin teda Inglisillal suudelnud.

Võtsin Merikese aega viitmata tantsima ning teise kursuse tüdeng naeratas mulle vana tuttava naeratust vastu. Jutt hakkas jooksma ning ma ei üritanudki enam eksperimente tundmatute tüdrukutega. Pealegi lubas Merike end koju saata. Mul polnud küll tema Tallinna aadressi, aga vana tutvuse nimel maksab ka Mõigu või Pääskülaga riskida. Õnneks ei tulnud kumbagi kauget kohta mängu. Kui olime juba tänaval, selgus, et oli vaja astuda siiasamasse vanalinna. Ka Arved oli minekule asutamas, ennistine pikk plika käevangus. Nähtavasti oli ta blondi iluduse pidanud ikkagi loovutama pealinna kiskjatele. Arved naeratas vandeseltslaslikult ning hüüdis:

«Kui ma peaksin hiljem tulema, siis jäta aken lahti!»

«Kas siis kaugele minek?» hõikasin vastu.

«Nii kaugele, kui lastakse!»

Nii me siis lahku läksime. Merike elas üsna linnamüüri lähidal vanas keskaegses majas. Tüdruk ei saanud küll mulle kohe selle ajaloolise hoone interjööre tutvustada (mis ütleks mamma?), kuid ta kutsus mind laupäeva õhtul kohvi jooma.

2.

Kunas Arved koju ilmus, seda ma ei tea: vastavalt korraldusele olin akna lahti jätnud. Kui ma keskhommiku paiku ärkasin, norskas ülikoolikaaslane künaräätsus tugitoolis (tavaõiguse «kes ees, see meès» põhjal olin sedapuhku end

diivanile sirakile tõmmanud). Pärast hommikvõimlemist tuli Arved lagedale küsimusega:

«Kas tead, mis on LOK?»

Ta pidi ise oma küsimusele kostma:

«LOK ei tähenda mitte Loominguliste Olesklejate Kõrtsi, vaid see on hoopis Loengute Organiseerimise Keskus! Kumeist ei saa kõige lähemas tulevikus LOK-i aktiivseid lektoreid, siis söön ma oma rohelise kaabu ära!»

Sellise deklaratsiooni järel kujutasin ma endast arvatavasti suurt küsimärki, kuid Arved ei rutanud mu uudishimu jahutama, vaid kamandas:

«Ole kell kolmveerand kuus raekoja telefoniputka juures ja pista pudel paremat veini taskusse. Ma ütlen sulle, et as susiseb ja maakera liigub!»

Täpselt kell kolmveerand kuus seisin raekoja nurga juures, rumeenia riislingi pikk pudelikael põuest välja piilumas. Arved laskis end üle viie minuti oodata, aga kui ta ilmus, siis kummis temagi tasku.

Ülikoolikaaslane viis mind ühte Laia tänava ajaloohõngulisse majja, lükkas raske välisukse lahti, koputas järgmisele ning me osutusime seisvat suures, kantseleilaudu ja -kappe täistuubitud toas. Laudade vahel õitses lilledena kolm näitsikut — üks neist istus aknal ning kõigutas oma kauneid kapronsukkades sääri. Kõige pikem tõusis ning astus meile vastu — see oli Arvedi eileõhtune pikk tantsupartner.

Mind esitleti ning sain teada, et tüdruku nimi on Leili-Ann. Keskmist kasvu satään, kes sääri kõigutas, oli ristitud Auliks, kõige väiksema nimi jäi aga saladuseks, sest kõik kutsusid teda lihtsalt Pisikeseks. Piigad kandsid õhulisi suvekleite ning nägid üle keskmise kenad välja.

«Tüdrukud, kolid kokku, aeg on õhtule jätta!» kamandas Leili-Ann ning hääletooni järgi võis arvata, et tema oli selles toas ülemaks.

Kaunisääreline Auli loopis laual segiläbi lesivaid kaustu virna. Pisike hakkas pusima raudkapi luku kallal. Arved asetas pudeli keset lauda ning läks talle appi rasket terasust lahti tõmbama. Panin siis minagi oma veini Arvedi pudeli kõrvale, aga raudkappe rohkem ei avatud ning minu füüsilist jõudu vaja ei läinud. Tõmbusin nurka ning sihtisin ühe silmaga, kuidas pruunijuukseline Auli kahara seeliku lenneldes kahe toa vahet lippas. Lauad said paberitest ja kaustadest lagedaks, Arved keeras seifi nikeldatud ratast nagu vilunud pankiir. Leili-Ann lükkas kaks lauda kokku ning kattis need valgete müürilehtedega.

istung võis alata. Kursusekaaslane koukis taskust korgitseriga noa ning avas kelneriosavusega pudelid. Pisike pani hakkama elektrikohvikannu. Auli tõstis ühest kollakast kantseleikapist lagedale pool ruutmeetrit õunakooki, Leili-Ann valas puutaldriku kirjaklambritest tühjaks ning nõidus asemele hunniku kompvekke.

Esimene klaas joodi daamide terviseks, teine uute tallinlaste auks, kolmandaga sooviti õitsengut LOK-ile. Ühel pool lauda istusid Pikk-Leili ja Arved, nende vastas mina kahe vahejäänud tüdruku vahel. Ei saa ütelda, et see olnuks ebameeldiv. Ainult natuke raske tundus otsustada, kuidas nende vahel tähelepanu jaotada. Pruunikiharaline Auli tundus mulle rohkem meeldivat, ent ta hoiak oli rõhutatult jahe. Mustapäine Pisike aga naeratas üpris võrgutavalt ega pannud pahaks, kui mu vasak käsi tema tooli seljatoele ununes.

Pudelid said rutemini tühjaks, kui oleks osanud nende pikkuse järgi karta. Aga Arved jõudis enne kaupluste sulgemist linnas käia ning tuua kaks uut. Kust ta selleks küll raha võttis, jäi mulle algul mõistatuseks. Ent siis tuli mulle meelde, et ta oli enne poodi lippamist paariks hetkeks kadunud koos Leiliga LOK-i tahatuppa.

Igatahes istung võis jätkuda ning muutuda järjest tujukkamaks. Leili-Ann tiris kuskilt välja grammofoni, Tartu ekstudengid pidid demonstreerima, kas nad peale auditooriumides tukkumise ka midagi tarvilikumat on õppinud. Ma ei ole just tantsulõvi, aga sellel õhtul tundsin end olevat heas vormis. Kui Auliga valsikeerutamine jäigi ehk natuke puiseks, siis Pisikesega foksisime väga tempokalt. Ja pika Leiliga tantsisin maha nii piduliku tango, et teised aplodeerisid. Jah, Leili-Anne kohta ei saanud midagi halba ütelda: tal oli kuningannalik rüht, painduv piht ning nõtke samm. Ainult ta hallid silmad tulistasid vastu natuke iroonilise ilmega ning talle ei saanud kuidagi ülevalt alla vaadata.

Kui nõristati viimaseid pisaraid mingist poolikust likööripudelist ning istung kaldus paraku lõpule, kutsus Leili-Ann meid homme tema auväärt asutusest läbi astuma, et kaastöökoostöö suhtes kokku leppida. Aga Pisike toimis veel otsustavamalt. «Tänasida toimetusi ära viska homse varna!» deklareeris ta ning kruttis lahti terasseifi, tuues lagedale oma kviitungiraamatud. Tüdruk käis sulega vilkalt ümber, plaksis pitsatid peale ning peatselt seisis virn valmis loengutuusikuid keset tühje pudeleid. Leili-Ann kortsutas küll korraks kulmu, aga võttis siis täitesulepea ning sehkendas paberitele oma hoogsajoonelisi allkirju. Siis lükkas ta dokumendid

Arvedi ette. Uudishimulikult kiikasin neid ühe silmaga nin sain teada, et seltsimees Kivirähk on ülehomsest (täpsemin küll homsest, sest heas seltskonnas olime kuupäevapiir ammu ületanud) alates komandeeritud Viljandi rajooni esi nema loengutega «Usk on oopium rahvale» ja «Piiblimüüdi ajaloo valguses».

Söandasin muiata ja küsida, kas seltsimees Kivirähk o üldse piiblit lugenud.

«Ma olen isegi mitu aastat koolis usuõpetust saanud,» kiit les küsiteldu.

«Piibli vähese tundmise taha ei tohi sõit seisma jääda,» kuulutas Leili-Ann ning tõi teisest toast paksu musta raa matu ning ulatas Arvedile.

Pisike päris samal ajal minu isanime ning hakkas uus dokumente vormistama. Kui ta jällegi tahtis planeerid «Oopiumi . . .», kihvatas minus midagi ning ma hakkasi protestima. Minu kokkupuuted nii religiooni kui ka ateismiga olid nõnda väiksevõitu, et kuidagi ei söandanud sel ala hakata teisi õpetama. Arved, tema on iga asja peale mihkel tal keel sähvib suus kui kangasüstik, tema võib iga väite ja ohtliku küsimuse naeruks teha paari sõnaga. Aga minu mõte liigub aeglaselt, mina nii ei oska. Ja üldse ei taha ma esineda teemal, mida ma ei tea. See oleks ebaaus.

«Oh sind küll, lööd põnnama, ei taha meie meeldivaid daame nende vastutusrikkas töös abistada,» nöökis ülikooli kaaslane. «Oled mage mees.»

Lugu kippus vaenulikuks minema, tajusin mulle heidetud põlastavaid pilke. Aga piibliga tegelema hakata ma ikkagi ei tahtnud. See oli mulle vastukarva. Seletasin, et olen küll nõus loenguid pidama, kuid mulle tuntud ainealal.

LOK-i tegelased tegid hapud näod ning mainisid, et ateistlikke loenguid olevat kõige rohkem vaja, et vastavate lektorite arvu saab sõrmedel lugeda ning plaani ei saa kuidagi täis. Nad mõtelnud, et värskelt diplomeeritud intelligentsi esindajad nende asutust ometi aitavad. Mul oli piinlik, aga ometi ei tahtnud ma lasta võõrast tahet endale peale suruda isegi nõnda meeldivate naisolendite poolt. Nii keskkooli kui ka ülikooliajast oli mul vastavaid kogemusi ning alati oli võõrale tahtele allumine toonud kaasa ebameeldivusi. Kuid minu tõrkumine ähvardas kaasa tuua riiu Arvediga.

Olukorra päästis Pisike:

«No kui ta ei taha, milleks teda siis keelitada. Teema peab lektorile meeldima.»

Selle repliigi peale naeratasin Pisikesele suure tänutun-

dega. Hakkasime siis temaga asjalikult lehitsema LOK-i loengutetemaatikat ning leidsime varsti paar pealkirja, mille sii ka mina söandanuksin oma suud lahti teha.

Kui ka minu komandeeringupaberid valmis said, jõudis meie istung lõpule. Pudelid olid viimse piisani tühjad, Auli haigutas ning tuju kippus alanema.

LOK-i uksed lukustati ning me astusime alla tänavale.

Kui jõudsime Viru väravatest läbi, tõusis päike.

«Ohoo, Väino, me oleme nüüd ärkamisaja tegelased!» deklareeris Arved.

Tüdrukud pahvatasid kooris naerma.

Siis tuli lahku minna. Arved oma pika partneriga pööras Narva maanteele, mind tiriti paremale. Mõtlesin, et küll see Arved oskab. Jättis mulle kaks plikat kaela — kumba ma siis koju saatma pean? Nagu Buridani eesel! Pisike surus end tihedalt külje vastu, aga Aulist ei raatsinud ma kuidagi lahti ütelda.

Oleksin võib-olla teinud mingi fopaa ning sattunud veel rohkem piinlikku olukorda, aga Pisike taipas seda vist instinktiivselt ning teatas:

«Me elame ühes!»

Dilemma lahenes konfliktita. Peagi seisatasime kahekordse puulobudiku ees. Tüdrukud suudlesid mind mõlemale kõrvale ja jooksid trepist üles.

3.

Pärast väljamagamist, lõunatamist ning reisiettevalmistuste tegemist sugenes enne õhtut ka vaba aega. Õigupoolest oleks pidanud minema vaatama, kuidas LOK-i daamid päevavalguses välja näevad, ja nii Arved ette panigi. Aga pärast öist konflikti ateismiteemade pärast ei söandanud ma täna ennast nende näole anda. Isegi mitte Auli pärast, keda oleksin tahtnud näha. Enne tuli planeeritud loengud ära pidada ja tööd teha, alles siis võis uuesti LOK-i lävest üle astuda. Nähtavasti ka Arved ei hoolinud täna LOK-i külastamisest ning võttis oma ettepaneku tagasi.

Otsustasin, et lähen teen visiidi hoopis Merikesele. Ikkagi vanad tuttavad ning viimasest nägemisest kõvasti poolteist päeva möödas. Kuna pidin arvestama sellegagi, et võin kokku puutuda ka tudengi vanematega, ei söandanud ma külla minna, pudel taskus, vaid ostsin Viru värava eest paar õit. Odavat muidugi, sest pealinna rahalaevad polnud veel kohale jõudnud.

Ettevaatus on kõigi õrnade klaasasjade ema, ütleb indl vanasõna. Helistamise peale tuligi avama mustajuukselin erepunaseks värvitud suuga daam. Hirmus tuttav kulmu kaar ja ninalõige sundisid teda arvama Merikese mammak Kui küsisin üliõpilasest tütre järele, kutsuti mind sisse j istutati võõrastetoas vanaaegsesse tugitooli. Merikest polnu kuskil näha ning ma ulatasin lilled emale. Samas sattusi ülekuulamise alla, et kes ja kust, mida ja milleks. Ootasi küll, et kohe läheb mõni uks lahti ning Merike ise ilmub näh tavale. Aga uksed püsisid nii, nagu nad olid lükatud. Pidi ikkagi proua Siranilt otse pärima, kus Merike on ja kuna võiks teda näha.

«Merike tuleb kohe, viie minuti, kõige rohkem kümn minuti pärast,» kinnitati mulle kerge aktsendiga, mis ise loomustab võõrkeeleõpetajaid.

Tüdruk laskis end kaua oodata. Proua Siran jõudis vahe peal kohvi keeta ning isegi pitsi konjakit pakkuda. Kui ta ol teada saanud, et mina ja Merike ülikoolis samas osakonna õppisime, muutus ta usalduslikuks:

«Ma loodan, et te oskate sõna pidada. Seda, mida kuulete ei tohi te Tartus rääkida. Lubate?»

«Luban. Mul pole enam Tartusse asja.»

«Õigus, teie olete ju nüüd ka tallinlane. Seda parem Merike käib leeris.»

«Mis te ütlesite? Leeris!»

«Leeris. Praegu on teistkordne, suvine leer. Ta peaks seal kohe vabanema. Õpetaja hakkas nurisema, et pannakse kül nimed kirja, aga peetakse end nii tähtsaks ja targaks, et e kõlba enam vana mehe juttu kuulata. Et nii ei võta ta õnnis tamisele. Noh, siis läks Merike täna leeritundi, peaks seal iga hetk tulema. Õnnistamine on ülejärgmisel pühapäeva kell üksteist. Ehk saate ka tulla?»

«Ma ei käi kirikus. Praegusel materialistlikul ajajärg gul . . .»

«Tean, te tulete ju ülikoolist, teid on ateismi täis valatud Merike ajab ka samasugust juttu. Aga ma ütlesin, et ta on minu ainuke tütar ning peab emale seda rõõmu tegema. Ses mina tahaksin, et minu tütar läheks mehele nii nagu kord ja kohus. Valges kleidis, looriga, laulatatult . . . et küünlad põleksid, orel mängiks ja . . . Oh, teie, noored, ei mõista veel selle tähtsust. Aga mina tean. Kui ma pärast Merikese isa surma teist korda abiellusin, leppisin ainult registreerimisega. Neljakümne esimesel aastal. Vallasekretär tuli kesalt sõnnikuvedamiselt, laskis pumbast sortsu vett kätele ja tuli

pani meie nimed kantseleis kirja. Ise lehkas kui . . . kemmerg, vabandage väljenduse eest. Ja ei tulnudki sellest abielust midagi head. Poolteist kuud saime koos elada, siis oli sõda kaelas, mobilisatsioon ja . . . Ühesõnaga, ta ei tulnud kunagi tagasi. Üksinda olen pidanud Merikese üles kasvatama. Ja ma tahaksin, et temal oleks kõik teisiti . . .»

Uks kriuksus. Lävel seisis Merike.

«Ma siis loodan teie sõnapidamisele, seltsimees Väino,» vannutas proua Siran ning jättis meid kahekesi.

Ma ei saanud muidu, kui pahvatasin küsida, et kas ta, Merike, käib tõepoolest leeris.

Tüdruk kiskus oma kaunid kulmud krimpsu:

«Ah et mamps jõudis juba ladrata? Kui ta niimoodi igaühele pasundab, siis on kogu maailmal teada . . . Mulle võidakse hirmsat trianglit teha . . .»

«Mina, Merike, pole igaüks. Mina olen sõber.»

«Sõber või mitte, aga vaata, et sa kellelegi edasi ei räägi. Muidu ära julge enam minu silma alla ilmuda. Kisun näo lõhki!»

Tüdruk välgutas mu silme ees küüsi — need olid kolmnurkselt teravaks lõigatud kui mandoliini trillerid. Sellistega võib larhvi rängalt ära äestada küll.

4.

Nädala pärast jõudsin Järvamaalt linna tagasi, kimp pitseserite ja allkirjadega pabereid taskus tõendamaks, et olen pidanud kolmteist loengut. Ainult üks tuusik jäi kasutamata — peale rahvamaja juhataja ei tulnud eelviimases kohas kedagi kuulama. Muidu läks aga kenasti. Ei saaks just öelda, et mul murdu inimesi saalis oli, aga pool tosinat kuni kümmekond kohalikku ametnikku ning mõni vanamutt ikka kokku saadi. Erilisi raskusi ei tekkinud ka esinemistel. Ainult lõpuveres kippus üks ätt mind igasuguste kiuslike küsimustega kollitama. Aga loengu juhatajaks olnud näitsik tundis oma kohustusi — lõpetas istungi järsult ära ning päästis minu hapra autoriteedi.

Pikk Leili-Ann leidis siiski põhjust veidi nuriseda. Miks ma ühe tuusiku tühjalt tagasi tõin? Kui ei saadud kuulajaid kokku, siis oleks pidanud kohalik organisaator ikkagi alla kirjutama. Aga üldiselt jäi LOK-i ülem meie ringreisiga rahule ning laskis meile soliidse summa välja maksta.

Rahapakk põues tõstab inimese enesetunnet. Käisim Arvediga Tallinnas ringi nagu noored miljonärid ning tegim sisseoste. Kursusekaaslane omandas odava valmisülikonn ning kimbu kärtstoonis lipse, mina sain pruunide kingad omanikuks ning rabasin uusi raamatuid, mille järele silma himu käis. Õhtul korraldasime jälle LOK-i ruumides pidu liku istungi. See sarnanes esimesega. Mustapäine Pisike val vas hoolega, et ma minutikski ei saaks Auliga kahekesi jääda Muidugi, kui minu parema käe naabrinna oleks taiplikun olnud, siis oleksime võinud ükshaaval kaduda ning välja kokku saada. Aga kuidas ma ka pilkude ja vihjetega märk ei andnud, Auli ei saanud teadjaks. Mitte ei võtnud se romaan vedu!

Järgmisel päeval ärkasin tuima peaga. Läksime Arvedig lähimasse toidubaari, sõime ja tegime paar õlut. Hakkasim sepitsema plaane edaspidiseks. Muu hulgas sattusin pihtima et mõtlesin täna õhtul Merikese poole sisse astuda. Tahtsi teada, kas ta ikka veel leeris käib või on vahepeal loobunud Olin seda leeriasja vaaginud nii ja naa ning oleksin tahtnu religioonist ahistatud vaest tütarlast aidata.

«Kas Merike on sind leeripeole kutsunud?» üllatas min Arved.

«Kust sa tead?!»

«Tema mamps rääkis.»

Oh seda Arvedit küll, kõiki ta tunneb, isegi Merikes mammat! Kuid teiselt poolt oli heagi, et Arved teadis situat siooni. Nii ei tarvitsenud ma Merikesele ja tema emale antu sõna murda, aga sain siiski võimaluse sõbraga aru pidada Aga tema abi kuluks mulle marjaks ära. Sest mul oli Merikese suhtes valmis mõeldud vägev plaan. Ja mida päev edasi, seda rohkem hakkas see mulle meeldima. Ma pidin selle täide viima! Aga üksinda ei saanud seda teoks teha Vaja oli vähemalt autot ja autojuhti. Arved saaks siin aidata tema sõbral Inselbergi Etsil on auto Väike hall «Moskvitš», parem poritiib mõlkis ja tagumine ukselink murdunud. Kuid mis neist iludusvigadest, peaasi et sõidab!

Arved tellis veel ühed õlled ning ma tulin oma plaaniga lagedale. Peitsin pilgu klaasi varju, kartsin väga, et sõber puhkeb naerma. Aga kursusekaaslanegi innustus minu plaanist ning oli valmis kaasa lööma. Tema ülesandeks jäi Etsile auk pähe rääkida ning pühapäeva hommikuks auto välja kaubelda. Minu hooleks jäi marsruudi kavandamine ja muud detailid.

5.

Pühapäeval olin juba kell kolmveerand üheksa Tornide väljakul ning kontrollisin mõttes viimast korda, kas kõik ettevalmistused on tehtud. Kell 9.55 pidi saabuma Arved koos Etsi ja tema autoga ning peatuma nurga taga Nooruse tänaval — käivitatud mootoriga. Näinud autot määratud kohal, sammun ma kiirkäigul, ent kahtlust äratamata Merikese maja juurde ning kell 9.58 helistan uksekella. Edasi tekib kolm varianti: nr. 1 — tuleb avama Merike ise; nr. 2 — ukse keerab sneprist lahti proua Siran; nr. 3 — lävele ilmub keegi kolmas. Kõige soovitavam oleks muidugi variant nr. 1.

Kui on tegemist variandiga nr. 2 või 3, tuleb lasta kutsuda Merike eeskotta. Kui tüdruk ilmub, on tarvis ta meelitada majast välja tänavanurga taha, kus ootab Etsi auto.

Kogu plaanis tundus see olevat kõige hapram koht. Olin mitu õhtut nuputanud sobivat ettekäänet, aga midagi tarka ei karanud pähe. See pidi igatahes olema mõjuv peibutis, et Merike jätaks paariks minutiks sinnapaika kõik soengu kohendamised, küünte poleerimised ja muud naiselikud protseduurid ning lippaks välja Nooruse tänavale. Kõik pähevilksatanud motiivid tundusid liiga tühised või naiivsed, et tudengist noor daam läheks õnge. Lõpuks jäin peatuma kõige rumalama ettekäände juurde: absurdsus mõjub esimesel hetkel kõige rohkem.

Kui Merike ilmub nähtavale, ütlen, et vanaema saatis talle kastitäie tibusid — tulgu vaatama, kuidas nad siutsuvad, ja ütelgu, kuhu nad panna! Ühe noore tütarlapse süda ei tohiks ometi selle puhul ükskõikseks jääda ka siis, kui talle valget maani kleiti hakatakse selga tõmbama. Muidugi oleks parem, kui tal seda neetud leerihõlsti veel seljas poleks — liigset tähelepanu polnud meil hoopiski tarvis. Ent hommikumantli väel ei söandaks ta tänavale lipata. Tüdrukut tagasi oma tuppa lasta oleks aga äärmiselt riskantne. Niisiis palusin ma kõiki naispühakuid, et nad saadaksid määratud minutil Merikese minu juurde tavalises kleidis.

Kui leerilaps jõuab tänaval ootava auto juurde, läheb selle tagumine uks kohe lahti. Vasakul istuv Arved teeskleb suure pappkarbi avamist, aga seal sees pole muidugi mingeid tibusid. Mina aitan vajaduse korral Merikest natuke tagant — ning nii ta osutubki meie kahe vahel autos olevat. Sel momendil on Ets juba siduri üles lasknud ja gaasipedaalile vajutanud. Me jõuame Pärnu maanteele vahest varem, kui Merike üldse taipab, mis on teoksil. Kahe mehe vahelt pole

tal kuhugi pääsu. Kui ta peaks siiski kisa tõstma, siis surutakse tal suu kinni (puhas taskurätik selleks oli mul põuetaskus). Varem või hiljem rahuneb tüdruk maha ning peab meie üritusega soostuma. Võib-olla teeb see talle koguni nalja ning mingeid pisaraid ja halamist ei tulegi. Muidugi, linnast läbisõidul siiski omajagu riski jätkub. Algul on situatsioon tüdrukule harjumatu ning ta tahab võõra tahte vastu mässu tõsta. Ja mõnel tänavanurgal võib miilitsaid olla. Suurel maanteel pole enam häda midagi: las ta seal nutab end tühjaks.

Sõit läheks peatuseta Pärnuni. Kui Merike on selleks ajaks oma saatusega leppinud, minnakse üheskoos rannarestorani ning pühitsetakse leeripäeva tagaselja — ilma mamma ja tädideta, ilma pastori õnnistamiseta. Osa loengutega teenitud rahast on selleks otstarbeks reserveeritud. Ja kui oleme küllalt restoranis lusti teinud, sõidutatakse tüdruk õhtuks Tallinnasse tagasi oma mamma voli ja võimu alla. Ja üliõpilase Merike Sirani hea, ateistlik nimi oleks päästetud.

Kui aga tüdruk pika teereisigi jooksul pole maha rahunenud ning tõrksaks osutub, siis veetakse ta edasi kuhugi Häädemeeste kanti ning lastakse keset metsa lahti. Meie ka head mehed: ilusad männipuud sealkandis pakuvad varjugi, kui peaks sadama hakkama. Eks Merike või muidugi maanteele joosta ning hääletada, kuid veokrusa pole helikoperdaja. Kõik on ju nii arvestatud, et õnnistamisaja lõpukski ta kuidagi kirikusse ei jõua.

Jalutasin tänaval — küllap närvilise moega — edasi-tagasi, heites pilke kellaosutile. Kell 9.55: ei kedagi. Kell 9.57: tuleb üks «Moskvitš» — ei peatu. Kell 9.59: sõidab mööda «Pobeda». Kell 10.02: kuhu nad ometi jäävad? Kell 10.04: vaksali poolt ilmub nähtavale Arved. Üksi, ilma Etsi ja sõidukita!

Sööstsin talle vastu:

«Kus on auto?»

Hõikasin seda vist liiga valjult, igatahes heitsid mööduvad naised mulle küsiva pilgu.

«Autot ei ole.»

«Kuidas ei ole?!»

«Starter streigib.»

«Mis pagana starter? Kuidas ta just nüüd streikima hakkas?»

«Kust mina tean? Aga käima ta ei lähe.»

«See sinu Ets lõi lihtsalt põnnama! Kuidas ta seni käima läks!»

Arved kehitas õlgu, ma ohkasin raskelt. Ja ikka ei tahtnud ma saatusele alla vanduda:

«Kas Balti jaamas taksosid seisis?»

«Vähemalt tunniajaline järjekord,» kostis Arved ja lisas: «Ega taksoga midagi välja tuleks. See sinu Merike on ju sihuke kangekaelne plika, et pistab algul kindlasti lõugama. Ja tee siis sohvrile selgeks, et meil pole midagi paha mõttes. Kohe viskab meid miilitsasse.»

«Sa ise lõid põnnama,» surusin ma läbi hammaste.

«Mölakas. . .» pomises Arved oma lemmiksõna.

Kiirustasin tänavanurgale, kust oli näha Balti jaama esisele. Taksopeatuses konutas tõepoolest paarkümmend inimest. Ka ühtegi noore juhiga eraautot ei ilmunud nähtavale. Muidu kihutavad kogu aeg ringi ja kipuvad alla ajama, aga kui sul kord elus on autot vaja, siis pole seda kusagilt võtta!

Mul tõusis mingi klomp kurku. Kell näitas juba 10.14. Iga minut võib Merike kiriku poole teele asuda. Küllap proua Siranil on selleks aegsasti takso valmis tellitud. Ja sellel juba starter ei streigi . . .

«Lähme Viru tänavale,» sikutas Arved mind varrukast.

«Milleks?»

«Seal müüakse roose.»

«Milleks roose?»

«Kas sa siis kirikusse ei lähegi?»

«Kirikusse?»

«Nojah. Leerilastele antakse ikka pärast õnnistamist roose või pojenge. Ise oled veel ämmamamma poolt peolegi kutsutud.»

Kehitasin õlgu: nüüd oli mul juba ükskõik. Hakkasime kahekesi Viru väravate poole astuma.

* * *

Nii võeti meid vastu paarkümmend aastat tagasi vanas Tallinnas, kus astusime elukooli, et ülikoolile lisada praktilisi elutarkusi.

Nüüd on mul auto, aga pole enam kedagi röövida. Merike heitis ammugi ajaloo prügikasti oma Sirani nime ning kirjutab mehe nime all «Noorte Hääles» kaunitest kunstidest, mõnikord koguni ateistlikelgi teemadel. LOK-ki ei eksisteeri enam ammugi, loengute pidamine organiseeriti ümber laiemale alusele ning uus pika nime ja suure koosseisuga

asutus paigutati südalinna. Aulit ja Pisikest (tema nime ma ei saanudki teada) pole ma enam paarkümmend aastat näinud, kuuldavasti olevat nad mehel ja laste emad. Pikk Leili-Ann tuleb mulle mõnikord väärikal sammul vastu ministeeriumi koridoris, tema kabineti uksel nägin ta endist nime. Aga tähtsate nõupidamiste vaheajal, kui suitsetamisurni juures juhtume kõrvu seisma, ei vii ta kunagi juttu tagasi LOK-i aegadele. Ja Arved Kivirähk on tõusnud direktoriks, elab Õismäe moodsas korteris ning kannab minu peale millegipärast vimma, ta isegi katsub mind mitte märgata.

Tuba

Lahtikäristatud ümbrikust kukkus välja masinal tipitud kaardike tekstiga:

Lugupeetav Eerik Virgo.

Palume lahkesti osa võtta meie abielu registreerimisest reedel, 24. augustil s. a. kell 16 Nõmme Perekonnaseisuaktide Büroos ja sellele järgnevast koosistumisest «Gloria» restoranis.

Cornelia Miron
Rainer Nastik

Oleksin seda pidanud halvaks naljaks, kui ümbrikul poleks seisnud Nelja enda käega kirjutatult minu nimi ja aadress. Säärast tohutu suurte keerdudega E-tähte poleks suutnud keegi järele teha ning üldse poleks Nelja käekirja võltsimisest tulnud midagi välja — see oli liiga omapärane. Ta kirjutas ju nii hoogsalt ja suurelt, et vaevu suutis aadressi tavalisele kuväärile ära mahutada Küllap tulenes Nelja tähtede lennukus tema lõunapoolsest temperamendist: tüdruk nägi välja üpris tõmmu ja isegi säärte karvad paistsid nii tumedatena silma, et Nelja eelistas musti sukki ihuvärvilistele. Kuid silmad olid tüdrukul sinakashallid ning tema eesti keeles polnud võimalik tabada mingit viga. Kui Nelja sõbratar Ursula poleks kord maininud, et Cornelia isa pärinevat Musta mere äärest, poleks üldse võinud kerkida rahvuse küsimust Cornelia nimest oli võimalik Neljat tuletada ka Läänemere kaldal. Kui kunagi päritolust siiski juttu tuli, väitis Nelja, et tema isa polevat mitte Krimmi venelane, vaid hoopis kreeklane. Eks kandnud ju üks kuulus muinaskreeka skulptorgi Myroni nime. See võis ju nii olla, aga samavõrd

sai uskuda, et Nelja mõtles sellise eksootilise päritolu välja enda huvitavaks tegemiseks. Fantaasiat tal igatahes jätkus.

Ja nii ma katsusin seda kirjakestki mingiks ülemeelikuks naljaks pidada. Võib-olla oli see omalaadseks märguandeks, mingiks naiselikuks surveavalduseks minule? Et miks ei asu selle kaardikese viimasel real mitte Eerik Virgo nimi? Et miks pole viimati mainitud isik oma lahutusasju energilisemalt ajanud ning täisõigustega meesterahvaks saanud? Lõppude lõpuks pole ju Nelja enam päris esimeses nooruses neiu, instituudigi lõpetamisest mitu aastat möödas.

Igatahes ei suutnud ma pulmakutset tõsiseks pidada. See oleks olnud liiga hirmus. See oleks olnud mõeldamatu. Alles kümme päeva tagasi olime Neljaga kahekesi kinos käinud ja siis polnud ma küll mingit muudatust tema olekus või käitumises osanud märgata.

Ja ta oleks pidanud sellest ometi mulle õigel ajal rääkima! Kas siis Nelja oli tõepoolest nii arg, et poleks suutnud tõtt tunnistada, vaid tahtis mind seada sündinud fakti ette? See polnud tema moodi. Ja kui tõepoolest oleks olnud pulmadega tegu, siis poleks Nelja masinal tipitud näruste sedelitega leppinud. Nelja vajas esinduslikkust, ta oleks lasknud kutsed kõige paremal kriitpaberil trükkida.

Ei, mõndagi siin ei klappinud. Siin pidi ikkagi mingi viguriga tegemist olema. Võtsin kirjakese uuesti kätte ning püüdsin end ümber kehastada kohtu-uurijaks. Tekst oli kirjutatud keskmise suurusega kirjutusmasinal — võib-olla «Optimal», mida leidub igas teises ametiasutuses. Palja silmaga märgatavaid sõrmejälgi ma ei avastanud ning luupi mul polnud. Ega viimasestki oleks abi leidnud, sest papillaaride kartoteeki polnud ju minu tutvuskonnast tehtud. Sõnastus oli nii standardne ja lakooniline kui vähegi võimalik, nii et ka sellest ei saanud mingit allteksti või muud vihjet välja lugeda.

Ka Rainer Nastiku nimest polnud võimalik erilist informatsiooni juurde nõrgutada. Säärane isik leidus Nelja tutvuskonnas tõepoolest, oli vist koguni tema kursusekaaslane. Igatahes diplomeeritud kunstnik, sehkendas loosungeid ning vahel sai mõne lavastuse kujundada. Olin tolle peigmehekandidaadiga paar korda seltskonnas kokku puutunud ning mõne sõna konversatsiooni peenraha vahetanud. Ma polnud märganud, et Nelja oleks talle erilist tähelepanu pööranud. Minu arusaamist mööda ei vastanud ta Nelja maitsele — oli ta ju tüdrukust sentimeetri või paari võrra lühemgi. Aga selleski suhtes oli Nelja tundlik.

Aga kas ei võinud Nelja kirjutatud ümbrik ununeda kuhugi lauale või raamatu vahele ning nii sattuda võõrastesse kätesse? Too võõras võis kuuluda Nelja lähedasse tutvuskonda ning isutses nalja teha. Võis koguni Eerik Virgo vastu millegipärast vimma kiskuda, tahtis teise närve ärritada. Ihkas tema üle irvitada. Et las jookseb see mees 24. augusti õhtul perekonnaseisubüroosse narri mängima. Küll siis asjaosaline piiluks kuskil nurga taga ning pugistaks naerda. Noh, kirvega kurgi ei püüa! See naerukstehtav mees ei tõsta 24. kuupäeval jalgagi toast välja.

Aga niisugune suure vaevaga tehtud otsuski ei toonud rahu tagasi ning töötegemisest ei tulnud enam midagi välja. Läksin südalinna ja hakkasin kolama mööda kunstiga seotud asutusi: jõin «Pegasuses» kohvi, jalutasin läbi akvarellinäituselt, heitsin pilgu üle ukse kunstisalongi, sõin õhtust loominguliste liitude klubis. Aga kuskil ei juhtunud Rainer Nastikut nägema, et oleksin võinud talle selle sedeli nina alla torgata ning küsida, mis pulli siin tehakse. Raineri ateljeed või muud asupaika ma ei teadnud. Suvise aja tõttu ei trehvanud ka ühtegi tuttavat kunstnikku nägema, et oleks saanud järele pärida. Neljale endale ei söandanud ma kujunenud situatsioonis helistada — ma polnud veel jõudnud selgusele, missuguses toonis tulnuks temaga rääkida. Nii jäin terveks ööpäevaks üpris segaste ja häirivate mõtete meelevalda. Alles nõndanimetatud pulmade eelõhtul helistas mulle Ursula, Nelja kõige truum seltsidaam. Ursula esimesed laused võtsid mu jalust nõrgaks. Õnneks on meie ühiselamu koridoris telefoniaparaadi juures kaanega prügikorv. Istusin sellele ning püüdsin vähemalt oma häält rahulikuks sundida.

Ursula alustas sellega, et ärgu ma seda asja südamesse võtku, et pole mingit armulugu ega muud saatuslikku ning tõsist. Aga registreerimine pidi homme toimuma küll.

Niisiis ikkagi. Niisiis ikkagi! Nii suurt ekstravagantsust poleks ma Neljalt siiski oodanud.

Ursula püüdis mind edasigi lohutada, et see olevat fiktiivne tehing.

Miks siis ometi, kuradi pärast?! Miks?

Ursula kostis, et küll Nelja ise seda kõike mulle räägib. Tulgu ma aga homme kindlasti perekonnaseisuametisse. Kutsutuid olevat väga vähe, ainult kõige ustavamad sõbrad, ei mingeid sugulasi. Kui nüüd mina ei tulevat, siis jätaks see suure tühiku. Ja üldse näitaks, nagu võtaksin ma lugu liiga melodramaatiliselt, milleks pole aga mingit põhjust. Ja viitaks, nagu ei tahaks ma enam Nelja sõber olla. Ursula on

viisakas inimene, ta ütles sõber ega andnud sellele sõnale mingit iroonilist allkõla.

Oleksin tahtnud Nelja sõbrannalt mõndagi küsida, aga ühiselamu koridoris polnud selleks võimalusi — uksed on ju õhukesed. Niigi olen ma oma korrusel kõige vanem asukas ja juba üksi seetõttu natuke veidriku kuulsusega. Päris naljanumbriks pole mul aga mingit lusti saada. Olla kolmekümne viie aastaselt ikka veel ühiselamu elanik — see pole just meeltülendav. Kuigi räägitakse, et leidub inimesi, kes on kogu oma elu elanud ühiselamus: naisega maganud, lapsi saanud ning lõpuks ennast siit surnuaialegi lasknud vedada.

Ma olin kolmekümne kolme aastaselt uuesti ühiselamusse sattunud oma harrastuse tõttu. Igavesse kolkasse Võllapääle koolmeistriks saadetuna hakkasin kevadistel ja suvistel ringihulkumistel kirja panema kohanimesid. Enne mind oli siin eesti keele õpetajaks olnud tuntud literaat Lennart Varjun, eks ma pidanud ka maine saavutamiseks millegagi silma paistma. Sügisel saatsin patsahkami nimesid katseks Emakeele Seltsile. Neile meeldis minu harrastus kõvasti, muudkui ahvatleti ja vannutati mind edasi koguma. Kiitmine ja tunnustamine võivad inimese tõepoolest jooksma panna — järgmistel aastatel tegin ümbruskonnale juba süstemaatiliselt ringi peale ning minu nimekartoteek võttis enda alla kolm kingakarpi. Sain aukirju ja pisikesi rahalisi preemiaid, kuid olin ikkagi asjaarmastaja. Ent Emakeele Selts tundis end vist kuidagi tänuvõlglasena ning tahtis minust elukutselist nimeuurijat teha. Ning nii sokutati mind lõpuks aspirantuuri.

Minu eas taas õpilaua taha istuda tundus kui mitte naeruväärne, siis vähemalt küsitav olevat. Aga selleks ajaks oli kooselu Valliga muutunud väljakannatamatuks ning aspirantuur andis viisaka võimaluse lahku minna. Järsku osutusid ületamatud probleemid lihtsalt lahendatavaks: tarvitses pakkida vaid oma kohver, portfell ja seljakott ning ühel udusel hommikul Võllapäält minema sõita. Kui ma oleksin kuhugi mujale õpetajaks läinud, siis oleks võinud Valli mulle järele tulla. Sest ta pidas meest isiklikuks omandiks, keda ei maksa isegi siis käest lasta, kui see pageda proovib. Aga aspirandile ei anta mingit korterit, vaid pistetakse koolipoisi kombel intrisse. Ja ühiselamusse ei söandanud Valli oma nägu näidata, suure meestehulga ees lõi ta siiski kartma. Õigupoolest küll paljude poisslastega tegemist polnud, sest toa saime ainult kahe peale. Naaber osutus pealegi bioloogiks, kes kevadel juba varakult kadus metsadesse ja

rabadesse samblaid jahtima, ning ma võisin kolmandik aastat päris omaette elada. Juhtus sedagi, et Nelja vahel üle minu lave astus, kohvi keetis või koguni omletti valmistada üritas. Enamasti toimusid meie kokkusaamised siiski tema toakeses, kuigi see oli oma üheksa ruutmeetriga üpris kitsas. Aga seal tundis Nelja end kodus ning köök oli üsna tema päralt, sest korterinaabriks olev pensionärist vanamees tegi süüa harva.

Ja nii tundus elu päris ilus olevat, ehkki aspirandi stipendium on keskealise mehe jaoks naeruväärselt väike, nii et ma ei saanud Neljale paari kingigi kinkida. Ainult mõni rätik ja nipsasi, tänavanurgalt kimp kannikesi või astreid.

Aga mida siis nüüd nendeks ootamatuteks pulmadeks kinkida?

Ei midagi. Sellest üritusest ma osa ei võta, tehtagu seda palja ilma Eerik Virgota. Halba mängu ei tule kaasa teha. Lollustest tuleb eemale hoida, muidu muudetakse sindki turakaks.

Niisuguste mõtetega heitsin ma õhtul enne registreerimist oma reformpõhjaga kroonuvoodisse.

Järgmisel päeval juhtus seda otsust tahtmatult toetama minu ülemus, kes oli otsustanud korraldada reedel instituudis välknõupidamise. Nende välgutamistega oli nüüd lugu nii nagu oli: alla veerand tunni ei kõnelnud keegi. Kui seierid liginesid kolmele, muutusin rahutuks. Ei kuulnud enam üldse, mida mu õpetatud kolleegid rääkisid, ning kui järsku küsiti minu arvamust, ei osanud midagi kosta.

Ei, ma ei suutnud jääda nende tarkade targutuste sekka, pidin kihutama Nõmmele. Palusin ülemuselt luba enne lõppu lahkuda, tuues põhjuseks, et pean hambaarsti juurde minema. Ettekääne tundus küll kaunis rumal, aga oli vist siiski mõjuv, ning ma pääsesin tulema.

Mul hakkas nüüd kohutavalt kiire. Pulma ei kõlba minna kahe palja käega. Vähemalt lilli pidi mul olema. Postkontori nurgalt oleksin kõige kiiremini saanud, kuid säärasel kahemõttelisel juhul ei võinud ma ometi Neljale punaseid roose kinkida. Aga muud ei juhtunud siin momendil pakutama. Pidin ikkagi põikama lillepoodi. Siin valendas letil vaasis viis kallat, need jäised lilled sobisid mulle hästi. Nelja pidi ometi mäletama, et olin deklareerinud, et mulle ei tohi sünnipäevaks kallasid kinkida, et neid külmi surnuaialilli võib ainult kirstule visata. Niisiis oleks sihukeste õitega küllaltki selgesti öeldud, mida ma temast ja tema teguviisist arvan.

Ka Võidu väljakul vedas: sain kohe takso. Kaldusin arvama, et mulle on jäänud koguni kümme minutit reserv-

aega. Seda oli küll liiga vähe, et mingit kingitust osta, pealegi ei tulnud kunstiesemed arvesse. Esiteks maksid nad rohkem, kui mul raha juhtus olema, teiseks on aga kunstnikust inimesele üldse väga suur risk kunstiteost osta. Mis sa pagari lapsele saia pakud. Niisiis jäi üle osta mõni raamat. Kirjandusevallas tundsin ju end Neljast kompetentsemana. Käskisin taksol end Raatuse platsile sõidutada ning lippasin antikvariaati. Lasksin pilgul kiiresti üle riiulite lennata. Aga ühtegi väljendusrikka pealkirjaga teost ei hakanud silma. Võib-olla köidetud raamatute hulgas oleks midagi leidunud, aga mul polnud aega neid lahti lüüa ning tiitellehti vahtida. Küll lappasin läbi luuletuskogude kasti, aga polnud sealgi ei Henrik Visnapuu raamatut «Jumalaga, Ene!», ei Adamsi «Suudlust lumme», ei isegi Uno Lahe värsikogu «Ingel lähel apteeki» — ühesõnaga, ma ei tabanud ühtegi pealkirja, mis antud kahemõttelises olukorras oleks ka mingi iroonilise vihje teinud.

Tõstsin silmad lae poole ning libistasin pilgu palavikuliselt üle ülemiste riiulite. Kell tiksus ja taksomeeter tiksus. Ei aega ega raha olnud mul piisavalt.

Ja siis sattusin ma piiblitele. Üks neist oli suur, Doré illustratsioonidega sõjaeelne luksusväljaanne. Teine puukaantega, paksul hallil paberil raamat möödunud sajandi algusest. Piiblit sobiks pulmadeks kinkida küll, seal on kõik idamaine inimlik kogemus Moosesest Matteuseni sees. Palusin müüjannal piiblid alla tõsta. Vanem väljaanne osutus odavamaks, sellest käis mu rahakott üle, paar rubla jäi järelegi. Vist oli selle hinda alla lastud seetõttu, et raamat polnud täielik, keskelt puudusid mitmed lehed või koguni mõned poognad. Apokriivast on muidugi kahju, mõned sealsed lood olnuksid eriti õpetlikud. Ent mul polnud valikuvõimalust, palusin piibli sisse pakkida. Maksin raha ja tormasin taksosse.

Piibli ostmisega oli siiski kaua aega läinud ning Nõmmele oli liiklusummikutega tee. Jäin pidulikule talitusele paratamatult hiljaks. Olin pidanud raamatut tähtsamaks tegelikust elust ning nii ei saanud ma romantilise romaani kangelase kombel enne otsustava «jaa»-sõna avaldamist hüüda «ei!», samba varjust esile hüpata, mõrsja kaenlasse kahmata ning ratsul minema tuisata. Siinses elumajast tehtud perekonnaseisubüroos polnud varjavat sammast ning kõige tähtsam moment oli juba möödas — abieluaktile oli alla kirjutatud. Kui ilmusin ruumi uksele, hakkas perekonnaseisuametnik jõudma pidulike lõppsõnadeni.

Ma ei näinud Nelja nägu — pruutpaar seisis seljaga publiku poole. Loori polnud, aga valge kleidi oli Nelja lasknud taha küll. Ja see valge kleit pigistas kui tangidega mu südant. Kõik näis liiga tõepärane, polnud siin jälgegi mingist fiktsioonist või farsist. Külalisi paistis küll vähevõitu: kolm Nelja sõbrannat eesotsas Ursulaga ning kaks mulle tundmatut meesterahvast. Aga see üksi ei tähendanud veel midagi. Keskealised inimesed armastavad üldse tagasihoidlikku stiili, neil pole isu poolele maailmale etendust anda. Et tuleksid kõik tädikesed, onutütred, sõtselapsed ja lellepojad kokku ning imetleksid nagu karjanaised lehmapaaritamist.

Ei, kammerlikkusest hoolimata oli kogu etendus stiilne, soliidne, nagu kord ja kohus.

Kõlas Mendelssohni äraleierdatud, aga siiski pidulik marss ning värske abielupaar pööras oma näod publiku poole, astudes väärikal sammul saalist välja. Arvasin Nelja näol nägevat pisara jälge, ent ei olnud selles päris kindel. Sest juba kattis ta palet tavaline ülemeelik naeratus. Peigmees säilitas aga tõsise ilme. Õnnitleti ja anti lilli. Viimaseks jäi minu ette. Kõik iroonilised sõnad, mis olin teel valmis mõtelnud, olid peast lennanud. Õnneks tegi Nelja ise suu lahti:

«Kartsin, et sa ei tule.»

Andsin lilled üle, surusin käsi ning siis suskasin abielumehele kaenla alla piiblipaki:

«Siin on sees kõik inimlik tarkus abielu jaoks.»

Pruutpaari ja pulmalisi hakati pildistama. Tekkinud saginas õnnestus mul end uksest välja poetada ning nurga taha kaduda. Astusin kiirel sammul Pääsküla poole, et võimalikke jälitajaid eksiteele viia. Jõudsin peatamata bussipeatusse ning sõitsin südalinna. «Gloriasse» ei tahtnud ma minna, olin küllalt head tahet üles näidanud. Istusin ümber trammile ja logistasin bussijaama. Oleksin tahtnud juua midagi kibedat, riia palsamit või starkat, aga mul leidus veel vaid veinipudeli raha. Ja sedagi ei tohtinud ma poes kulutada, sest pidin kuidagi sellest narrist linnast välja saama.

Bussijaamas trügisin esimesse lahkuma hakkavasse sõidukisse, ostsin poolteise rubla eest pileti kuhugi tundmata peatusse.

Määratud kohas väljusin ning pöörasin metsa. Paarikilomeetrise hulkumise järel jõudsin välja jõekese kaldale. Uputamiseks jäi vett väheks, aga supelda võis. Mul polnud end millegagi kuivatada ning jahedus hakkas kimbutama. Pidin sõrkjooksu tegema, et sooja saada. See oligi parem kui kuskil konutada, mõtted kippusid vähem kallale.

Esmaspäeval helistas Nelja mulle instituuti. Üks min naiskolleegidest oli haaranud toru ning kostnud, et olen koha Pageda polnud kuhugi, pidin rääkima. Et mitte telefonikõne kõrvaliste kõrvade rõõmuks venitada, leppisin kiiresti kokku et tulen kella kuueks «Pegasuse» kohvikusse.

Ma ei osanud päriselt määrata, missugune alltekst olek võinud olla minu hilinemisel, seepärast läksin täpselt kohal Vist oli Nelja sedasama mõtelnud ning saabus hetk hiljem Vaikides astusime trepist üles. Kolmandal korrusel sain vaba laua.

Ettekandja tuli kohe, temaga sekeldamine võttis natuke aega ning nõnda polnud esialgu vaja midagi rääkida. Si jõudis aga ikkagi kätte vaikusehetk. Mul kibeles keelel õe küsimus, et kuidas siis see pulmaöö selle härra Nastikuga läks. Tolle plakatikunstniku kohta vihjasid kurjad keeled, et teda naissoost isikud üldse ei tõmbagi. Ent pidin olema džentelmen ning kõik ebasoliidsed küsimused ja vihjed alla neelama. Ja nii ma pole kunagi päriselt teada saanud, mi sel pulmaööl juhtus või ei juhtunud. Ursula küll väitis ühe varstises neljasilmajutus, et Rainer ei olevatki tol ööl Nelja poole saanud, jäänud restoranist väljaviskamise ajaks ni täis, et veetud taksoga koju. Ja tema, Ursula, saatnud Nelja tema tillukesse tuppa. See kõik oli niisama uskumisväärne kui Jencveeva-romaanid.

«Pegasuses» istumise aegu polnud ma aga Ursulaga veel rääkinud. Vaikisin sündgelt ega tahtnud sõnajärge enda kätte võtta. Kõnelema pidi hakkama Nelja.

Kui inimene tunneb ennast milleski süüdi olevat, võib ta enese kaitsmiseks hakata süüdistama teisi: rünnak on parim kaitse. Naised haaravad instinktiivselt sellise taktika järele. Ka Nelja oli naine ning valas mind üle kiirkõnelise süüdistusvooga. Miks ma käivat ringi nagu puuslik, sünge nagu surnumatja? Miks mul ei kõlvanud tulla «Gloriasse»? Kõik saavad olukorrast aru, ainult mina ei saa. Kas siis Ursula ei rääkinud mulle, milleks seda etendust vaja oli? Kas mul endal ei ole silmi peas nägemaks, kui väike on tema tuba? Kuidas mõnikord on mindki ukse tagant minema aetud, kui maalimine käsil? Ei saa ju ometi üheksaruutmeetrises toas elada, magada ja kunsti teha? Kuidas inimesele, kes tahab midagi teha, on vaja ruumi, on vaja ateljeed? Tuba värvilehka täis, pea öösi valutab. Kaua sellist olukorda saab taluda?

Need retoorilised küsimused olid mulle selged. Nelja töötas televisioonis, sealne eetrisse haihtuv üheõhtukunst ei rahuldanud teda ning ta oli viimasel ajal hakanud akvarellima ja õliga maalima. Edu polnud küll veel suur, aga paar korda oli ta natüürmorte kunstihoone tagumises toas välja pandud. Mitmed tema kursusekaaslased toretsesid oma lõuendilahmakatega esimestes saalides, aga eks temagi võib veel sinna jõuda.

Mulle koguni meeldis, et Nelja oli maalima hakanud. Televisioonist ma suurt ei hoolinud. Mis kunstniku eneseteostus see on, kui teed ühele saatele triibulise, teisele aga tähnilise tagaseina? Või vahetad tekstis antiikva fraktuuriga?

Ka mina ei saanud selgemat perspektiivi pakkuda. Mul oli veel üle aasta aspirantuuris istuda, polnud sugugi selge, kas antud tähtaja jooksul kaitsta saab. Need ametlikud protseduurid on ju kole keerulised ja närvesöövad. Ja ega gradueeritud mehigi korterivõtmetega varustatud. Nägin küll, kuidas mõned elasid ühiselamus edasi, teised oskasid leida korteriga naise, kolmandad kolisid mõne eramaja pööningule.

Aga mis sain mina selles korteripuuduses parata? Kas on siiski neiul ilus sellepärast teise mehega perekonnaseisuametisse minna?

Kuid sedapuhku oli sõnajärg Nelja käes ning ma kuulasin edasi.

Kas ma polevat siis märganud, et tema vanamehest korterinaaber on suremas? See Terehhov võib iga päev kondid sirgu visata. Aga kes annaks üksikule naisele teise toa juurde? Kui oleks perekonnainimene, siis küll. Samas korteris elavaid on hakatud pidama eesõigustatuiks ning mõnigi on saanud kõrval vabaneva toa endale. Miks ei peaks ka tema taotlema, kui on mees ja puha. Siis võib ju lapsigi sündida ning pere suureneda . . .

Lapsed koguni kah! See läks liiale. Ma kihvatasin:

«Nii et nüüd tahad sa koguni lapsigi selle mehega! Võibolla ongi juba . . .»

«Häbi, häbi, kuidas sa võid nii mõelda. Sinuga ei saa üldse rääkida, sa ei saa naljast aru. Ma ütlesin seda näiteks, et nii võiks elamute valitsuses rääkida. Kui seda asja õigel ajal ja õigesti ajada, saan kindlasti selle korteri tervenisti endale. Sa mõtle, mis oleks siis viga? Kesklinnas, kõrgete tubadega, mitte nagu Mustamäel, kus sinusugune pikk mees võib juustega lage pühkida. Ja milline suur köök, vaja ainult korralik sisustus muretseda. Ühes toas elaks, teisest teeks ateljee. Võiks hakata õlimaaligagi korralikult tegelema . . .»

See kõik oli omajagu kena seletus kogu etenduse kohta. Ma poleks osanud varem mõtelda, et Nelja võib nii utilitaarseid plaane teha. Tundsin teda kui rikkaliku fantaasialen-

nuga kunstnikku, kelle iseloomu lennukust demonstreeri juba ta suurte girlandidega käekirigi, mida oleks võinu mõnda kirjakunsti kataloogi näidiseks paigutada. Aga ku järele mõtelda, siis ega see Nelja plaan korteri hõivamisek kuigi asjalik ja realistlik tundunudki. See oli õigupoole utoopiline, peaaegu fantastiline. Ja siiski väga Nelja mood tegu. Ta oli tõepoolest ekstravagantne daam, kelle fantaasi võis vahel mööda kummalisi radu tormata. Pidin nüüdk seda plaani kritiseerima, noorprouat pilvelossidest maa peal tooma.

«Nojah, sedastagem, et oled nüüd perekonna loonud. Ag kuidas sa kavatsed vanamehest lahti saada? Kas kavatsed talle tsüankaaliumi kohvitassi poetada?»

«See ätt ei joogi kohvi, ei saa niigi öösi magada, muudku kollab korteris ringi kui vaim lossivaremeis.»

Tsüankaaliumi Neljal tõepoolest tarvis ei läinud. Naised on terase pilguga ning oskavad isegi matuseid ette näha. Vanamees suri juba nädala pärast. Meditsiini hoole all nagu kord ja kohus. Kui naabril järjekordselt oli halb hakanud, kutsunud Nelja kiirabi ning lasknud äti viia haiglasse. See oli kahtlemata targasti tehtud ning hoidis Neljat eemal rohketest sekeldustest. Vladimir Terehhov oli nimelt täiesti üksik vanamees, millegipärast Tallinnasse asunud, kuigi tal siin mingeid sugulasi polnud. Esialgu ei ilmunud ka ühteg pärijat kohale. Kiirabiga lahkumisel oli naabrimehe tuba jäänud lukustamata ning nüüd näitas seda Nelja mullegi.

Ruum jättis üpris kurva mulje. Mööblist esinesid kõige hädavajalikumad asjad, needki vanad ja odavad. Toas oli palju raamatuid, kuid nende paigutamiseks leidus ainult tilluke kolme riiuliga biidermeierlik etažeer. Ja nii olid köidetud ja brošeeritud teosed laotud seina äärde, kapi peale, laua alla ja mujalegi. Enamasti oli tegu filosoofiliste teostega: originaale hakkas silma küll harva, rohkem paistis olevat kuulsate mõtlejate refereeringuid ja populaarseid käsitlusi. Raamatuid polnud keegi enam ammu korrastanud, neilt võis sõrmega tabada tolmu, lauaalused olid aga hallitama läinud. Veelgi tróostituma mulje jätsid ajalehtede pakid ning väljalõigete kimbud. Neid oli toa üks nurk täis ning riburadamisi veel mujalgi. Koltunud ja määrdunud lehelasu meenutas põhuladet kuskil küünis, sellega liitus tugev kopituslehk. Võib-olla rikkusin ma mingeid juriidilisi eeskirju, kuid igaks juhuks tegin akna lahti ning lasin toal tükk aega tuulduda. Õhtul saabunud pitseerijad oleksid pidanud mulle selle teo eest aitäh ütlema, aga tegelikult vaatasid

meid hoopis üpris kahtlustavalt, nagu oleksime jumal teab millised vääriskivid kõrvale toimetanud.

Üksik mõttetarkuse harrastaja Vladimir Terehhov sängitati kroonu kulul haigla surnukambrist kalmistule. Lähima naabrina võttis Nelja kohusetundlikult sellest talitusest osa, mina tõin ettekäändeks koosoleku ning hoidusin kõrvale. Surmaga kokkupuutumine teeb ennastki kiiremini surijaks.

Aga ega ma sellega veel pääsenud olnud. Mõne nädala pärast leiti üles vanamehe pärija. See oli tilluke eideke, kes pärast pitseri mahavõtmist lõi käsi kokku, nähes toas valitsevat korralagedust. Mutikese silmis polnud filosoofial ja ajalehelõikeil mingit väärtust, ta tituleeris selle pahnaks ning palus mul prügikonteinerisse tassida. Ainult kõvakaanelisi raamatuid sorteeris ta paberilademest paar kohvritäit välja ning küsis, kas neid saaks antikvariaadis maha müüa. Ma kehitasin õlgu — filosoofia nõutavuse ja hinnaga polnud ma kursis. Üle poole päeva kulus toa kraamimiseks, mööbliesemed vedas eit käruga minema, Nelja aitas pärast toa tühjendamist mutil ka põranda ära pesta. Ja nii, tühjana, nägi tuba lootustäratav välja.

Pärijanna ilmumine pani Nelja muretsema: võib-olla tahab mutike pärida ka tuba. Noorproua oli kohe päev pärast Terehhovi surma vastavatesse asutustesse taotluse esitanud, hankinud Kunstnike Liidust pitseritega paberidki.

Ajavahemikul, mis möödus matustest kuni pärija ilmumiseni, olime jõudnud ära leppida. Registreerimine Nõmmel näis tõepoolest fiktsioonina, värsket abielumeest ei kohanud ma neil ärevail päevil kordagi Nelja pool. Polnud ka tema varasematest viibimistest mingeid jälgi märgata. Võib-olla oleksin ikka veel vimma kiskunud, aga ühel hilisõhtul tuli Nelja minu ühiselamutuppa (bioloogist naaber rändas ikka veel oma soodes ja rabades), keetis teed ning jäi pärast tillukest õhtueinet minu voodile tukkuma. Kiskus end kerra kui väike laps ning uinus nagu oma kodus. Kuidas sa niimoodi saad temaga enam tülitseda?

Ma lakkasin osutamast tema abieluseisusele, ainult telefonis tituleerisin teda vahel prouaks. Registreerimisel oli Nelja jätnud ka oma endise perekonnanime (oleks pidanud olema meeletu armastus, et oma neutraalset nime vahetada ilgeid assotsiatsioone äratava Nastiku vastu!). Kõik näis minevat endist viisi. Me hakkasime jälle kahekesi kinos käima. Kohvikusse ei julenud ma küll veel Nelja seltsis hästi minna: vähestest tunnistajatest hoolimata võis kõmu Nelja abiellumisest olla siiski levinud ning oleks saanud tekitada piinlikke

küsimusi. Pealegi polnud meil mingit vajadust kohvikutesse tikkuda, meil oli ju parasjagu mõlemas majas — nii Nelja kui minu pool — mõnusaid võimalusi kohvi juua.

Aga ametlikult pidi Nelja teesklema noort abielunaist. Ta ilmutas sel alal üllatavat naiselikku kavalust, mille peale mina vist poleks tulnud. Ühel õhtul küsis ta minult meestõivaid. Vanu, mida mul ligemal ajal tarvis ei lähe. Ma ei taibanud paugupealt ning Nelja hurjutas mind jahupeaks. Elamute valitsus võib ju iga päev mingi esindaja või komisjoni saata olukorda kontrollima ning siis pidi Nelja neitsilik tuba jätma abielupesa mulje. Deponeerisin Nelja tuppa talvepalitu, vana ülikonna, paar päevasärki, aukliku tallaga kingad ning lääpa tallatud toatuhvlid, et kõik näeks välja nagu päris. See tegevus ajas mind südamest naerma. Esiteks oli see koomiline nagu igasugune teesklemine, teiseks tõendas veelkordselt, et Neljal Raineriga midagi ei ole. Proua Cornelia Miron oleks ju võinud ka oma ametlikult abikaasalt garderoobiesemeid nõutada. Loodetavasti ei taha elamute valitsus abielumehe ettenäitamist.

Aga üks abielunaisekohustus oli Neljal siiski ning seda täitis ta hoolsasti. Nimelt toimus teatris esietendus, millele müürilehtedel mustendas ka Rainer Nastiku nimi. Nelja ostis Viru väravast kimbu roosasid roose ning dekoraatorist kunstnik surus neid pärast etenduse lõppu üpris paljuütlevalt vastu rinda. Peatselt järgnes lavastuse küpsekssaamine ka ühes isetegevusteatris. Sinna saatis proua Cornelia valged gladioolid.

Nii see ooteaeg kulus, meil kõigil oli ju küllalt ametialast tegevust. Ma ei teagi täpselt, kui palju Nelja taotletava toa pärast ametiasutuste uksi kulutas, sest selles asjas ei tohtinud mina oma nina vahele toppida ega abi osutada. Ent paaril korral mainis ta muu hulgas, et asjad arenevad lootustekohaselt. Ta tiris mind koguni mööblikauplusse, et aitaksin lauda ja toole valida, sest suurt tuba ei saanud päris lagedaks jätta, kuigi aukoha pidi saama maalimispukk. Veetsime nüüd oma vabu tunde Nelja pool, sest minu bioloogist naaber oli linna ilmunud.

Nii jõudis kätte minu sünnipäev. Kavatsesime seda pühitseda kitsas ringis Nelja pool. Kuna suurt tuba polnud ikka veel käes, siis tuli külaliste arvuga olla kokkuhoidlik. Pidid tulema ainult Ursula ja Rainer. Viimase puhul krimpsutasin küll nägu, aga Nelja tõendas, et avalikkuse veenmiseks peab vahel ka abikaasat näha olema. Kaua siis mehel on sünnis ühtejärge komandeeringus viibida?

Neljal oli väike kohvilaud neljale juba kaetud, kui ma portfellitäie pudelitega saabusin. Ka külalised ei lasknud end kaua oodata. Olin parajasti veinipudelilt korki kangutamas, kui saabus Rainer. Kätlesime kui head tuttavad kunagi ning ma andsin punnivinna talle üle. Pudeleid avada on ikkagi abielumehe eesõigus.

Taheti just tõsta esimest klaasi minu terviseks, kui helises uksekell. Kõik vaatasid uurivalt üksteisele otsa. Kes oli veel külalisi kutsunud? Nelja heitis mulle etteheitva pilgu. Tõepoolest, kuhu saaks selles üheksaruutmeetrises toakeses viiendat inimest paigutada? Kehitasin õlgu — ma polnud kedagi kutsunud.

Korteri perenaine, šampuseklaas käes, läks avama. Vaheuks jäi poikvele, meie kolme pilgud suundusid esikusse. Neljal oli täna seljas pikk punase-rohelisekirju kleit. See sobis talle.

Nelja käänas ukse sneprist lahti, lävel seisis tundmatu sonimütsis meesterahvas:

«Vabandage, kas see on korter kuuskümmend?»

Nelja noogutas.

Võõras ulatas talle mingi valge paberitüki. Nelja laskis sellest pilgu üle lennata ning pillas nii lehekese kui ka klaasi põrandale. Paber lendles tuuletõmbuses üle toaläve minu kinganinade ette.

Tõstsin lehe üles: see oli tundmatu nimega order.

Juhusliku paari mäng

1.

Kui Hille, kleenuke valgepäine Hille puhkuselt tagasi tuli, haistis tema vanem kolleeg Nora, et tüdrukuga on midagi lahti.

Hille naeris, Hille säras üle kogu näo. Seni väga kohusetundlik, alles teist aastat kino kassas istuv Hille hakkas tööajal sageli linna lippama. Kõige tõenäolisemalt pidi mängus olema mees. Juhuslik austaja? Kavaler? Armuke? Miks mitte — Hille oli juba talvel kahekümneseks saanud.

Kõige selgemat tõendust uue isiku lisandumisest Hille tutvuskonda andis kümnekopikaline hõberaha, mis kassaluugi praost sisse lükati.

Kassiiridel eksisteeris ammust aega oma signaalsüsteem sidepidamiseks välisilmaga, kui kino fuajees põles tulekiri «VÄLJA MÜÜDUD» ning laudluugid olid alla lastud klaasaknakeste ette. Võhikud koputasid täismajaõhtutel tagajärjetult luukidele, mõned anusid mesimagusal keelel, lubasid kommi osta, teised katsetasid ülemuste käskiva kõneviisiga. Aga seda kõike täiesti tulutult. Sest kui Hille kaks aastat tagasi tööle oli tulnud, tegid Nora ja leskproua Hõrak talle kohe selgeks, et sellistest anumistest ja nõudmistest ei tule väljagi teha. Need, kes olid direktori või administraatori kaudu piletid tellinud, võisid läbi astuda kino kontorist ning saada oma pääsetähed sealt kätte. Ja kui oli vaja, siis avati üks luuk veerand tundi enne seansi algust ning valvekassiir andis kinnipandud piletid välja. Kui midagi üle jäi, siis mõni minut enne algust tehti õnnelikuks ka paar esimest kassa ees trügijat.

Isiklike tuttavate jaoks oli aga piletimüüjatel oma märguandmisviis: luukide alt lükati sisse mõni lapik ese. Leskproua Hõraku tuttavad kasutasid nööpe, Nora laskis oma seltskonnal esitada tavalisi metallmünte, kusjuures igale kliendile oli kinnistatud oma kindel väärtus: kes andis endast märku tillukese kopikalisega, kelle taks tõusis aga kahekümnelise väärilisekс. Hillegi polnud osanud muud välja mõelda, kui võttis üle Nora süsteemi. Kuna kõik väiksemad metallrahad olid juba Nora tuttavate poolt hõivatud, siis jäid Hille käsutusse vaid viiekümnekopikalised ning standard- ja juubelirublalised. Ent nüüd oli Hille soosikute ring täienenud uue isikuga, kes andis endast märku tsaariaegse hõbemündiga. Aga ilmselt kasutasid Hille ja tema noormees ka telefoni, sest kunagi ei eksinud hõberaha luugiga, vaid ilmus eksimatult ainult Hille ette. Ja Hille torkas pileti või sedeli kohanumbriga nii kähku soovijale pihku, et Nora ei jõudnud noormehele pilkugi heita. Kassanaiste uudishimu aitas rahuldada kohanäitaja Armilde, kes tuli ühel õhtul alla ning teatas, et Hille vaatab juba teist korda «Armastuse anatoomiat» koos pika prillitatud noormehega.

Nora ei saanud muidu, kui lõi oma luugi kinni, jättes proua Hõraku üksi rahmeldama fuajees vonkleva sabaga. Ta lippas rõdule, puges käratult väljapääsu-uksest sisse, leidis kolmandas reas tühja koha ning laskus istmele. Jooksis parajasti stseen, kus Barbara Brylska leskprouana armatses oma austajaga voodis. Kuid kadestamisväärselt õnnelikud poldud mitte üksi ekraanil, vaid ka saalis. Rõdu esirea keskpaigas, mida esimestel õhtutel reserveeriti kõige tähtsamatele isikutele, troonisid Hille ja kõrget kasvu heledajuukseline noormees. Tõepoolest olid tal suurte raamidega prillid ning õlgadel jätkus laiust — selja tagant, pealegi kinosaali pimeduses oli raske midagi täpsemat teada saada Hille kavaleri kohta. Mehe parem ja Hille vasak käsi paistsid asetsevat kohakuti — ilmselt hoidsid nad teineteise pihku peos või sõrmi vaheliti nagu koolilapsed! Kõrvalt vaadates tundus see natuke naljakas, aga muidu jättis mees soliidse mulje. Isegi liiga hea ja suur selle nääpsukese Hille jaoks. Mis hakkab Hille peale säärase mürakaga, kellele kuluks ära hoopis kõvema käehaardega naine. See plikake Hille võiks veel rahumeeli käia koolipoistega, tolle koljati kõrval näeb ta üpris hale välja oma saja viiekümne viie sentimeetriga.

2.

Kui järgmisel nädalal tuli uus film, õnnestus Noral Hille kavaleri ka näost näkku näha. Nora juhtus sel hetkel viibima oma kolleegi kabiinis, kui luugipraost ilmus nähtavale hõberaha. Ta tegi kähku luugi lahti ning küünitas Hille eest välja piiluma. Kassa ees seisis umbes kolmekümnene intelligentse väljanägemisega meesterahvas: ümmargune rõõsk nägu, pehmejooneline nina, muigelist ilmet tõsisemaks muutmas pruunitoonilised sarvprillid.

Nora jõudis võõraga vahetada vaid ühe lause, kuid Hille oli juba jaol ning tõrjus ta eemale. Ent Nora ruttas vanema kolleegina head nõu andma:

«Sa kutsu parem oma noormees sisse, saate mõne sõna enne seansi algust juttu ajada. Eks ma või sinu asemel need paar piletit ära anda. Kui läbi luugi hakkate kurameerima, siis sabasseisjad saavad vihaseks — vaata, löövad klaasid puruks!»

«Löögu — eks siis kutsutakse miilits välja!» vastas vapralt Hille.

«Parem ikka pahandusi vältida, kui neid kaela tõmmata!» õpetas elutargalt proua Hõrak, kes päevast kassat kokku luges.

Hille võttis siiski õpetust kuulda, keeras lukust lahti kassaruumi ukse ning viipas noormehele. Sisseastujat tuli esitleda nii Norale kui ka Hõrakule, vastutasuks lubasid mõlemad seltsimees Tehandi eest hoolitseda ka sellisel tunnil, kui Hillet ei juhtu kohal olema. Nad juba teavad tema märguannet, nii et ükskõik missugusest praost hõberaha sisse lükatakse, kohe reageeritakse sellele.

Nora tegi luugi lahti, et kinnipandud piletite ülejääki ära müüa. Ta keeras oma tooli ringi ning püüdis istuda kramplikult sirge seljaga, tundes noormehe takseerivaid pilke oma puusadel. Fuajees tülitsesid üksteisega sabasseisjad, selja tagant kostis aga Hille heledat naeru ning proua Hõraku mahedat kudrutamist.

Paar minutit enne seansi algust jõudis Noragi vestlusesse sekkuda:

«Teie, seltsimees Tehandi, olete vist suur filmisõber, igal nädalal istute aina kinos. Ega te äkki kriitik ole?»

«Ei ole, ma istun toimetuses hoopis tööstusosakonnas, pean jooksma mööda vabrikuid ja kombinaate ringi. Kino on minu eralõbu.»

«Miks ta ei peaks lõbu olema, kui istutakse kahekesi noore ja võluva tütarlapsega,» osutas Nora pilguga Hillele.

Hille punastas.

«Aga meie siin proua Hõrakuga konutame all kui vanad tukunuiad, meid ei vii enam keegi kinno ega kuhugi,» jätkas Nora.

«Teie pärast võivad mehed veel hulluks minna,» meelitas ajakirjanik.

Nora ei saanud muidu, kui naeratas:

«Meie pärast ei liiguta enam keegi sõrmegi, istume päevad ja õhtud maha siin pimedas pugerikus, ei näe päikesevalgust ega suurt elu. Teistele müüme pääsetähti unelmate maale, endale ei midagi.»

««Pääsetähtede müüjad unelmate maale» — see sobiks suurepäraselt pühapäevasesse numbrisse pealkirjaks,» hakkas plaanitsema ajakirjanik.

«Ärge siis ainult halvasti kirjutage,» muretses proua Hõrak. «Esimestel päevadel on ikka järjekorrad ning kõik ei pääse kinno, aga mis meie saame parata. Ja fuajee on meil ka räpane, neli aastat remontimata, aga direktor on laisavõitu ning maja ise ka päratu vana.»

«Vana maja on isegi huvitavam kui need uued standardprojekti järgi tehtud kinod. Teie «Elüüsiumi» hämarates koridorides ja raskepärastes kivisammastes on midagi romantilist, midagi noist vanadest lossidest, kus mängivad rasked tragöödiad raudsetest maskidest ning Elisabethist ja Mary Stuartist,» kiitis Tehandi.

Võib-olla oleks ajakirjanik jõudnud veel midagi meeltülendavat välja mõtelda, aga samas süttis seansi alguse signaal ning Hille koos oma austajaga lippas kassaruumist minema.

«Küll need kirjamehed oskavad aga ilusaid sõnu leida,» ohkas proua Hõrak rahakotti kinni pitseerides.

3.

Kümmekond päeva hiljem juhtus Nora üksi Tehandi tuleku aegu kassas istuma. Luuk seisis lahti ja Nora tundis noormehe paugupealt ära. Kinosõber viskas paar sõna naljajuttu ning sai pileti rõdu esimese rea serva. Selle kõrval asuva päris äärmise koha kriipsutas Nora küll maha, kuid jättis pileti müümata. Igaks juhuks: Hille peaks õhtusesse

vahetusse tööle tulema ning tahab ehk oma austajale seltsiks minna.

Pisut hilinenult jõudiski Hille varsti kassaruumi. Mantli kappi riputanud, demonstreeris tüdruk tuliuut punast miniseelikut, mis laskis Hille hästivormitud jalgadel mõjule pääseda. Nora oli kiitmisega kitsi ning kehitas õlgu: millegi piletimüüjale miniseelik — siinses pimedas kongis ei näe su sääri keegi. Vististi suurendas Nora skepsist miniseeliku suhtes seegi, et tema ei võinud endale sellist riidetükki lubada: punased põlved ja paksud reied pole eksponeerimiseks. Õnneks oli miniseelikute mood taandumas ning peale tungimas pikkpükste ajajärk. Kibekiiresti oleks tarvis olnud tellida pükskostüüm, mis tõstaks esile sujuva puusajoone. Aga kostüümi peale läheb hulk kallist villast riiet (vastu talve oleks sitsihilpude õmblemine naeruväärt), ent millega seda kinni taguda, kui plaanitäitmiseks pole mingit lootust ning kvartalipreemia lendab kuradile. Reklaamilehtedes ja filmibrošüürides kiideti küll iga kinopilti, aga seda ei maksnud puhta kullana võtta. Ei uskunud Nora ammu enam seda, mida kirjutasid kriitikud ajalehtedes või puhusid kõrva raadiost.

Kinokassiirid olid ammu välja töötanud lihtsa, elupraktikale toetuva filmide kolmikliigituse. Esiteks kassatükid, mis juba esimesel päeval tõmbasid kino fuajee rahvast täis. Selliste filmide aegu tuli hommikuses vahetuses teha tihket tööd: tembeldada pileteid nii kähku, et käsi valutama hakkas, tülitseda järjekorras vaheletükkijatega, kuulata ilmajäänute sõimu, võtta järjest vastu telefonikõnesid, panna pileteid kõrvale heade tuttavate jaoks. Niisugusel päeval ei saanud enne kohvigi jooma, kui piletid otsas ja luuk kinni. Kuid sellisest rabamisest oli ka tulu: vastutuleku eest tuttavatele võis nende poodidest osta välismaa kingi ja linnulihakonserve, uudse mustriga kleidiriiet ja lahustuvat kohvi. Ja sageli jäi terve õhtu vabaks, sest piisas täiesti ühest valvekassiirist, kes suletud luukide taga kampsunit heegeldades või juturaamatut lugedes seansi algusi ootas. Kuid kassatükke jäi järjest harvemaks, enamasti tuli leppida keskmiste filmidega: neil sai välja müüa paar õhtust seanssi, hommikused, päevased ning enamasti ka viimane seanss läksid pooltühjalt. See tähendas aga, et tööl tuli viibida kogu graafikus ettenähtud aeg.

Kolmanda liigi moodustasid tühjad filmid, mis hädavaevu seisid ekraanil nädala — viletsamad ei pidanud üle kolme päeva vastu. Selliste kinopiltide aegu ei suudetud välja müüa

isegi õhtusi seansse, kuigi pärast tööpäeva lõppu sööstsid lõbunäljased kantseleinäitsikud kohvikutesse ja kinodesse. Tühjade filmide külastajaskonna moodustasid igavlevad koduperenaised, pensionärid ja muud kinohullud, kes ei jätnud ühtegi lugu vahele. Peale selle veel väheldane kontingent juhuslikke vaatajaid, kes ei vaevunud informatsiooni hankida, kas film on talutav või lausa rämps. Juhuslikust publikust moodustasid suure protsendi noored armastajad, kellel vihmastel sügisõhtutel või tuisustel talvepäevalõppudel polnud kuhugi minna. Kino pakkus aga vähese raha eest hubast teineteise lähedal istumist poolteise tunni vältel. Tühjade saalide aegu leidsid kassiirid mahti kauplustes käia, teenindustöökodade järjekordades seista ning juuksuri juures soenguid teha.

Mõnikord tuli direktor, paks ja punetava näoga vanapoiss (aga ehk oli ta ammugi naisest lahku läinud?), kassaruumi ning nurises, kui leidis Hille üksi pileteid müümas. Kui aga valvekorras juhtus istuma Nora või proua Hõrak, ei söandanud direktor suudki lahti teha, sest siis sai ta kümme sõna vastu. Sõjakad naised pistsid ülemust hurjutama, et see laseb endale filmilaenutusest kaela määrida igavaid kinopilte, mis ei võimalda plaani täita. Kas siis kassiirid peavad hakkama striptiisi tegema, et publikut saali meelitada?

Parasjagu jooksva filmi aegu oli Hille järjekord valves olla ning Noral õigus ära minna. Hille oli tulnud niigi hilja ning Nora tõmbas kohe pärast kassa kokkulugemist mantli selga. Ei unustanud ka huuli toonitada ning kammiga üle juuste käia. Ent jättis mainimata, et rõdul istub Alvar Tehandi.

Nora lippas trepist üles, puges eesriide vahelt sisse ning istus kuulmatult äärmisele toolile. Kulus mitu minutit, enne kui Tehandi uut naabrit märkas ja selle ära tundis.

«Miks te sellist igavat filmi vaatate?» sosistas Nora noormehele kõrva.

«Tahtsin mõtteid mujale viia — kino aitab lõõgastuda. Teate küll, toimetuses on kõigil kiire, ikka kipub midagi hilinema, ikka lipsab mõni trükiviga sisse — kõik see ajab närvid pingule. Pärast seda oled valmis vaatama igasugust jama,» seletas ajakirjanik.

Vestlusest ei saanud siiski asja: tagantpoolt hakati kõnelejate peale sisistama ja ka film läks enne lõppu põnevaks.

Pärast lõputiitri vilksatamist tõusis Nora püsti ning mainis, et tal on hirmus janu tekkinud. Vahest seltsimees Tehandi oleks nii kena ning tuleks kaasa kuhugi kohvikusse?

Noormees vaatas kella ning sõnas, et peab minema tolmetusse revisjoni lugema, aga veerand tundi saaks ehk näpistada küll.

Ei mindud mõnda suurde kohvikusse, vaid lähedasse tillukesse baari ning istuti pukkide otsa. Tehandi tellis küll kohvi juurde väikesed konjakidki, kuid seltsis istumine kujunes siiski põgusaks. Nora ei suutnud veel välja mõtelda ühtegi kütkestavat jututeemat, kui ajakirjanik tõusis.

«Kas teil on siis tõsi taga selle... selle revisjoniga?»

«Täna on, jah, minu kord. See on niisamuti nagu teil kassas valvekorras istumine.»

Norale ei saanud sellest seletusest siiski selgeks, mis asi see revisjonilugemine on. Kauplustes ja ladudes tehakse aeg-ajalt revisjoni ja inventuuri, mida aga seal ajalehe juures on küll revideerida? Aga Nora ei söandanud seda otse küsida ning juba oligi ajakirjanik lennus — lehvitas veel käega ja oli kadunud maja nurga taha.

4.

Tühjade filmide ajajärk jätkus Sverdlovski tööstusainelise ning DEFA ülepingutatult korraliku perekonnakomöödiaga. Ainsaks rõõmustavaks sündmuseks «Elüüsiumi» elus oli Alvar Tehandi kirjutise ilmumine ajalehes. See ei kandnud küll tõotatud pealkirja «Pääsetähtede müüjad unelmate maale», vaid hoopis proosalisemat nimetust «Kinotöötajate argipäev». Ka olid ära jäetud kõik fotod, mida Tehandi sel puhul oli klõpsutanud. Piltide puudumine kurvastas kõige rohkem proua Hõrakut, kes oli fotografeerimise puhuks lasknud teha keerulise soengu ning püüdlikult naeratanud, nagu proovipiltidel näha võis. Kui aga Hõrak oli artikli lugemisega lõpule jõudnud, ilmus naeratus uuesti ta palgeile. Tehandi kirjutises oli muidugi kõige pikemalt juttu Hillest, sellest, kuidas noor keskkooli lõpetanud tütarlaps kinno tööle tuli ning kiiresti eesrindlikuks kassiiriks arenes, kuid tunnustavalt oli märgitud ka Nora Viirsalu ja Elviira Hõraku tööd. Kõigile meeldis see, et ettevaatlikult oli visatud kivi direktori kapsaaeda, vihjates, et viimane aeg oleks ette võtta fuajee remont.

Kassanaised leidsid, et sellist meeldivat ja haruldast sündmust peaks pühitsema. Hillele tehti ülesandeks, et ta kutsuks artikli autori järgmisel õhtul kohale. Ajakirjanik

lubaski ilmuda ning Nora lippas kohvikusse ja poodi, ilmudes tagasi tordi, kompvekikoti ja šampanjapudeliga. Kõik olid sel päeval ka pidulikumalt riides: Elviira välismaa riidest siiruviirulise mustriga kleidis, Hille oma uues punases miniseelikus ja valges pluusis, Nora aga oli õmblejat taga kiirustanud ning enne tähtaega kätte saanud tumepruuni pükskostüümi. Mis seal parata, selle saamiseks oli tulnud kõlgu teha, aga nüüd oli ta valmis ning istus kõigi meelest nagu «Silueti» kaanepildil.

Ajakirjanik laskis end oodata ning ilmus alles pool tundi enne õhtust tippseanssi. See asjaolu kippus väikest pidu omajagu häirima. Enne kella kaheksat kogunes fuajeesse järjest rohkem filmihuvilisi ning Nora ei saanudki kassiiri toolilt tahapoole istuda — oli nimelt tema valvekord. Aga proua Hõrak, ise juba viiekümne lähedal, nihkus muudkui Tehandile ligemale ning kõkutas naeru. Alles mõni minut enne seansi algust vahetas Hille Nora kassalaua tagant välja.

Nora ringutas, tõmbas jaki seljast (pluusiga pääses puusajoon rohkem mõjule) ning lükkas oma tooli Tehandi ja Hõraku vahele. Pikkpükstes võis temagi oma jalad häbenemata välja sirutada. Tordist oli veel pool järel ning päev otsa söömata Nora laskis magusal hea maitsta. Nii jäi tal aga vähe aega Alvariga vestlemiseks. Nora oli varakult ette valmistunud, lugenud läbi Somerset Maughami romaani «Kuu ja kuuepenniline» ning meelde tuletanud Endel Nirgi vastulause «Sirbis ja Vasaras». Nüüd ta tahtiski teada ajakirjaniku arvamust kunstniku kujutamise ja biograafilise romaani üle üldse.

Tehandi ei jõudnud oma seisukohaga lagedale tulla, kui süttis seansi alguse signaal. Jalamaid hüppas Hille kassalaugi tagant üles ning Alvar järgis tema eeskuju. Nora oli reserveerinud kella kaheksasele seansile kolm parimat kohta, kuid Hille ei taibanud teda ka siis kaasa kutsuda, kui proua Hõrak nimetas saali minejatele kolm numbrit. Vastu kassaakent prõmmisid hilinenud filmijanused ning tahtsid pärast ringvaadet veel sisse pääseda.

Nora kummutas šampanjapudelisse jäänud sõõmu kurku ja viskus prantsatades istmele.

5.

Talve tulek lõi reast välja Hille: varajane gripilaine surus ta mõneks ajaks koduseinte vahele.

Kümmekond päeva polnud «Elüüsiumis» keegi Alvar Tehandit näinud, siis ilmus ta viimasel minutil enne kaheksat Nora valvekorra aegu. Parasjagu jooksev Ungari kriminull läks keskmise eduga ning Nora oli õhtupoolikul ettevaatamatult kõik paremad kohad tippseansile välja müünud. Olid jäänud veel ainult esimesed read — nina vastu lina. Sinna ei saanud ometi ajakirjanikku panna!

Nora lõi hetkeks luugi kinni ning viis Alvari tagauksest kaudu saali. Tiris noormehe vasakule servale ning istutas 13. rea esimesele toolile. Läks siis Armilde juurde ning ütles, et pangu sinna lisatool, kui keegi ilma kohata jääb, aga ärgu julgegu tema toodud külalist ära ajada. (13. reast jäeti alati kaks äärmist kohta välja müümata — reserviks, kui kassiir on eksinud ning ühele kohale määranud kaks vaatajat.) Armilde muigutas virilalt suud, ent ei ütelnud midagi — kohanäitajaga oli Nora juba mitmendat nädalat riius. Jah, mitte kellegagi ei või vinga vedada: alati lükkab saatus ette juhuseid, kus ka kõige väetim võib kätte maksta ning kaikaid kodaraisse loopida. Kui nüüd see Armilde Alvarile halastabki, vaevalt jätab ta Hillele rääkimata, et Nora siin vahepeal ajakirjanikuga mehkeldas. Aga mis siis: ons Arutammeplikal Tehandile mõni monopol — ega nad perekonnaseisuametis ole käinud!

Pilku 13. reale tagasi libistades lippas Nora saalist minema. Oli ka viimane aeg: kassaluugi taga käis juba metsik prõmmimine.

Enne kella üheksat ilmus kassasse tagasi proua Hõrak — aruannet kirjutama. Nora tegi mesimagusa näo pähe ning istutas lahkete lubaduste saatel Elviira enda asemele kassalaua taha. Kassisammul ronis Nora väljapääsutrepist saali. Alvar istus endises paigas, koht nr. 2 tema kõrval oli tühi.

Kassatüdruk astus kuulmatult 13. rea äärde ning sosistas seal istujale bassihäälel:

«Vabandage, kodanik, te istute valel kohal.»

Alvari pea tegi ehmunud nõksaku, noormees oleks peaaegu püsti hüpanud, aga juba oli Nora end üle tema põlvede vabale kohale libistanud.

«Olge rahulik, see olen mina, Nora! Ma tahtsin ka selle kriminulli lõppu näha, eile sain mahti vaadata ainult algust,» rahustas kinotüdruk ajakirjanikku.

Rohkem ei saanud nad rääkida, sest parasjagu jooksis põnev tagaajamisstseen.

Kui film lõppes, küsis Nora, et ega seltsimees ajakirjanikul ole täna jälle revisjoni ees. Tehandi hakkas naerma ning raputas pead. Nüüd oli juba noormees see, kes ütles:

«Võiks vist kohvi juua.»

Kuid ega pärast kino või teatrit ole säärase soovi realiseerimine lihtne: enamik kohvikuid ei lase pärast üheksat enam sisse, kella kümne aegu viskavad nad viimased külastajad tänavale. Kinolised keerasid ümber nurga «Moskva» ette: seal seisis varjuräästa all pikk saba koolieaga kimpus poisse ja plikasid. «Tallinna» kohviku üldsaalis nühkisid juba koristajad, varietee klaasukse taga konutas pool tosinat optimisti.

«Ei oska see kõrtside trust raha teha, paneb oma poed enne õiget aega kinni,» konstateeris ajakirjanik.

«Küllap neil plaan niigi täis,» arvas Nora ning tuli lagedale ettepanekuga: «Kui viitsiksite minu poole sisse astuda? Ega ma kaugel ela, võiks siis ise kohvi keeta — see on kindlam.»

«Juba on hilja, teab kas sobib enam tüli teha,» esines Tehandi tavakohase viisakusvormeliga.

«Miks ei sobi, ega ma ühiselamus või kloostris ela,» viskas Nora vastu ning haaras noormehel käe alt kinni.

Minna ei tulnud tõepoolest üle kümne minuti.

Toas pani Nora radioola mängima ning ruttas ise kööki. Serveeris kiiresti diivanilauale mõned võileivad ning tõi kapist lagedale pudeli «Gabrieli».

«Ma tulin tõepoolest ainult hetkeks tassi kohvi jooma,» püüdis Tehandi tõrjuva hoiaku võtta. «Ei maksa minu pärast vaeva näha.»

«Kuhu see rutt õhtul enam on? Peate ennast natuke soojendama, muidu külmetate ning jääte grippi nagu Hille.»

Seda poleks tohtinud Nora ütelda! Alvar heitis kohkunud pilgu kellale ja sõnas:

«Ma oleksin pidanud kohe kinost Hille juurde lippama, neil pannakse välisuks kell kümme kinni.»

«Ja Hille ei ole teile võtit andnud?» uuris Nora.

Noormees jättis küsimusele vastuse võlgu ning tegi liigutuse mantli järele.

Nora viis mantli esikusse varna ja lausus rahustavalt:

«Kell on juba veerand üksteist, täna te nagunii ei pääse enam Hille poole. Eks võite homme sisse astuda, ega ta suremas ole. Alles eile helistas kassasse ning lubas tuleval nädalal

lal tööle tulla. Nii et paraku tuleb teil täna minu igava seltskonnaga leppida.»

«Teie seltskond pole üldsegi igav, aga . . .»

«Aga see pole ikkagi see, tahtsite ütelda. Mis seal teha, kahekümneaastased ei olda igavesti,» ohkas Nora.

Ajakirjanik ei kostnud midagi, vaid rüüpas pitsklaasist. Mis jäi siis Noralgi muud üle, kui pruukida «Gabrieli». Perenaisena valas ta ise uuesti viinanõud täis ning säärast jooki võis kakski korda järjest sisse võtta.

Aga oma mõju topeltannusel ikka oli: Nora leidis, et tal hakkab kuum, ning vahetas eesriide taga pükskostüümi eest nööbitava hommikukleidi vastu.

«Ohoo, te näete nüüd välja, nagu oleksite põgenenud Buhhaara emiiri haaremist,» tegi Alvar kahemõttelise komplimendi.

«Aga see ongi Buhhaarast!» naeris Nora. Ja ega ta suurt luisanudki, vähemalt kuskilt Kesk-Aasiast Raivo selle tõi, kui käis oma veokrusaga uudismaavilja vedamas. Valge põhjaga oranži- ja roheliselaiguline raske usbeki naturaalsiid. Säärase kirevusega ei osanud algul peale hakata, kleit oleks tulnud naeruväärne. Hurjutaski Raivot, et see nii mõtlematult raha raiskas. Aga koduse hommikumantli võis sellest siiski teha, rohelise tapeedi taustal nägi päris hea välja. Raivogi oli siis teda ühel hommikul haaremitüdrukuks nimetanud — ju on see meestegi fantaasia üpris ühemoeline. Aga Raivo on kadunud kaugetele maailma teedele, tont teab, kus ta nüüd barankat hoiab. Ainult see võõramaine riidetükk teda meenutama jäigi.

Võõramaistest asjadest Nora ja ajakirjanik rääkima kukkusidki. Jõudsid läbi arutada ka Somerset Maughami ja Endel Nirgi vaidluse Gauguini kohta. Jõudsid lõpetada ka «Gabrieliga».

Aga ikkagi poole kaheteistkümne aegu pani ajakirjanik hõlmad vaheliti ning läks minema. Soovis head ööd ning kõndis lihtsalt minema. Ilmaasjata oli Nora läbi lugenud igava «Kuu ja kuuepennilise», ilmaasjata kulutanud raha «Gabrielile» ja kuuerublastele kompvekkidele.

Longuvajunult istus Nora oma laia kušeti serval, käed ei tõusnud lahti tegema Buhhaara halati kassikullast nööpe.

Siis järsku hüppas ta püsti, rebis hommikukuue seljast, nii et nööbid lendasid. Langes poolpõiki asemele ning surus näo patja.

6.

Hillet ei olnud veel, kui Alvar järgmine kord «Elüüsiumi» ilmus. Näinud Norat klaasi taga, tuli noormees lagedale uue anekdoodiga. Kolmekümneaastane kassiir jäi aga süngeks, ei kostnud midagi, kuid pileti ta ajakirjanikule andis — rõdu neljandasse ritta. Otse vahekäigu äärde, kust kõik mööda käisid.

Kohanäitaja Armildegi tundis juba Tehandit, pärast seanssi lippas ta alla kassaruumi ning pajatas Norale ja Elviira Hõrakule:

«Ei ole neil tänapäeva nuurmeestel au ega äbi! Seal on see ajakirjanik, seni käis Illega, aga kui tüdruk aige, veab kinnu Viru tänava vuhva. Ja oleks veel viimasel seansil, aga kella katessa aigu, kui saal rahvast täis!»

Proua Hõrak hakkas kohanäitajaga juhtumit harutama, Nora vehkis sõna lausumata pileteid müüa.

Järgmisel päeval tuli Hille tööle. Ja juba tunni aja pärast sai ta Elviiralt kuulda, kui vääritult ta kavaler on vahepeal käitunud. Ja Armildegi sosistas, et istusid kahekesi tuntud Viru vuhvaga, kõigile veel hästi kah näha — mõlemal pool olnud kohad tühjad.

Hille mõtles natuke ja küsis siis Hõrakult:

«Aga kes eile õhtul pileteid müüs?»

«Mina olin päevases vahetuses, eks ikka Nora.»

Nüüd oli Noral parasjagu vaba päev.

Ent reedel tuli Hillel ja Noral mõlemal tööle tulla hommikupoolikul.

Nora oli palitut kappi asetamas, kui nähtavale ilmus Hille ning ilma teretamata kähvas:

«Milleks sa selle labase spektaakli korraldasid?»

«Mis spektaakli?»

«Nagu sa ei teaks!»

«Ei tea . . .»

«Kes pani selle litaka Tehandi kõrvale?»

«Kust mina tean, kellega sinu poiss kinos käib.»

«Küllap sa tead. Eile õhtul istusid kassas ju sina!»

«Elviira müüs juba päeval suure jao kella kaheksast seanssi välja.»

«Ära keeruta, Alvar pole kunagi Hõraku käest piletit võtnud. Ma helistan kohe, küsin Alvari käest, mitu piletit ta sinu käest sai, ühe või kaks.»

Ja Hille juba sirutaski käe telefonitoru järele.

«Mhhh!» kiskus Nora vasaku suunurga põlglikult üles.

«Ja ta hakkab sulle tõtt pihtima. Mis viga patud teiste kaela ajada!»

«Nagu ma ei teaks teie mängu!» lõikas Hille. «Kuidas sina ja Elviira panete kinos inimesi paari.»

Kinoinimeste jaoks polnud see saladus. Pooltühjade saalide õhtutel jäi kassiiridel aega üle ning kohtigi oli jalaga segada. Võis neid nii ja naa välja müüa või müümata jätta. Moodustada saalis siiruviirulisi mustreid või geomeetrilisi kujundeid. Aga veelgi huvitavam oli luua kunstlikke paare.

Nora harrastas paari panna parasjagu moesolevaid suurusi, kellest räägiti kohvikus või raadios või keda näidati televiisoris. Võidurõõmsalt kuulutas ta üle kassaruumi, kui tal õnnestus kõrvu seada Mati Unt ja Helgi Sallo. Ja ise lippas kohe rõdule passima, kas asjaosalised kiskuma lähevad. Oli tookord alles kuu aega möödas sellest, kui «Nooruses» oli trükitud Mati Undi laineid löönud jutt «Helgi Sallo lahkumine». Proua Hõrakul oli teistsugune ampluaa: tema armastas kokku viia lahkuläinud abielupaare ja noorpõlvesõpru.

Nii oli «Elüüsiumis» igavatel õhtutel seda juhusliku paari mängu ammust aega harrastatud. Kuid ega tarvitsenud luua ainult meeldivaid paare. Kassanaist sõimanud tõusikuprouale võis kõrvale sokutada räpase tänavapoisi, pirtsakale piletivalijale naabriks anda norskama kippuva joodiku.

7.

Sõnavahetusest saadik lakkas Hille Noraga rääkimast. Ka Tehandi ei tulnud enam pääsetähte tahtma Noralt, vaid tema nägu või hõbemünt ilmus alati ainult Hille ette.

Nora taipas, et oli naiivselt käitunud. Kirvega kurge ei püüa. Vastastega oleks tulnud hoopis kavalamat mängu mängida. Aga nüüd oli ta kõik ise rikkunud ning ei paistnud avanevat enam mingit võimalust. Tehandi oli truudus ise, ei andnud end üldse enam näole. Mõnikord tõi ainult Armilde teateid, et Hille ja Tehandi istuvad kahekesi teineteise kõrval saalis. Niisugusest informatsioonist polnud abi — mis sai Nora teha sellise üksmeelse paari vastu?

Võis aidata ainult hea juhus.

Kui juhus laseb end liiga kaua oodata, siis tuleb teda tagant tõugata.

Ametiühingukomitee esinaisel jõudis aeg kätte koju jääda — laste sünnitamiseks peab ikka ka kõige kibedamal

tööajal aega jätkuma. Ei olnudki vaja teha eriti suurt propagandat, et vabanenud kohale valitaks Hille Arutamm. Noor, energiline, vallaline inimene: on aega asju ajada — teistele kasuks ning endale kuulsuseks.

Niisiis Hille, väike valgepäine Hille valiti ametiühingukomitee uueks esimeheks. Iga ametit tuleb õppida. Hille hakkas käima ülevabariigilises komitees seminaridel, konsultatsioonidel ja muidu koosolekutel. Hakkas kontrollima elamispinna vajajate korteriolusid ja nende huvide eest kõrgemates instantsides võitlema. Hakkas hankima ja jaotama puhkekodude ja sanatooriumide tuusikuid. Hille vaba aeg vähenes tublisti.

Nora oli arvanud õigesti: ei möödunud palju üle paari nädala, kui ta nägi oma kassaluugi taga Alvar Tehandit. Kinohaigeid parandab ainult haud.

Enamasti käis Tehandi ka nüüd kinos koos Hillega, aga viimaseks ta ilmumine Nora valvekorda ei jäänud. Isolatsioonimüür oli murtud.

Algul ei söandanud Nora midagi ette võtta. Aga ühel õhtul tuli Norale õigel ajal inspiratsioon. Juhus oli saabunud, tuli ainult osata seda kasutada.

Viimasel minutil, kui ringvaade oli lõppemas ning algavale seansile piletite müük lõpetatud, vaatas kassaluugist sisse väike armas tütarlapsenägu. Blondiin nagu Hille. Siniste silmadega nagu Hille. Nägu tundus kuidagi tuttav. Norale tuli meelde, et oli teda «Estonia» balletikuulsuste seltsis kohanud. Meenus koguni, et oli seda tüdrukut näinud Tšaikovski balletis — tegi kaasa «Väikeste luikede tantsus». Nora oli teatrisse saanud esirea äärmise pileti. Väike luik oli hästi näha, tantsis otse tema vastas lava eesserval.

Tilluke baleriin anus üht piletit alanud seansile. Esimese reaktsioonina tahtis Nora osutada kellale, mis näitas juba veerand üle täistunni. Aga selle asemel otsis ta sahtlist kella kaheksase saaliplaani, naeratas ning ütles:

«Oo, isegi «Estonia» balletisolistid tulevad meie viletsat filmi vaatama. Õigupoolest ei tohiks ma enam sellele seansile müüa, ringvaade on läbi, aga artistidele peab vastu tulema. Võib-olla saate vahel teatripileteid hankida, kui vaja.»

«Ojaa, muidugi. Olge nii lahke ja helistage. Minu nimi on Kallemaa. Marje Kallemaa.»

«Väga meeldiv. Ja kui teilgi on edaspidi kinopiletit vaja, siis helistage. Küsige lihtsalt Norat.»

Nora kaalutles hetke, kirjutas siis piletile rõdu esirea ja kohanumbriks 7. Number seitsmel oli ring ümber — seal istus Alvar Tehandi!

«Aga lipake nüüd kiiresti, muidu kohanäitaja ei lase teid enam saali!»

Väike luik naeratas tänulikult ning lendas linnukiirusel kino fuajeest minema.

Ajakirjanik ja baleriin pidid nüüd paraku teineteisega kõnelema ning vähemalt näo järgi tuttavaks saama! Neil on ju mõlemal nr. 7! Aga tõsisemat konflikti sellest ei sünni: number kuuenda oli Nora jätnud välja müümata. Igaks juhuks. Võib-olla oleks koguni ise lipanud tunniks ajaks seda Rumeenia armastuskomöödiat vaatama?

Seansi lõppemise aegu lõi Nora luugi kinni ning lippas ise saali, istus taha nurka ning jälgis teraselt esireast tõusjaid.

Väike luik enam ei kiirustanud, vaid astus aeglaselt ajakirjaniku kõrval. Kuid see misanstseen võis ka juhuslikult nõnda kujuneda: nii nende ees kui ka taga tungles tihedalt inimesi väljapääsu poole. Baleriinil polnud lihtsalt ruumi Tehandi kõrvalt kaduda.

Ent siis küsis teatritüdruk ajakirjanikult midagi ning talle vastati. Paarike oli ikkagi tuttavaks saanud!

Neil ei paistnud kiiret olevat, suur jagu tunglejaid trügis mööda, nemad aga jäid viimaste väljujate hulka.

Noral oli nüüd aeg kaduda, aga üle õla heidetud pilguga tabas ta veel, kuidas baleriin pillas kinda. Oh neid naiste trikke küll!

8.

Väike luik helistas Norale juba nädala pärast ning palus kahte piletit viimasele seansile. Hoiatas, et nad jäävad ehk pisut hiljaks, saabuvad ringvaate aegu. Läks kassatükk «Angélique — inglite markiis» ning «Elüüsiumis» põles iga päev lõunast saadik tulekiri «VÄLJA MÜÜDUD». Ent Nora lubas siiski teatrirahva eest hoolt kanda.

Kui Nora jäi pärast Hõraku lahkumist üksinda kassaruumi, võttis ta telefonitoru ja helistas ajalehe toimetusse. Tööstusosakonda.

«Palun seltsimees Tehandit. Siin räägib Nora. «Angélique» jookseb meil täna viimast päeva. Kordusfilm. Homme viiakse üle Pääsküla kinno. Mõtlesin, et äkki tahate vaadata. Et ei olegi varem näinud? No siis peate küll vaatama. Kõik trügivad nagu hirmus. Muidugi on välja müüdud. Ei, kella kahekseks, pole anda isegi headele sõpradele. Aga viimaseks seansiks võiks midagi leida. Hästi. Nägemiseni.»

Alvar oli seekord varajane, tuli vähemalt veerand tundi enne seansi algust, lükkas oma tuntud hõbemündi luugi alt sisse. Nora avas, vahetas noormehega mõne sõna ilmast ning andis pileti rõdu esirea vasakule äärele.

Väike luik koos teise, brüneti baleriiniga saabus hilinedes. Nõmadki said piletid esirea vasakule tiivale.

Kui Nora oli aruande valmis kirjutanud, raha kokku lugenud, koti pitseerinud ning selle raudkappi lukustanud, läks ta ka ise inglite markiisi vaatama. Üles rõdule. Ega ta ennastki ilma kohata olnud jätnud, oli võtnud platsi vasakule tiivale vahekäigu äärde. Esirea seltskond oli siit hästi näha. Marje Kallemaa blondi peakest oli näha ajakirjaniku suure kogu kõrval, brünett luik istus kolmandana. Tehandi kummardus naabritari kõrva juurde ja sosistas midagi, baleriin itsitas vastuseks naerda.

9.

«Miks sinu kavaleri pole enam «Elüüsiumis» näha?» küsis Nora vastu kevadet Hillelt.

«Missugust kavaleri?» tegi blond kassaneiu suured silmad.

«Eks ikka Alvar Tehandit, keda siis veel?»

«Ah Tehandit? Oh, neid ajakirjanikke saadetakse sageli pikkadele komandeeringutele. Tartusse ja Kohtla-Järvele ja Narva ja Leningradi ja . . .»

«Komandeeringutelt tullakse ju tagasi. Võib-olla varemgi, kui lubatakse. Kui ma eile Tõnismäel trammist maha tulin, nägin väga Tehandi moodi meest «Kosmosesse» minemas, väike blondiin käevangus. Väga sinu moodi, aga ega see sina saanud olla, sul oli ju eile valvekord.»

Hille ei jäänud edasi kuulama, vaid lõi kassaruumi vaheukse kinni.

Nora haaras telefonitoru ning helistas «Kosmosesse»:

«Ah sina oledki? Siin Nora. Mis ta läheb, kvartalipreemia lähvardab jälle mokka minna. Ei osata ju filme teha, mis rahvale meeldiksid. Kuule, kas sa seda pikka ajakirjanikku, kes suvel meie Hillega käis, oled näinud? Räägitakse, et kolab nüüd ühe teise plikaga teie kinos. Nii et tõsi? Eilegi oli? Vaene Hille! Niisugused need mehed on. Nägemiseni.»

10.

Natuke aega enne jaanipäeva vajus Nora mühinal kassaruumi uksest sisse, endal silmad krillis. Tõmbas kandekotist välja pudeli džinni ning asetas selle Hille ette piletiraamatute ja rahatähtede sekka.

«Joome, Hille, ma otsin kohe klaasid,» oigas Nora.

«Lolliks läinud või? Mine joo kodus, mul on tööaeg,» lõikas Hille jäiselt.

«Oh, kui sa, Hille, vaid teaksid, mis päev täna on, siis ei ütleks sa nii tigedalt. Vaid jooksid minuga koos.»

«Mis päev siis täna on? Reede.»

«Kõige õnnetum reede, sant reede, must reede!»

«Võta oma pudel, sa segad, inimesed juba vaatavad,» nurises Hille.

«Vaadaku. Mina ka vaatasin, kui nad paari pandi. Või õigemini — paari olid pandud ja trepist alla tulid.»

«Kes pandi paari?»

«Kohe ma ütlen ja siis hakkad ka sina nutma.»

«Nonoh?»

«Alvar Tehandi pandi paari Kallemaa Marjega, selle tillukese baleriiniga. Tead küll, see, kes «Estonias» pühapäeva hommikuti tantsib väikesi luiki. Pandi paari. Ametlikult. Re-regis-registreeriti . . .»

Hille ei hakanud nutma. Pisaraid valas hoopis Nora ise.

«Aga kas sa ka tead, kes nad paari pani?»

«Perekonnaseisuametnik. Naisterahvas vist.»

«Naisterahvas küll. Aga see naisterahvas olin mina,» hakkas pihtima Nora, valas uuesti klaasi ning tõstis selle suule. «Löö mind, Hille, olen süüdi.»

«Mine ära, ma ei või sind näha!» oigas Hille ja toetas pea kassalauale. Üks poolerublaline kukkus maha ja veeres kapi alla.

Nora lõi luugi kinni ning vajutas nupule «VÄLJA MÜÜDUD». Istus siis Hille kõrvale ja pani oma suure pruunika käe Hille peenikesele roosale käsivarrele:

«Anna mulle andeks, kui võid. Aga ta oli sihuke suur ja turjakas, mina muudkui mõtlesin, et kui säärane oma kahe käega murraks . . . Aga tema, loll, võttis selle kondibuketi . . .»

Nora rüüpas jälle ja nihutas pudeli Hille ette:

«Joo! Meid on mõlemaid petetud. Tead, mis? Maksame kätte! Mul on igas kinos tuttavaid tüdrukuid, helistame neile ja ütleme, et kui see Tehandi-paar kuhugi pilti kaema ilmub, siis antaks neile ainult kohad «nina vastu lina». Ja pandaks

neid istuma blokeeritud paarina. Tead küll, kui kahel pool on vabad kohad, siis on paar lagedal nagu peegli peal. Rahvas paneb tähele, hakkab naerma. Kui nii järjest teha, ei julge nad varsti enam ühtegi kinno minna . . . Oh, blokeeritud paar mõjub kindlasti! Mäletad küll, kui Alvar oli kõrvu tolle tänavaplikaga . . . Armilde pani tähele ja kõik vaatasid nende poole ja . . .»

«Mine ära!!» karjatas Hille.

Järgmisel päeval kirjutas Hille lahkumisavalduse, kahe nädala pärast oli ta kassaluugi tagant kadunud. Ei läinud enam tööle ka ühtegi teise kinno, kuigi kassiire oli mitmele poole vaja. Elviira Hõrak teadis rääkida, et Hillet olevat nähtud hoopis trikotaaživabriku «Marat» pääslas. Aga «Elüüsiumis» ei kohatud väikest valgepäist Hille Arutamme enam kunagi, ka mitte kõige menukamate armastusfilmide aegu.

Rahurikkuja

Miilitsa-vanemleitnant Platon Platonov haigutas oma ametilaua taga: vägisi kippus suigatus peale. Imestada polnud midagi: eks jauratud hommikuni naise õetütre sünnipäeva pühitseda. Sünni- ja nimepäevad olidki ainus rõõm selles jumalast ja ülemustest unustatud linnakeses. Mida pidigi sihukeses Karkaralinskis peale hakkama? Ei ulatunud siia raudteegi, vaid kord päevas tolmutas mööda asfalteerimata teed pisike buss Karagandasse. Ei sõitnud säärasesse kaugesse stepikolkasse orkestrid ega lauljatarid, isegi silmamoondajad ja muud tsirkusemehed mitte. Vabaõhukinos näidatavad filmidki olid kulunud ja katkenud, paremad kohad mujal ära näidatud.

Juba nimi ise — Karkaralinsk — oleks pidanud hoiatama siia sattumast. *Kara* tähendas ju kohalikes keeltes *must*, aga sellele neetud linnale oli koguni kaks *karat* teineteise otsa topitud. Mustust ja räpasust selles linnas jätkus: veokrusad, traktorid ja eeslid kihutasid üksteise võidu tolmu üles, ühesuguselt hallsopased olid nii savionnid kui ka telliskivimajad — ei vaevunud keegi neid rõõmsamaks lupjama. Arõkkides nirises solgisogane vesi, mida mõne õue juures oli partide rõõmuks üles paisutatud. Aga polnud siin sulgloomadki valged nagu mujal maailmas, vaid tuhakarva nagu eeslid ja kassid.

Must linn, hall elu, tühi õhtu. Täna polnud ühelgi vabrikul või töökojal palgapäeva, niisiis ei olnud vahejuhtumeid oodata.

Jaoskonna valveruum oli kõle nagu kroonuasutused tihtipeale, aga mingi puust lavats leidus siingi — inventarikirjades figureeris see koguni mittepehme diivani nime all. Raudahi õhkas mõnusasti sooja ning miilitsamees viskas oma keha puu peale sirakile. Polnud see muidugi vääriline ase vanemleitnandile, aga mida muudki oli siin väärilist? Oli siis kas või see aukraadki tema vääriline, kui koolivennad

olid juba majorid ning Grigori Grigorjevitši olla nähtud koguni kindralilampassidega.

Aga tarvitseb vaid ainult korraks vääratada ning enam ei tõuse. Alma-Atas olid ju head väljavaated, tolle kavala retsidivisti Azizbeki kinnipüüdmine oli toonud austuse ja aukirja. Kangelaslik lugu ikkagi: olid seal paukunud püstolid ja välkunud väitsed. Aga juhtusid korra komistama ning otsas oligi ülesmägetee. Kurat sattus kiusama ja seda riigipangapaberit pole sul iial nii palju, kui kuluks. Altkäe andmist ei suudetud küll tõestada, aga ülemused lõid uskuma ja arvasid mustaks lambaks. Saatsid siia põrgupõhja korraloomist abistama. Ja järele mõtlema. Ja unustasid, et mõtted võivad lõpuks mõeldud saada.

Silmad kleepusid kinni, pea vajus vastu seljatuge.

Aga teenistusest ei lastud kaua ära olla: laual tirises telefon, pikalt ja läbilõikavalt.

Vanemleitnant hüppas püsti, kahmas nokkmütsi vildakalt pähe ning haaras toru:

«Jaoskond kuuleb.»

Telefonist kostis kähisev naisehääl:

«Helistab Mamaitšuk restoranist «Rubiin». Meil on siin raskusi ühe meeskodanikuga, ei taha lahkuda, kuigi sulgemisaeg on kätte jõudmas.»

Vanemleitnant tõstis pilgu seinakellale: kolmveerand kaksteist.

«Peabki sulgema. Kas ta ei taha maksta?»

«Ei, arve on makstud.»

«Milles siis asi?»

«Ta ei taha ära minna.»

«Visake ta lihtsalt välja. Niisuguse tühja asja pärast miilitsat tülitama!»

«Hästi, Platon Platonovitš, me katsume ta ukse taha toimetada.»

Platonov heitis toru hargile ning püüdis uuesti mõnusat asendit sisse võtta. Aga head äraolekutunnet ei saabunud. Ja siis plärises telefon jälle.

«Jaoskond kuuleb.»

«Veel tülitame «Rubiinist». Šveitseril ei õnnestunud meest välja visata. Meil on aga töö lõppenud, personal tahab koju minna.»

«Kas ta jalgadel seisab?»

«Seisab, ega ta kuigi täis olegi.»

«Kui palju te talle jootsite? Kas seadust tunnete, et joobnud isikutele ei tohi enam alkoholi müüa?»

«Ta pole üldse nimetamisväärselt joonud.»
«Palju see nimetamisväärselt on?»
«Gulja ütleb, et küsis algul kakssada, sõi selle peale salati ja prae, siis tellis pudeli šampanjat . . .»
«Šampanjat? Üksi ja šampanjat? Mis aferist see sihuke on?»
«Ei tea: vaesevõitu, pintsakutki pole, ainult kampsun seljas ja vuhvaika varnas.»
«Milles siis asi? Kui seisab jalul, tõstke ukse taha.»
«Aga, Platon Platonovitš, meie šveitser Danilõtš on üle kuuekümne, see on aga turske sell, oma sada kilogrammi ära . . .»
«Noh ja siis? Kas teil ühtegi meeskelnerit pole?»
«Karim on, aga jõudis juba jalga lasta.»
«Kus see mees praegu asub?»
«Istub saalis samba taga oma kohal, on toolidega kahelt poolt end barrikadeerinud, me ei pääse talle ligigi . . .»
«Naised ei saa nüüd ühest mehest jagu! Naeruväärt. Proovige ühisel jõul. Nagu lapsed, nagu esimest päeva restoranis,» torises Platonov telefonitoru oma kohale visates.
Ent uni oli läinud, vanemleitnant hakkas igavusest valvežurnaali lehitsema.
Telefon pasundas kolmandat korda:
«Tulge ruttu, meil «Rubiinis» hakkas see mees märatsema, lõhkus peegli ära, sõimleb . . .»
«Kas ebatsensuurselt?»
«Vist küll.»
«Mis see tähendab: vist küll?»
«Ei saa hästi aru, see pole meie keeles.»
«Mis keeles ta siis sõimleb?»
«See pole ka kasahhi keel, see on . . . vist ladina keel!»
«Zoja Ivanovna, ladina keeles ei saagi sõimata, seal on kõik sõnad algusest lõpuni viisakad, sellepärast arstid seda kasutavadki.»
«Võib-olla ei ole siis ladina keel, võib-olla ei sõimagi . . . Aga peegel? Kes selle välja maksab?»
«Oh teid küll,» ohkas Platonov, «eks ma siis sõidan välja ja panen ta maksma.»
Vanemleitnant läks kõrvalruumi ning ajas üles sohvri, nooremseersant Muhameddžanovi.
Pilt restoranis ei paistnudki nii hirmuäratav: peegel oli veidi mõrastatud ning süüdlane konutas nurgas istuda. See oli suurt kasvu heledapäine mees, käes võrk ajalehte mässitud pakiga.

«Nimi?»
Mees vastas midagi, aga Platonov ei saanud sellest aru.
«Dokumendid?»
Võõras otsis püksteid tagataskust ajutise passi õhukese lehe. Miilitsamees astus elektrile ligemale ning veeris lugeda viletsa käekirjaga dokumenti. Nimi oli täiesti võõrapärane, seda ei söandanud välja ütlema hakatagi, seepärast küsis vanemleitnant edasi:
«Miks ajutine pass?»
«Olin kevadeni kinni.»
«Selge. Ja nüüd?»
«Nüüd olin tööl. Jangi-Kurgani sovhoosis.»
«Siin pole koloonia, siin peab normaalse inimese moodi käituma. Sa pead tasuma restoranile tekitatud kahjud.»
«Ega ma keeldu. Palju ma pean maksma?»
Vanemleitnant tunnistas korrarikkujat üllatunult:
«Nii et sa ei aja tagasi?»
«Ei. Olen süüdi, et see peegel kannatada sai. Kui palju?»
«Zoja Ivanovna, kui palju on restoranil «Rubiin» nõudmisi selle kodaniku vastu?»
Paksuvõitu, tulipunaseks värvitud juustega peaadministraator Mamaitšuk astus esile ja kostis:
«Peegel maksis kakssada kümme rubla, kui amortisatsioon maha arvata, siis . . . Aga meil pole kaks aastat inventuuri tehtud . . .»
Heledajuukseline mees ei ütelnud midagi, võttis oma võrgu, harutas lahti ajalehte mässitud nutsaku. Seal punetasid kümnerublaliste pakid! Mees eraldas kimbu rahatähti ning ulatas need vanemleitnandile. Miilitsamees tõmbas aga väljasirutatud käe nagu kõrvetatult tagasi:
«Mitte minule.»
Võõras pakkus siis raha administraatorile, see pistis kümnelised jaki taskusse.
«Nii et restoranil minu vastu enam nõudmisi pole?» küsis mees.
Platonovis ärkas ametimees:
«Zoja Ivanovna, talle peaks mingi kviitungi andma, muidu pole seaduse järgi.»
«Kviitungit talle veel,» torises paks administraator, «tont teab, kust ta selle raha on ära hiivanud.»
Miilitsamees vaatas naisele kurjasti otsa ning see läks siseruumidesse.
Aga kahtlustav sõna oli jäänud õhku hõljuma, ametivõimude kohus oli asi klaariks teha.

«Kui palju siin raha on?»

Mees kehitas õlgu:

«Ei mäleta täpselt, palju olen ära kulutanud, aga eile oli kolm ja pool tuhat.»

«Kindlaks teha, kui suur summa,» käsutas Platonov oma abilist Muhameddžanovit. Tõmmu nooremseersant astus peeglilaua juurde ning hakkas raha lugema. Juuresolijad jälgisid teda uudishimulikus vaikuses. Üldine tähelepanu ajas noormehe segamini, ta pidi uuesti otsast peale hakkama.

«Kolm tuhat kakssada kümme rubla, seltsimees vanemleitnant,» raporteeris noorem miilitsamees lõpuks. Selleks ajaks oli tagasi jõudnud ka administraator, heitis upsaka liigutusega kviitungi võõra ette.

«Kust sa oled selle raha kõrvale toimetanud?» küsis Platonov restorani külaliselt. Vanemleitnandi hääl kõlas nüüd järsult ja umbusklikult.

«Kuidas kõrvale toimetanud?» hämmastus heledapäine mees. «Ma teenisin selle raha tööga.»

Kõik — vanemleitnant Platonov, nooremseersant Muhameddžanov, šveitser Danilõtš, administraator Mamaitšuk ning nooruke ettekandja Gulja — vaatasid üksteisele uskmatuil silmil otsa. Mees pidi seletama:

«Mis siin imestada on? Märtsikuust saadik töötasin Jangi-Kurgani seafarmis, iga päev kaks vahetust järjest. Möödunud nädalal saatsime kogu partii — nelisada nuumsiga — Karagandasse ja eile maksti kogu suve palk tagantjärele välja.»

Kõik jäid vait, ainult šveitser Danilõtš pidas vajalikuks seletada:

«Seafarmis võib ränka raha teenida küll, see on must töö ning muhameedlastest kasahhid ei või sigu kannatada. Neis farmides on alati tööjõust puudus, nii et lubatakse maksta tavalisest rohkem.»

«Ah, puhub hambasse ja teie usute,» viskas administraator mürgiselt moka otsast. «Restoranis käib ju igasuguseid, küll me juba teame.»

Vanemleitnant kortsutas kulmu, olukord ilmselt ei meeldinud talle.

Võõras ei märatsenud üldse, rääkis rahulikult, ehkki mingi kange aktsendiga. Ent see oli ammu selge, et tegu polnud siitkandi mehega. Aga rahaga polnud lugu nii klaar: kui on kuskilt röövinud ning lased tal rahulikult minna, siis selle eest pead ei silitata. Aga kuidas sa nüüd südaöösi mehe juttu kontrollid? Jangi-Kurgani sovhoos asub kaugel stepis, jäätmaa piiril, pole kerge päevalgi sinna telefoniga ühendust saada. Aga südaöösi ei istu kontoris kedagi. Ja kui ajad mõne kõige parema une pealt ülles, siis võidakse isegi miilits läki söimata. Ega nood stepiinimesed väga pühitse.

Vanemleitnant silmitses uuesti ajutist passi, veeris lõpuks kokku võõra nimegi: Ka-lev Kõ-o-mja-gi. Dokument pakkus vähe andmeid: ei mingeid teateid abiellumise ja laste kohta, ainult sisse- ja väljakirjutus Jangi-Kurganist. Sünnikoht kuskil Valgaski rajoonis — sellegagi polnud midagi peale hakata. Kui oleks olnud näiteks Karaganda või Alma-Ata, siis oleks võinud ristküsitlemisega proovida, kas rahurikkuja ei valeta. Võib-olla on pass varastatud ning mees pole oma sünnikohta näinudki. Aga ajutine pass pole varastele eriti ihaldusväärne ning pealegi oli võõras kohe tunnistanud, et on laagris olnud.

Pärast pooleminutilist pausi tuli vanemleitnant lagedale uue küsimusega:

«Sa oled välja kirjutatud, nii et Jangi-Kurgani sa tagasi enam ei lähe?»

«Ei lähe.»

«Ja kuhu sa siis kavatsed minna?»

«Koju.»

«Selge. Aga miks sa sinna kohe ei läinud, kui vabastati?»

See küsimus ei paistnud võõrale meeldivat, ta tõmbas otsmiku kortsu, enne kui seletas:

«Kuidas ma oleksin läinud kahe palja käega! Peab ju uuesti peale hakkama. Pidin enne raha teenima.»

«Nii, nii,» pomises vanemleitnant, tulles samas lagedale valmishoitud pommiga: «Aga siis peab sul ju olema tööraamat!»

Võõrast küsimus ei heidutanud, ta küünitas käe tagataskuni ning tiris sealt nähtavale hallikaanelise dokumendi.

Platonov hakkas seda üksikasjalikult takseerima: tööraamatusse oli sisse kantud, et tolle omanik on tõepoolest töötanud 5. märtsist Jangi-Kurgani seakasvatussovhoosi kolmanda brigaadi farmioperaatorina (küll mõtlevad ka ilusaid nimetusi välja!) ning vabastatud 1. novembril omal soovil.

Vanemleitnant kirjutas mehe nime ja teenistusaja sovhoosis oma märkmikku ning andis tööraamatu omanikule tagasi.

Mees toppis tähtsa dokumendi hoolikalt taskusse. Teised vaatasid seda toimingut vaikides. Fuajee keskel domineeris administraatori kerekas kogu, käed võimukalt rinnal risti; tema selja tagant uudistas võõrast nääpsuke mustasilmne

ettekandja Gulja; peegli ees, selg klaasi poole, seisis tüll tekitanud suurekasvuline heleda peaga mees ise; šveitser Danilõtš toetus kõrvaltvaataja hoiakus riidehoiu balustraadile ja kratsis kõrvatagust. Miilitsamehed blokeerisid väljapääsu — kiilaspäisusele kalduv, lühikesevõitu vanemleitnant eespool võõra vastas, jäigajuukseline sohver Muhameddžanov lausa lävel.

Kõik ootasid, mis nüüd edasi saab. Lõpuks ei suutnud ruumi keskel asetsev administraator vaikust välja kannatada, astus sammu tagasi ning sisistas:

«Need tööraamatute blanketid vedelevad mõnel pool lahtiselt sahtlis või koguni riiulil.»

See eikellelegi adresseeritud ütlus purustas stseeni tasakaalu. Järsu liigutuse tegijaks ei osutunud küll võõras mees, kellel oleks olnud õigus solvuda. Esiplaanile, otse miilitsate ette, astus nääpsuke Gulja, tulistas võimumehi oma välkuvate pilkudega ning nõudis:

«Seltsimees vanemleitnant, laske ta vabaks, tal on ausad silmad!»

«Teame neid ausaid silmi,» torkas punasejuukseline administraator, nihkus jälle oma endisele domineerivale kohale tagasi ning püüdis nääpsukest ettekandjat kõrvale suruda.

Sedapuhku sekkus restorani ülemus ebaõigel silmapilgul. Vanemleitnant kihvatas ning oleks peaaegu administraator Mamaitšukile midagi käratanud, kuid sai sõnasabast kinni ning piirdus etteheitva pilguga. Ulatas siis võõrale tema isikutunnistuse tagasi ning sõnas madalal häälel:

«Võite minna.»

Mees ei taibanud kohe ning liigutas end alles siis, kui Gulja hüüatas oma heledal häälel:

«Tänan teid, seltsimees Platonov!»

Administraator ohkas põlastavalt ning pöördus, et lahkuda siseruumidesse.

Vuhvaikas mees astus sammu miilitsate poole ning küsis hämmastunult:

«Kuidas minna? Kas te mind siis jaoskonda ei viigi?»

«Ma ütlesin, et võite minna.»

«Aga kuidas siis nii?! Ma ju rikkusin korda, lõhkusin peegli . . .»

«Kuulsite, administraator ütles, et restoranil pole enam teie vastu pretensioone. Ja nii täis te pole ka, et peaks teid ära koristama,» seletas Platonov.

Võõras äigas peoga üle juuste, ohkas ja sõnas siis vaikselt:

«Aga mul pole kuhugi minna. Ma ei või tänavale oma nina pista.»

«Miks? Keda sihukesel mürakal mehel karta!» püüdis vanemleitnant suud naerule kiskuda.

«Ma ei või välja minna,» kordas võõras süngelt ning istus tagasi toolile peegli kõrval.

Administraator heitis lävelt pilgu ning pöördus ümber:

«Te peate ta ometi ära viima, putkasse pistma, te olete ju miilits!»

Nooremseersant nihkuski võõrale ligemale, nagu kavatseks ta mehest kinni haarata ja autosse tirida.

«Ma ei või välja minna,» kordas mees uuesti ning lisas lõpuks seletuse: «Nad võtavad mult raha ära.»

«Kes «nad»? Meie linnas valitsevad seadus ja kord,» kuulutas vanemleitnant.

«Nemad . . . Noh, Tapor ja teised . . .»

«Kes on Tapor?»

«Tapor on sealt . . . noh, kolooniast . . . Ja tal on veel kaks võõrast meest kaasas. Nad nägid, et mul on raha. Siis, kui arvet maksin, käisid puhvetis. Nüüd nad passivad mind kuskil nurga taga. Mul on aga seda raha endale vaja, ma ei või seda ära anda!»

Mees ägestus ja tõmbas saapasäärest nartsu sisse mähitud pussi. Administraator kiljatas:

«Nüüd tapab!»

Sohver Muhameddžanov hüppas istuja juurde, aga see pani rahulikult pussi saapasäärde tagasi ja seletas:

«Nende Tapori õpipoistega saaksin ma hakkama ning siis oleksime ainult mees mehe vastu . . . Aga siis tuleks jälle verd . . . Ma ei taha vanglasse tagasi, kas saate aru?!»

Viimast lausa karjatatud lauset kordas mees peatselt sosinal:

«Ma ei taha sinna tagasi . . .»

Tõmmu ettekandja Gulja oli astunud ligemale ning tahtis midagi sekka öelda, aga võõras jätkas:

«Ma tahan elada. Nagu kõik teised. Nagu normaalsed inimesed.»

Administraator kõverdas muiates suud, Gulja neelas oma sõnad alla, šveitser Danilõtš haigutas ja tuletas meelde:

«Aeg oleks lõpetada.»

Kõik heitsid pilgu kas käe- või seinakellale: oli paar minutit üle poole ühe.

Vanemleitnant Platonov pidi nüüd midagi otsustama, ta kamandas väsinud häälel: «Läki jaoskonda!»

Jäigajuukseline nooremseersant tegi liigutuse, nagu tahaks mehel kaenla alt kinni võtta, aga vanemleitnant nõksatas eitavalt peaga ning astus ise esimesena uksest välja. Järgmisena läks mürgeldaja. Sohver Muhameddžanov lõpetas kolmemehelise kolonni. Aga lävel ajas võõras konvoi segamini, pöördus ümber, astus nääpsukese ettekandja juurde ning sõnas:

«Aitäh teile!»

«Mille eest?»

«Hea sõna eest.»

Siis astus võõras tagasi vaatamata välja. Miilitsaauto mootor juba surises.

Jaoskonda sõideti vaikides. Platon Platonov istus tagaistmel ja tunnistas üksisilmi eesistuja heledate juuksesalkudega kaetud kukalt. Jah, see mürakas mees oma viletsas vuhvaikas ja karvadesse kasvanud kaelaga tegi kuidagi kadedaks. Mitte ainult oma suure kasvu ja lopsaka juustekasvuga (Platon Platonov nihutas oma vormimütsi kuklasse ning sügas peaaegu paljast pealage). Kasvust on inimesel mõnikord kasu, aga asi polnud selles. Kuidas see mürakas mees oskas olla nii sihikindel, ei lasknud end saatusel nurka suruda. Tuleb välja — ja kohe raha teenima. Kolm tuhat pole muidugi suur raha, aga Platonovi jooksval arvel säärast summat pole. Ei tea, mis mujal majaonnid maksavad, ega vist selle rahaga katust pea kohale saa. Jah, temal on küll nime poolest oma maja, aga ainult kahe kambriga samaanist ubrik, seegi ämma pärand, mida naisel riiutunnil mõnus nina alla hõõruda. Autot ka selle rahaga ei saa, ehk siis hästi vana loksu. Aga küllap see mees mootoreidki tunneb, võib ka vana vraki ära praavitada. Aga tõenäoliselt ostab ta hoopis mootorratta, sest raha on vaja veel ka kümne muu asja jaoks, noor mees peab kõigepealt kenasti riides käima, et tüdrukute pilgud peatuma jääksid. Võib-olla sel mehel oli ennegi naine, aga ega sellegi silma alla ole meeldiv ilmuda vuhvaikas. Kui ikkagi vangi satud, on naisel põhjust nuriseda ja ettevaatlik olla. Jah, sel mehel on õigus, ega kaugelt koju tulla kõlba kahe tühja käega, oled siis sunni- või vabal tööl.

Aga mis see Karkaralinskki muud on kui õigupoolest üks väljasaatmise paik. Juba tosin aastat siin kükitatud, ei ole tagasiminekust asja saanud. Ei see Liida seal Alma-Atas ootama jäänudki, juba kolmveerand aastat pärast tema üleviimist läks ühele kaptenile mehele. Ja temal jälle on siin oma Olga samaanist majaga, millele oleks vaja panna uus eter-

niitkatus. Kus sa enam tagasi lähed. Liida olevat küll end paar aastat tagasi lahutada lasknud, ent nüüd on temagi juba enam-vähem vanaeit, võib-olla küll pealinna kombe järgi võõbatud ja üleslöödud, aga ikkagi . . . Palju's see Liida nüüd temast noorem oli? Igatahes mitte üle paari aasta. Ja mis loeb naisele üks kiilaspäine vanemleitnant, kui on vahepeal kaptenile mehele saanud ning alampolkovnikuprouaks ülendatud . . . Jah, muidugi oleks pidanud tollal Liidat kõvemini kinni hoidma, lõppude lõpuks käisid Karagandast nii lennukid kui ka rongid Alma-Atasse. Vahel oleks saanud mõne komandeeringugi kombineerida. See kuradi valgepea kihutab siit ju kuhugi maailma äärde välja, sinna, kus maa otsa saab ja meri vastu tuleb.

Jaoskonnas osutas vanemleitnant puudiivanile ja võõras istus. Platonov läks oma ametilaua taha, nooremseersant kadus kõrvalruumi. Laes põlev ainuke pirn heitis ruumi napilt valgust, läbi trellitatud akna jõllitas sisse pimedus. Platon Platonovitš kratsis kiilaks kiskuvat lagipead, libistas käeseljaga üle vurrude ning küsis siis:

«Mispärast te istusite?»

«Paragrahv 103.»

Kui miilitsamees heitis küsiva pilgu, täiendas külaline: «Tapmine erutatud seisundis.»

«Kuidas see juhtus?»

Võõrale see küsimus ei meeldinud, alles pärast pisikest pausi seletas ta vastutahtsi: «Tikkus minu tüdrukut käperdama. Ma virutasin puuhaluga. Ega ma tahtnud, aga . . . trehvas liiga kõvasti. Jäi maha.»

«Ja mitu aastat?»

«Neli.»

Platonovile tuli meelde, et passi järgi pidi see mees olema kakskümmend seitse aastat vana. Tähendab, siis oli ta kakskümmend kolm. Eks tüdrukki pidi olema niipalju või noorem — selline vägev poiss ei hakkaks jahtima mõne vanaeidega. Aga need üle kahekümne näitsikud kipuvad hirmsasti mehele. Kahtlane küll, kas see tüdruk jõudis niikaua kannatada.

«Ja tüdruk? Kas ikka ootab?»

«Küllap ootab.»

Platonov tahtis millegipärast võõra enesekindlust kõigutada:

«Neli aastat on pikk aeg. Ja tüdrukud kardavad vanapiigaks jääda.»

Võõras kortsutas kõvasti kulmu ja surus suu kõvasti

kinni, et sealt sõna välja ei pääseks. Platonov ise pidi jutulõket elus hoidma:

«On ta ikka kirjutanud?»

«On ikka.»

Selle mehe suust kisu sõnu nagu tangidega — hirmus kidakeelsed on nad seal põhjamaal. Pikk öö alles ees, võiks mõnusasti juttu ajada.

Platonov tõstis aktikausta ühelt laua nurgalt teisele, sobras kirjutuslaua sahtlites, teadmata õieti isegi, mida otsis. See võõras häiris teda millegagi. Ei, ega see mees söandanud tema tühjade sekeldamiste üle muiata, ta heitis pigem aupaklikke pilke. Aga pidi ta siis üldse nii üksisilmi jälgima, mida üks miilitsa-vanemleitnant teeb? Oleks võinud tukkuda või isegi norsata! Iga teine oleks end sihukesel päeval värskete rahade eest maani täis kaaninud, siis oleks võinud ta rahumeeli lükata putkasse välja magama. Aga see mees võtab ainult kakssada grammi. Kummaline tüüp!

Võib-olla jäi tüdruk teda tõepoolest ootama? Aga Liida ei oodanud. Ja tema ei läinud kunagi koju tagasi. Ent oligi siis Alma-Ata see päriskodu? Räägitakse, et vanaisa Platon Rodionovitš olevat siia saabunud Donimaalt. Küllap tuligi. Tsaarivalitsus asustas ju hulga kasakaid Kasahstani steppidesse ümber — oma piirikindluse Vernoje kaitseks. Aga Donimaal pole ta kunagi käinud. Vanaisa kodumaast teab ta vaid «Vaikse Doni» järgi.

Kuhu küll vahel ei või mõtted kanduda! Ja kõik sai alguse sellest restorani purunenud peeglist. «Rubiinil» oleks viimane aeg palgata endale uus šveitser, kes kundede väljaviskamisega ise hakkama saaks.

Järsku helises telefon, vanemleitnant sirutas reflektoorselt käe toru järele. Kuulanud ära mõne lause, hüppas ta tegevusvalmilt püsti. Käratas kõigepealt naabertoast välja Muhameddžanovi — autot käima panema. Siis keeras sahtlid lukku ja surus mütsi pähe. Lõpuks langes ta pilk puudiivanil istujale:

«Teil tuleb välja astuda, ma ei saa teid siia jätta — meil kõigil on tarvis operatsioonile sõita.»

Ja kui võõras kohe ei taibanud, lisas:

«Bussijaamas lõhuti kiosk ära.»

Ning vanemleitnant hakkas meest õlaga ukse poole suruma. Nüüd jõudis miilitsa kavatsus meheni. See toetas jalad kindlalt põrandale nagu jonnakas härjavärss.

«Ma ei saa minna, ma ei või minna, ma ei tohi minna,» kordas ta ärevalt.

«Mul pole muud võimalust. Või tahate arestikambris istuda? Aga seal pean ma teid luku taha panema.»

«Ükskõik, kui luku taha, siis luku taha,» sõnas külaline.

Vanemleitnant osutas peaga vasakule ning tõmbas lahti koridori ukse. Siis krigises võti lukuaugus ning tuhmi elektripirni valguses avanes pilgule väheldane kong, aken ristrellidega tõkestatud. Mees astus sisse ja vaatas ümberringi.

Platon Platonov keeras ukse võõra järel kinni ning ta suunurgad kiskusid ülespoole. Hämaras koridoris polnud kedagi, kes oleks huvitunud, miks ta muigas.

III

Minu hobi

Mul polnud mingit isu täna kateedrisse minna: kolm tundi tagasi sain oma isa surmasõnumi.

Ent nelja mittestatsionaarse üliõpilasega olin nädal tagasi kokku leppinud, et nad just täna kell viisteist tulevad eksamit tegema. Nende kaugõppijatega on igavene häda: hea, kui kolmandik saab sessiooni aegu oma eksamite ja arvestustega hakkama, ülejäänud tilguvad aasta läbi ning raiskavad tublisti õppejõu aega. Aga ega ka neil kerge ole, seepärast olen püüdnud ikka vastu tulla, kui ma just parajasti linnas viibin.

Jah, linnas ma veel asusin, alles õhtul saab ära sõita. Aga kirjandusloo jaoks polnud mul täna närvi. Tahtsin oma isale mõtelda. Matusteks hädavajalikke asjugi tuli ajada. Aga mõttejooks põikas sellelegi, et need hilistunud tudengid sõidavad siis tühja. Ja tulla on neil kaugelt: Kohtla-Järvelt, Häädemeestelt, Pärnu-Jaagupist, ja kas üks polnud koguni Hiiu Kärdlast? Nad peavad oma igapäevastest töödest vaba aega kombineerima, istuma rongi, bussi või lennukisse, siia kihutama ja... Oli juba hilja neid telegrammigagi hoiatada, et ärgu tulgu. Nad olid juba teel või kohal. Ons neil siis hea tühja närveerida ning niisama tulutult tagasi reisida?

Kuidagi hajameelselt olin tõmmanud mantli selga ning istunud bussi. Ja juba ronisin trepist üles, arvutades, palju mul neile tudengitele aega võiks kuluda. Noh, mitte üle kahe tunni — ei hakka ma täna neid pinnima, teen nii lühidalt kui vähegi võimalik. Aga piletid küsimustega tuleb neile ikkagi anda, muidu nurisevad, et pole nagu kord ja kohus. Eksamitel armastatakse väga traditsioone ja tavasid, uuendusi pannakse aga pahaks.

Üliõpilased juba ootasidki koridoris, nende näod näisid pingelised ja sünged. Küllap oli juba ka nendeni jõudnud kuuldus, et Väino Rönglepp kukutab kõvasti läbi.

Noogutasin neidudele tervituseks ning astusin kateedrisse. Riputasin mantli kappi, silusin masinlikult peoga juukseid ning heitsin pilgu üle suure, kirjutuslaudadest tulvil ruumi. Parasjagu juhtus olema vahetund ning peaaegu kõik mu kolleegid viibisid siin. Kateedrijuhataja kt. Milla Ärnik istus oma laua taga ning kõneles telefoniga. Ta on noorepoolne naisterahvas, pigem trullakas kui kõhn. Tõendatakse, et ümarad on heasüdamlikud: ka Ärnik raatsis haruharva kedagi tudengitest tagasi saata. Eks ta püüdis igati soodsat muljet luua: kes siis ei tahaks oma tiitli tagant kt.-d ära kaotada. Muidugi, ei üliõpilased ega kolleegid tituleerinud teda «kohusetäitjaks», ent ometi teadsid kõik nende tähtede olemasolu.

Ilmar Siil on ka kt., kuid professori kt., doktorikraadiga mees. Eks temagi taha need kaks tähte ära unustada. Ja üldse ei sobi ühel professoril palju läbi kukutada. Professor peab jätma soliidse mulje, olema teistest üle isegi siis, kui ta on väikest kasvu.

Dotsent Mati Rästas pole ehk temast pikem, küll aga noorem. Rästast tundsin ma sellest seltskonnast kõige rohkem, temaga olime «sina» peal. Mati püüdis igal pool jätta hästi ranget muljet, tema loengud olid täpsed ja selge kompositsiooniga nagu geomeetrilised kujundid, isegi kirjandusloo puhul oskas ta joonistada mitmesuguseid skeeme ja tabeleid. Ma arvan, et tema õige kutsumus oli matemaatika, ent keegi polnud talle seda õigel ajal ütelnud. Dotsent Rästa eksamitel kukkusid tudengid ikka läbi ka. Ent Matigi pidi piiri pidama, sessioonide aegu oma rangust tagasi tõmbama. Eks dotsent Rästaski vajanud häid näitajaid ega tohtinud oma reputatsiooni kahtluse alla seada. Mati vehkis ju kirjutada doktoritööd ning tahtis ligemal ajal kõrgemat kraadi saada. Ja võibolla ka kateedrijuhataja kohta (seda ta mulle muidugi ei ütelnud). Ja kui saab doktoriks, siis oleks tal sellele ametile ka täielik õigus. Sest Milla Ärnik ikkagi tema vastu ei saa, Ilmar Siili aga administratiivsed kohustused ei meelita. Siil on tühisest rahmeldamisest tüdinud, kõiksugused ühiskondlikud ametid tagasi tõrjunud ning armastab istuda kodus raamatute seltsis.

Ja lõpuks Aive Narmand. Tema on lihtsalt nii heasüdamlik ja leplik, et ei söanda kedagi läbi põrutada. Kuigi tema võiks. Sest keegi ei uskunud enam, ei tema isegi, et ta suudaks kandidaaditööd esitada. Vanemõpetaja kutse tal juba oli ning sellest ta kõrgemale ei tõuse.

Nii osutus just minul läbikukkunute protsent kõige suure-

maks. Algul polnud ma niisugusest asjast teadlik, aga ükskord juhtis laborant Aita nelja silma all mu tähelepanu sellele ning soovitas olla kannatlikum ja leebem. Eeskuju võtta staažikamatelt kolleegidelt. Ma ei vastanud talle midagi, muigasin pisut, aga endamisi lubasin siiski olla tagasihoidlikum. Kuid varsti selgus, et seda polnud kuigi kerge saavutada: ikka kippusid minu tudengitest paljud läbi põruma.

Aga täna ei pidanud seda juhtuma, täna olin ma sellest kõigest liiga kaugel. Sain Aitalt teada, et kateedritagune väike auditoorium on tühi, ning kutsusin eksaminandid sinna. Ma ei hoolinud piletite pakkigi laiali laotada, vaid viskasin selle lehvikuna lauale. Küllap nad juba oma õnne kätte leiavad.

Kõik neli olid muidugi tüdrukud. Pooltes rühmades ei leidu mul meeshingegi. Ma ei tea, kuhu küll need noormehed oskavad kaduda. Ometi propageeritakse igal pool, et meesõpetajaid oleks rohkem vaja. Aga ikkagi poisid sisseastumiseksamitele ei tule. Kuigi see on avalik saladus, et kui poiss ja tüdruk saavad sama arvu punkte, siis võetakse vastu meessoo esindaja. Mõni õppejõud küsivatki poisse tagasihoidlikumalt. Aga ikka neid ei ilmu. Ei näe ma noormehi ka teatris, kontsertidel, kirjandusõhtutel. Kus nad küll ometi viibivad?

Tudengid, piletid käes, istusid laudade taha ning hakkasid mälu pingutama. Punane kampsun, kollane kleit, sinised teksased ja roosa pluus reastikku. Punane oli pikka kasvu, intelligentse ilmega, kollane kleit kõige nägusam, lõheroosa pluus aga natuke titaliku ilme ja suurte prillidega. Teksastega näitsik oli enda ette lauale asetanud suure käekoti, mingi poolsumadani. Küllap tal olid selle taha varjatud spikrid. Aga ma ei läinud neid ära võtma, ei teinud märkamagi. Ma ei tahtnud end enam millegagi ärritada. Olen mõnikord paremateigi päevadel läinud auditooriumist kateedrisse telefoniga pakilisi asju ajama ning lasknud neil maha kirjutada. Kui nad pole õppinud, saan seda ikkagi teada: lisaküsimustele nad ju spikrist või raamatust abi otsida ei saa.

Kombekohaselt pidin neile lubama veerand tundi ettevalmistusaega. Ei võinud seda tavaõigust ka täna rikkuda: kuigi oleksin tahtnud kiiremini minema saada.

Polnud isu mingit raamatut lugeda või lehitseda, jäin seisma akna juurde ning vahtisin alla hoovi. Täna oli üks esimesi ilusaid kevadpäevi: päikesega, tuulevinuga, pungade puhkemisega. Paljudel sellistel päevadel oli isa läinud põldu äestama või kultiveerima. Kultivaator on küll üsna lihtsakoeline põllutööriist, aga eks ta maad muidugi kultuursemaks tee küll. Kultuurmaa kasvatab vilja ja umbrohtu. Sööt, jäätmaa, nurmeperv kattub lihtsalt rohuga, aga põllukülv polariseerub kaheks vastandlikuks leeriks — viljaks ja umbrohuks, rukkiks ja lusteks, kaeraks ja orasheinaks. Minu isa külvas ning kaitses rukist ja kaera, võitles orasheina ja ohakatega. Isa haritud põllud olid puhtad ja korralikud, nurgad vinklisse küntud, suure kivi ääredki rohust lagedaks äestatud. Isa ei sallinud lohakat tööd, ülenurga laskmist, vonklevat vagu või ebaühtlast hitset. Sain talt sellepärast mitugi korda noomida.

Põldu ei tohtinud narrida, maltsale ja kobrulehele voli anda. Ohakaid tuli torkrauaga juurelt lõigata, rakvere raibet käsitsi kitkuda, orasheina juured koguni ära põletada. Alles viimastel aastatel ei suutnud isa oma nõuete täitmist tagada. Kolhoosi noorukesed traktoristid äestasid aiamaad hooletult, nurkades hakkasid võidutsema paiselehed ja kurerehad, nisust tõstsid välja oma jultunud peanutid ohakadki. Arvan, et siis isa ohkas või vangutas kurvalt pead. Mind polnud enam mitu aastakümmet külvi aegu tema käe all või kõrval, ei näinud ma ka isa tummi kahekõnesid põlluga. Aga kujutlesin neid.

Mina vedasin linnas valgele paberile siniseid või musti vagusid, varem tindiga, nüüd pastaga. Kirjutasin kirjanikest nende tähtpäevade puhul ja tõlkisin pakse romaane. Peamiselt just viimastega teenisin oma leiva ja leivakõrvase.

Ent see maadlemine sõnaga kodus kirjutuslaua taga muutus järjest üksluisemaks. Ametikäigud kirjastustesse, ajakirjade toimetustesse ja raamatukogudesse ei pakkunud ju kuigi palju vaheldust: juhatajatel polnud jutuajamiseks aega, toimetajad olid väsinud ja õelad, lugemissaalides pidi aga valitsema lausa vaikus. Kannatasin suhtlemisvaeguse all. Kolleegidega sain harva kokku, eks teisedki nohistanud oma korterites ridu teha. Võis ju muidugi kohvikusse minna, aga sealgi kohtasin tuttavaid harva, abieluturul väljapraagitud piigadele ja lahutatud naistele külgelöömiseks tundsin end juba vanana.

Nii ma siis võtsin loenguid pidada, kuigi mittekoosseisulisele õppejõule maksti näruselt. Ehkki ma pidin loengutega nägema rohkem vaeva kui teised: polnud mul sahtlist võtta valmiskonspekte nagu staažikamatel lektoritel, pidin ikka enne tudengite ette minekut raamatuid lappama ning ununenud aastaarve mälus uuendama. Sest auditooriumis ei saa

enam kohmitseda ega kombineerida, seal seisad nagu lõvipuuris. Noorikuid ja meheleminekueas näitsikuid kiskjatega võrrelda on muidugi kohatu, aga midagi säärast ma ometi tundsin, kui puldi taha astusin ning mitutkümmet pilku endale suunatuna tundsin. Ma pidin vähemalt nelikümmend minutit ühes joones rääkima, ilma pauside ja kokutamisteta; mitte ainult kõnelema, vaid esitama kirjanduslugu nii kütkestavas vormis, et mittestatsionaarsete tudengite väsinud pead tukkuma ei vajuks. See nõudis kokkuvõtmist ja pingutamist, see oli iselaadne kahevõitlus nii iseendaga kui ka auditooriumiga. Kodus võisin ma tõlkimisel vaheaja teha millal tahes ning ebameeldiva lehekülje homme või ülehomme käsile võtta. Siin polnud mingit lõõgastumisevõimalust, isegi kirjandusloolist anekdooti pidin ma esitama korrektselt ja ajakaota.

Ja ikkagi meeldis mulle loenguid pidada. Loengud olid minu hobi. Nagu harrastusse üldse, nii suhtusin ka mina loengupidamisse suure tõsidusega ja kulutasin sellele palju energiat. Lektoritöö oli vahelduseks minu elus. Muidugi osutus seegi väga ühekülgseks suhtlemiseks: mina muudkui pajatasin, nemad aga kuulasid, sekka vahel mõni muigas, teine haigutas, kolmanda näol peegeldus küsimärk. Eksamid sarnanesid küll rohkem dialoogiga, ent sealgi jooksis jutt ettemääratud rada: kui õppejõud võiski lubada endale mõne kõrvalepõike, siis üliõpilane pidi ikka püsima piletiga piiratud piirides. Kui mõni mitteõppinu püüdiski ujuda talle rohkem tuntud piirkonda, siis oli jällegi eksamineerija kohus teda küsimuse telgjoonele tagasi suunata. Jah, ammu väljakujunenud eksamite mängureeglid püsisid vägagi kindlapiirilistena.

Aga ka see mäng rikastas mu elu. Pealegi olid nüüd osad ümber vahetatud: loengul kartsin mina neid, eksamil nemad mind. Nii et see polnud kassi-hiire mäng, vaid meil leidus rollide ümberjagamise võimalusi. Kuigi see toimus poolikult ning võrdseteks ei saanud me kunagi — mõlemas mängufaasis langes minule eeliseid. Võib-olla seegi meeldis mulle? Enamik inimesi eelistab riskita mängu hädaohtlikule. Ainult üksikud lasevad end politseil ja miilitsal taga ajada, suuremale jaole piisab, kui saavad tapmist ja tagaajamist ekraanilt vaadata.

Tõsi küll, tänapäeva tudengid on julgemad varasematest, nad püüavad end ohtlikena näidata ning kahevõitlusesse pinget lisada. Talvise sessiooni aegu käisid nad minu peale kateedrijuhatajale kaebamas. Niisiis oli vastaspool omagi

küüsi saanud näidata. Polnud nende süü, et kt. M. Ärnik nii leebe naine oli ning mind noomima ei hakanud.

Too paksu verd sünnitanud eksam oli kulgenud nii. Kateedri vastas suures auditooriumis said üliõpilased oma piletid kätte, ooteajal lugesin ma aga teise õpperühma kontrolltöid. Esimesena tuli vastama Aime Muna, ümmargune tüdruk mitte üksi nime poolest. Algul rääkis nii soravalt, et tekkis mõte talle hinne «hea» panna. Teise punkti puhul takerdus ta aga peatselt, pidin küsimustega ärgitama tüdrukut edasi rääkima. Õnnetuseks oli päevakorras luule — Ernst Enno esimesed värsikogud. Luulet vastatakse üldse halvemini: nad on harjunud süžeesid ümber jutustama, värsikogus pole aga seda kuskilt võtta. See aeg, kui luuletusi peast teati, on minevikku vajunud. Ja nii nad ei oskagi poeetidega midagi peale hakata, sest ka värsitehnikast tunnevad nad vaid riimi ja refrääni. Kui avastasin selle, hakkasin luuletajate läbivõtmisel üksipulgi analüüsima ka rütmikat ja strooficehitust, juhtisin tähelepanu troopidele. Aga egas nad kõik leia aega loenguil käia, hea, kui pool rühma ilmub.

Kumba poolde Aime Muna kuulus, ei tea ma öelda. Kuid koolinõunik Enno värssidega ei osanud see (juhuslikult Haapsalu!) kooliõpetaja midagi peale hakata. Olles nähtavasti linnainimene, polnud talle südamesse läinud ka värsid valgest ristikheinast, niidult kanduvast heinalõhnast, haldjast kaarnakiviga ning kas või kilkide laulust ahju taga. Aga võib-olla polnud ta neid kunagi lugenudki. Ennot «Väikese luuleraamatu» sarjas pole ma antikvariaatideski näinud. Esitrükid on aga nii haruldased, et isegi minul pole õnnestunud «Halle laule» omandada. Muidugi pole ükski ekskursioon toda Aime Muna viinud ka Soosaare talu varemete juurde — et ta eksamilgi võinuks kujutleda südasuvist kaugusesse viivat teerada ning otsida valget ristikheina, mis Soosaareltki kadunud.

Ja nii me siis vahtisime tõtt kriibitud kroonulaua taga. Tüdruk vaikis ja mina ootasin. Tahtsin talle siiski kolme panna ning otsisin portfellist «Uued luuletused» (raamat ise nägi küll hästi vana välja: eelmiste omanike poolt lahtikatkutud kaantega, hallitusplekkidega, nurkapidi vette kastetud) — las tudeng määrab siis värsimõõtu või seletab strooficehitust. Ütlesin, et ta võib ka tahvlit kasutada. Ent analüüsimise asemel puhkes see lopsakas tüdruk nutma.

Vesistamist ei või ma eksamil lubada, see mõjub väljapressimisena. Õpetajannadel peab ometi jätkuma iseloomukindlust ja väärikust. Nii ei saanud ma õpinguraamatusse

midagi kirjutada ning palusin prunnakal tüdrukul lahkuda. Auditooriumis läks märul lahti, paar eri kõrgusega häält püüdis mulle selgeks teha, et värsiehitust ei tohi nende käest üldse küsida. Mässuliste eesotsas seisis kõhnapoolne prillitatud keskealine daam, kelle hääl käis üle kõige. Ruumis levis paanika, kolm või neli tüdrukut tõusid nurisedes püsti ning väljusid Aime Muna kannul. Võib-olla pidi see solidaarsust tähendama, võib-olla olid nad eksamit loteriiks arvanud. Segadusele tuli kiiresti piir panna, kutsusin range sõna ja käskiva viipega tolle sõjaka daami vastama ning palusin ukse sulgeda. Pärast neid abinõusid tekkis auditooriumi uuesti vaikus.

Prillidega daami ma natuke mäletasin: ta oli arvestusel vastanud üsna hästi ning tema kontrolltöö oli arukam teistest. Kui ta hakkas rääkima, heitsin pilgu õpinguraamatu lehekülgedele: sealt vaatasid sageli vastu viied, kolmi oli ainult mõni üksik. Aga pileti oli ta tõmmanud viletsavõitu. Igas õppeaines esineb allosasid, mida peetakse keerukateks või ebameeldivateks, samuti äärealasid, mida ajapuudusel jäetakse õppimata. Ilse Pülmessaare (nii seisis ta nimi õpinguraamatu esileheküljel) piletis olid kõik küsimused kehva sorti. Sinna ei saanud ma midagi parata — peale kõige muu peab tudengil ka õnne olema. Ilse Pülmessaare oli tema hea haldjas vähemalt sedapuhku maha jätnud. Ent ta oli arukas naine ning esimese punkti seletas kuidagi ära. Ka teisele kombineeris ta vastuseid ning ma lasksin tal vahele segamata ponnistada. Ent kolmanda küsimuse juures jäi temagi vait ning tunnistas siis mingi ägedus- või koguni uhkustundega, et Jakob Liivi näidendeid pole ta tõepoolest kunagi lugenud. Nüüd oli minu kord kurjalt muiata. Vastuhakk oli täielikult maha surutud.

«Hästi, ma panen teile «rahuldava»,» sõnasin üleolevalt.

Ilse Pülmessaar kahmas õpinguraamatu laualt enda kätte.

«Mida te siis lootsite?! Seda piletit te ju ei osanud. Üliõpilane peab suutma vastata kõigile küsimustele,» lisasin dotseerivalt.

Ilse Pülmessaar oli kange iseloomuga, toppis õpinguraamatu ridiküli ning väljus ust paugutades. Issand kaitsku tema abikaasat, kui tal see juhtub olema!

Veel üks eksamineeritav lahkus kurja daami kannul.

Ülejäänutest sai üks nelja, teised kolme, eelviimane kukkus läbi.

Ilse Pülmessaar ilmus nähtavale kuu aja pärast uuesti. Mul juhtus olema vaba aega ning ma küsitlesin kogu prog-

rammi risti-põiki läbi. Muidugi, sellise põhjaliku pinnimise juures selgub ka lünki, õigupoolest oleksin talle pidanud panema nelja. Aga ma tahtsin olla suuremeelne ja kirjutasin eksamilehele «väga hea».

Pärast toda nurjunud eksamit oli see õpperühm siis käinud minu peale kaebamas. Kes nimelt, seda mulle ei öeldud. Aga ma teadsin niigi, et see oli tolle range daami Ilse Pülmessaare ettevõte. Kui ta ka ehk ise ei läinud, siis vähemalt oli õhutanud selleks teisi.

Niisiis — talvisest eksamist saadik oli mul läbikukutaja kuri kuulsus. Mõned esimeste kursuste plikad heitsid koridorides minu poole kartlikke pilke.

Aga mul polnud vajadust ka kahetseda. Lõppude lõpuks olid nad tulnud kõrgkooli, siit diplomiga välja minnes pidid nad ikka üht-teist kaasa võtma. Ehk vähemalt teadma seda, kust ühe või teise probleemi kohta midagi lugeda võiks. Nii oli veerand sajandit tagasi ütelnud minu professor Juhan Viir.

Kuri kuulsus mind ei häirinud, võisin endale seda lubada: ei vajanud ma häid eksamiprotsente, ei tahtnud ma kellegi ees silma paista eeskujuliku lektorina, polnud mul tahtmist kuhugi tõusta. Võib-olla on isegi hea, kui õppejõudude kollektiivis on üks läbikukutaja — et üliõpilased võtaksid eksameid ikkagi tõsiselt. Jah, kui mu kolleegid mõtleksid kaugemale, siis peaksid nad mulle tänulikudki olema, et ma olen võtnud sellise tänamatu osa endale ning nemad võivad end minu kõrval näidata heade ja eeskujulikena.

Olin mõtetega sattunud ulama, nüüd pidid tudengid küll valmis olema. Nad olid võinud isegi küllaldaselt spikerdada. Istusin laua taha ning palusin kellelgi tulla vastama. Punane kampsun, kes juba ennist jätnud kõige intelligentlikuma mulje, osutus ka kõige söakamaks ning astus esimesena laua juurde. Ta rääkis üsna soravalt, sai hakkama ka lisaküsimusega. Ma panin talle viie — seda ei juhtu iga päev.

Kollane kleit ei teadnud suurt midagi, aga ta oskas teha loogilisi järeldusi. See on isegi tähtsam kui teadmised — need ununevad, järeldamisoskus ja otsustusvõime jäävad. Kui ta oli Eesti Kirjameeste Seltsi presidendiks pakkunud Tuglast, hakkasin ma sellelgi kurval päeval naerma. Tüdruk taipas oma viga ning ütles, et Tuglas ei saanud olla juba sellepärast, et ta polnud veel sündinud. Panin talle kolme.

Moeori pleekinud teksaspükstes oli spikerdanud — nagu ma arvasingi: lisaküsimustele ei osanud ta midagi mõistlikku kosta. Sain ka temast kolmega lahti.

Jäi veel viimane tüdruk — naiivitar roosa pluusi ja suurte prilliklaasidega. Minu meelest oli tal hea pilet: «Mahtra sõda», Ado Reinvald ja Gustav Suitsu elukäik. Mahtra meeste vastuhakust oli talle keskkoolis mõndagi pähe tuubitud ning midagi mäletas tüdruk veel nüüdki. Ado Reinvaldist deklareeris ta, et see oma luulega võidelnud feodalismi vastu. Aga ühtegi luuletust ei teadnud ta nimetada, muidugi polnud ta midagi kuulnud roosaseinalise elumajaga Ilissa talust, Vanemuise lauast selle õunapuude all ega masendavast oksjonipäevast sealsamas.

Tüdruk paistis lollike, isegi moodsad prillid ei suutnud seda varjata: ei olnud tal lootust abieluturul partiid teha, ei heaks õpetajaks saada. Aga ma olin kohutavalt väsinud ning tahtsin lõpetada. Et ka kolmandast punktist oleks midagi räägitud, esitasin talle kõige lihtsama küsimuse:

«Kus oli Gustav Suits kirjandusprofessor?»

Küünitasin käe õpinguraamatu järele, et vastajale kolm kirja panna. Tüdruk pungitas oma silmi helesiniste prilliklaaside taga ning pakkus siis välja:

«Stokholmis.»

Õpinguraamat jäi lauale. Selline Tartu linna reetmine pani mind pahvatama:

«Gustav Suits keerab küll täna hauas ringi!»

Haud... Haud oli alles vaja kaevata lasta. Haarasin portfelli ja suundusin ukse poole. Roosa pluusiga tüdruk jäi nagu õnnetusehunnik mulle järele vahtima.

Kriitikale reageerimine

Pühendatud Arvo Valtonile

Ajalehtedes leidub mõndagi õpetlikku lugemist.

Sel kevadel oli mulle silma jäänud nimeka arsti, meditsiinikandidaadi kirjutis õigest puhkamisest. Et tuleb tingimata senisest asupaigast lahkuda ning üldse kardinaalselt keskkonda muuta. Olin tõepoolest puhkuseajaga arutult ümber käinud, leppides suplemiskäikudega Piritale ning paari väljasõiduga marjametsa. Nüüd otsustasin uuendada suhteid kaugete sugulastega Võrumaal ning sõitsin juba juuni hakul nende tallu suvitama.

See oli vaikne metsatagune koht, kased aknast sisse vaatamas ning oma järv sauna taga. Igati teadusliku puhkamise võimalused. Ainuke häda, et tallu polnud ajalehti tellitud. Tundsin neist suurt puudust. Eriti meeldivad mulle kriitilised artiklid ja vastukajad neile. Loed näiteks, et selles või tolles ettevõttes on asjad liga-loga, aga nädala või paari pärast saad kriitikavastusest teada, et olukord on normaliseeritud. Ma ei usu, et kellelgi õnnestuks kriitikale vastamisest kõrvale hiilida. Nii et siis parem juba kohe reageerida ning abinõud tarvitusele võtta.

Kord pühapäeva õhtupoolikul tõi naabritüdruk meie peremehele kaks vabrikuvärsket vikatit, mis olid keeratud trükipaberisse. See osutus eilseks ajaleheks. Võtsin seitungi kätte, silusin sirgemaks ning lugesin lehe peast kuni toimetaja nimeni läbi. Teiste seas leidus reportaažlik olukirjeldus A. põllumajandustehnikumist. Kirjutis oli heldelt illustreeritud fotodega. Eelviimases lõigus kurtis tehnikumi direktor ajakirjanikule, et tema kasvandike hulgas leidub ka mõningaid kohusetundetuid elemente, kes ei taha oma auväärsele erialale tööle minna. Edasise teksti oli vikatitera katki lõiganud. Kui olin paberitükid kokku sobitanud, võisin lugeda lauset: «Mõned lõpetanud, nagu A. Vallikivi, O. Kruus jt., ei ole isegi välja võtnud oma diplomeid ja suunamislehti.»

Need read ei lasknud öösi magada. Kogu elu oli mulle õpetatud korralikkust, sõnakuulelikkust ja allaheitlikkust: algul oli teinud seda isa püksirihmaga, siis algkooli õpetajad nurkapaneku ja kärkimisega, keskkooli pedagoogid peene pilkamise ja märkuste kirjutamisega, ülikooli dekaanid ja professorid ähvardustega stipendium ära võtta või välja visata, tööülemused meelitasid edutamisega ning hirmutasid alamale ametiastmele paigutamisega. Ja nüüd oli juhtunud midagi võimatut: ikkagi olin ma eeskirjade ja elukorra vastu nii rängalt eksinud, et mind tuli korrale kutsuda ajalehe jõuga. Ma ei saanud aru, kuidas lugu võis nii kaugele areneda, kuidas olin nii kuritegeliku hooletuse või ükskõiksuse küüsi langenud.

Vastu hommikut, kui olin tukastama jäänud, nägin suurt pótisinist saali, kus kurja näoga mees hõikas minu nime ning pakkus mulle meresiniste kaantega diplomit. Millegipärast lõin kartma ning tahtsin minema lipata, aga jalad olid nagu kammitsas ja ma ei pääsenud paigalt. Kurja näoga mees tuli järjest ligemale ning sinised kaaned ta käes muutusid juba küünrapikkusteks. Tahtsin end vähemalt kõrvale kallutada, ent jäin hiljaks, ning samas valas range mees mulle siniste kaantega vastu vahtimist.

Kohkusin virgeks ning leidsin, et mingi paks raamat oli mulle kapi otsast pähe kukkunud. Kell sai kolme minuti pärast kaheksa.

Rõivastusin ja tõttasin bussipeatusse. Pidin sõitma A.-sse. Poole üheksane buss oligi veel tulemata, ootasin veidi ning sain peale. Mõtlesin, et mis siis, kui tulebki kolmeks aastaks tööle minna — Saaremaale või Alutagusesse. Inimene peab olema kohusetundlik.

Peaaegu oleksin tehnikumist mööda põrutanud: ei tundnud ajalehe ähmaste piltide järgi paika ära. Bussipeatuste sildid on ka nii väikeste tähtedega, et mööda sõites silm neid ei seleta.

Tehnikum paiknes vanades mõisahoonetes, varjuline puiestee palistas kahte keskuse juurest hargnevat maanteed. Minu mäletamist mööda pidi A. mõisasse viima veel kolmaski vahtraallee, aga võib-olla on see vahepeal maha raiutud või ära kuivanud. Traktoristid ajavad ju igale poole naftat maha ning see võtab puude juured ära. Looduskaitse ei jõua ka kõikjale õigel ajal jaole.

Püüdsin meenutada, missugune õppeaine mulle tehnikumis võis kõige rohkem peavalu valmistada. Kuid see meeldetuletamise katse jäi asjatuks ponnistuseks. Oleksin pidanud

endalt hoopis vastupidiselt küsima, et missugused ainekursused kõige rohkem meelde jäid. Enne kui taipasin probleemi metodoloogiliselt õigesti püstitada, olin juba tehnikumi väravast sisse jõudnud ning lillepeenarde ümber paraboolitsevate kruusateede labürinti sattunud. Kuna õues ei hakanud silma ühtegi hingelist, ei saanud ma kelleltki teed küsida. Ent saabusin ka omajõudu peahoone peatrepi ette ning astusin astmetest üles. Koridoris kohtasin mitut lukustatud ust, aga ühte suurde ruumi pääses ikkagi sisse. See näis olevat aula. Küllap asusingi õiges kohas: suurest hilinemisest hoolimata korraldatakse ehk siiski pidulik diplomite pihkupistmine. Seda muidugi juhul, kui peale minu on ka teised kriitikat kuulda võtnud ning kohale ilmunud. Ent küllap on range direktori etteheited südamesse läinud teistelegi. Kuid neil tuleb võib-olla kaugemalt siia sõita kui minul. Niisiis oleks arukas oodata.

Istusin tagumisse tooliritta ning lasksin pilgul ringi käia. Aula nägi üsna räämas välja: paar aknaklaasi mõradest mustrilised, laes pruunide servadega läbitilkumise laigud ja seintel suured värvilatakad ripnemas.

Üldsegi oleks võinud ruum diplomite kätteandmise puhul veidi pidulikum välja näha. Vähemalt lillevaas oleks lauale ära kulunud ning loosung lavaportaali kohale.

Kuna teiste diplomandide kriitikale reageerimise kiirus jättis soovida, astusin aulast aeda. Lõikasin kõige suuremalt ratasklumbilt sületäie äsja puhkenud punaseid pojenge ning tõin saali, kõnepuldi tagant leidsin nende jaoks vaasi. Kui olin lillevaasi presiidiumilauale asetanud, omandas kogu ruum rõõmsama väljanägemise. Ent seintel ripendavad värvilatakad ajasid hinge täis. Lavaruumist sain teravaotsalise lipuvarda ning hakkasin sellega seinu silendama. Selle tegevuse juurest tabas mind ootamatult sisseastunud nõudliku näoga hallipäine mees — polnud raske temas pedagoogi ära tunda.

«Ometi lõpuks remondimehed kohale ilmunud,» tähendas ta rahulolevalt. «Aga praegu palun siiski siin pooleks tunniks töö katkestada, meil on seda ruumi veel üheks ürituseks tarvis.»

«Hästi,» ütlesin mina ning nõjatasin varda saali nurka.

Nõudliku ilmega õppejõud heitis kontrolliva pilgu üle aula, krimpsutas minu poolt mahatogitud värviprahi pärast nägu ning lahkus. Peatselt ilmus ta tagasi tigedakulmulise noorema kolleegi ja meeldivänäolise naisõpetaja saatel. Nende kannul astus saali pool tosinat umbes kahekümne

aastast noormeest. Kõik võtsid istet: pedagoogid presiidiumilaua taha, poisid nende ette vineertoolidele. Õpetajanna heitis pilgu lillevaasile, nihutas selle endale ligemale ning saatis minu suunas võluva naeratuse.

Istusin servmisele toolile turrisjuukselise ja päevitanud mehehakatise kõrvale. Nõudliku naeratusega pedagoog tõusis püsti ning hakkas kõnelema. Olin temas kohe kahtlustanud õppeasutuse direktorit, igaks juhuks pärisin oma naabrilt järele. Viimane mõõtis mind pika pilguga ning kostis tõredalt:

«Kuu pealt oled kukkunud või? See on ju õppealajuhataja.»

Oleksin pidanud seda ka ise taipama: ega siis meiesugustele kõrvalehoidjatele ja viilijatele tule direktor lahkumissõnu lausuma, aitab õppealajuhatajast küll.

Uitasin pilguga mööda seina, kus minu töö oli pooleli jäänud. Kolm-neli lahtist värvilatakat oleks pidanud veel tingimata maha nühkima. Muidugi tuleks enne värvimist seinad kõik korralikult puhastada, krohviaugud täita ning praod pahteldada. Värviks sobiks kõige paremini hele, oraseroheline toon. Aga küllap neilgi on laos potisinine...

Kõne oli lühike ja õpetlik: õppealajuhataja toonitas, et meie kohus on hästi harida maad ning vastuvaidlematult täita oma ülemuste käske ja korraldusi. Siis läks asi tegelikuks: tigedakulmuline pedagoog lõi diplomite meresiniseid kaasi lahti ja hõikas nimesid, õppealajuhataja surus kätt ning andis dokumente kätte, naisõpetaja plaksutas käsi. Kui minu kõrval istuvad turrisjuukselised põllumehed olid ette astunud, jäi lauale veel üksainus diplom. Tõusin püsti ning samas hõikaski tigedakulmuline minu nime.

«Miks ma teid küll ei mäleta?» imestas õppealajuhataja mulle dokumente ulatades.

Kehitasin õlgu:

«Ausalt öelda, mina teid ka ei mäleta.»

«Nojah, on see siis lõpuks nii tähtis,» arvas õppealajuhataja.

Mäletamine polnud muidugi tähtis: oluline oli dokument ise. Ei jõudnudki midagi kosta, sest juba olid kõik püsti tõusnud, kolistasid toolidega ja hakkasid üheskoos käsi plaksutama. Astusin turrisjuukselise agronoomi kõrvale tagasi ning lõin meresinised kaaned lahti: vastu vaatasid hinneteleht ja suunamiskiri tööle. Viimaselt lugesin: *Vilsandi kolhoos*. Nojah, seda oli karta.

Hinneteleht demonstreeris kronksus kolmesid, kuhu ainult üksainus nääpsuke neljahing oli ära eksinud. Olin arvanud oma põllumajanduslikke õpinguid seisvat paremal järjel. Tont teab, millega see õpilane Kruus siin A. tehnikumis küll oma aega raiskas: vahtis ehk liiga palju tüdrukuid või luges melioratsiooniõpiku asemel kriminulle? Kui oleks mäletanud! Aga midagi ei tulnud meelde.

Aga hea, et niigi läks. Kolmedega diplom on diplom nagu iga teinegi. Ja nüüd on ta koos suunamislehega minu käes ning kellelgi pole enam midagi ütlemist — ajalehe kriitikaosakond võib rahule jääda. Ja mind arvatakse ehk jälle korralike inimeste hulka.

Aga küllap nad nende kolmede pärast saadavadki selle diplomi omaniku maailma äärde — Vilsandile. Pole seal mingit põllumaad, puha paekivi ja kajakasitt. Aga kui liivasele lõunarannale katsuks siiski õunapuid istutada? Oleks kena, kui ubinad otse lainetesse kukuvad ning ise Saaremaa randa triivivad. Võiks ehk isegi põllumajandussaaduste transpordi ratsionaliseerimise eest preemia saada.

Pühajärve sõja liigne ohver

Olin äsja lugenud direktori käskkirja minu määramisest vanemteaduri kohale ning lippasin heas tujus koju. Seal leidsin aga kirjutuslaualt kohtu-uurija kutse.

Ei teadnud endal ühtegi kuritegu hingel lasuvat, aga natuke kõhedaks võttis ikkagi. Küllap olen juhtunud pealt nägema mõnd liiklusõnnetust või tänavakaklust ning nüüd tahetakse tunnistajaks.

Määratud minutil koputasin kutsel märgitud numbriga uksele ning astusin kabinetti. Ruumi äärjooned uppusid pimedusse, ainult minu jalge ette langes kuskilt valgusvihk. Selle servas nägin kirjutuslauda ning noorepoolset meesterahvast ebamäärast värvi frentšis.

Sel ajal, kui ta mulle istet pakkus ning traditsioonilisi küsimusi nime ja elukoha kohta esitas, püüdsin selgusele jõuda, kust see ebaharilik valgus tuleb. Igatahes tavalise laua- või laelambiga polnud tegemist. Ümbruse uurimise tõttu ei kuulnud ma täielikult järgmist küsimust:

«. . . olite . . . esimese aasta detsembris Pühajärvel?»

Mul on rumal harjumus, kui ma küsimust pole korralikult kuulnud, selle sisu tagantjärele oletada. Olen niimoodi ülikoolis ühe eksamigi tuksi pannud. Aga ikka häbenen paluda, et küsimust korrataks.

Niisiis jaatasin vastuseks uurija küsimusele. Muidugi viibisin ma 1961. aasta detsembris Pühajärve sanatooriumis. Sass kirjutas siis seal ju oma menuka värsitsükli kuuvalgel padespanni tantsivatest kaskedest ning tüsedataljelistest heinakuhjadest.

«Väga hea, et te ei eita — meil on selle kohta ka dokumente.»

Miks ei pidanud neil leiduma dokumentegi: tuusiku rebitava talongi olin ju viinud ametiühingukomiteesse tagasi.

«Teil oli tollal leitnandi auaste?»

«Just nii.»

Ülikooli aegu olin saanud madalaima aukraadiga ohvitseriks, pärast kordusõppusi ülendati reservleitnandiks.

«Teie komando all olev rood allus polkovnik Liljele?»

«Vist mitte . . . Ei mäleta . . .»

Neid polkovnikuid oli suvelaagris mitu. Minu meelest küll kõik vene nimedega, aga võib-olla leidus nende seas ka mõni Lilje-nimeline. Huvitav, mis rahvusest see Lilje võiks olla?

«Ilmaasjata vaikite, ka selle kohta on dokument olemas.»

Uurija nihutas mingi paberilehe minu poole. Ma ei hakanud seda lugema: nagunii poleks mäletanud nende polkovnikute kohta midagi kindlat ütelda.

«Kui on dokument, eks siis olnud too Lilje.»

«Niisiis te ei eita, et asusite 4. detsembri hommikul Pühajärve mõisa nurmel Arulasse ja Sihvale viivate teede hargnemiskohal ning kuulsite, mis seal kõneldi?»

Kehitasin õlgu.

Kust võisin ma kuupäevalise täpsusega mäletada, kunas ma kümme aastat tagasi Arula teel jalutamas käisin? Mõnikord me seal Pühajärve sõjatamme kandis hulkusime küll.

«Niisiis pidite kuulma sõjakohtu otsust, mille sillakohtunik von Brasch ette luges.»

«Kuidas?! Sillakohtunik . . .? Von Brasch . . .?»

Siin oli midagi viltu. Sillakohtunikud tegutsesid möödunud sajandil ning ka aadlitiitleid ei tarvitata enam ammu. Pealegi polnud 1961. aastal mingit sõda ega saanud eksisteerida ka sõjakohut . . . Ent von Brasch . . . see nimi tundus mulle siiski tuttav! Muidugi, eks olnud ma seda mõnel ajalooloengul kõrvu jätnud. Aga mida too uurija küll sellise veidra küsimusega taotles? Kas ülekuulatavat lihtsalt segadusse ajada?

«Niisiis olete von Braschi ettekandega tuttav?»

«Jah, meelde tuli!»

See oli varahommikune loeng Laias tänavas — pool auditooriumi pidas võitlust unega. Ka minul kippusid silmalaud kinni vajuma, ent juhtusin istuma esimeses pingis otse kateedri vastas. Toetasin vasaku rusika lõua alla, et see reetlikult ei jõnksataks, ning parema käega tegin mehaanilisi kirjutamisliigutusi. Dotsent Kenkmaa vehkis otse minu silme ees professor Hans Kruusi raamatuga ning tsiteeris sealt pikki lõike. Mõned poolikud laused on kuhugi ajukurdudesse

peatuma jäänud: «. . . beim Tumult selbst am tätigsten Gewesenen sich ergeben . . .», «. . . et neid ütskõrd läbi lipu lastas viiesaja mehe mööda . . .», «. . . ja neid siis nekrutis ära anda oma valla eest, ehk kui nema väeteenistusse ei peaks kõlbama, neid Siberi ehk tühjale maale ära saata . . .»

«Järelikult oli teil teada, et Kaga Rein ei kuulu karistamisele?» katkestas uurija mu ekskursi minevikku.

«Ma ei mäleta mingit Kaga Reinu!»

Aga äkki on mul siiski kunagi tegemist olnud mõne Kaga Reinuga? Rein on pagana laialt levinud nimi. Ja ega alati tutvustamisel perekonnanime öeldagi . . . Tänapäeval ei osata ju enam end viisipäraselt esitleda.

«Te siis kinnitate, et te ei tundnud Kaga Reinu?»

«Ei . . . tea . . .»

«Sel juhul ei saanud teil olla isiklikku kättemaksu motiivi.»

Kättemaksu motiivi? Pagan võtaks, tolle kollanoka nimi oli küll Rein, kes Merikese kohta halvasti ütles ning kelle ma siis trepist alla virutasin. Aga ta ei murdnud kaela, oli kuulda, kuidas ta fuajees maandus ning šveitser ta ukse taha toimetas, räuskas teine veel väljaski midagi . . . Võib-olla läks tõepoolest miilitsasse kaebama? Aga see kõik oli tunamullu suvel, miks siis alles nüüd üle kuulatakse? Ent sisemised varjatud vigastused, mis alles ajapikku ohtlikuks võivad muutuda . . .? Kuid see ei juhtunud üldse Pühajärve restoranis, vaid Tallinnas «Pegasuse» kohvikus!

«Siin on midagi segi aetud, see Rein polnud üldse Pühajärvelt.»

«Pärit ta polnud tõepoolest Pühajärvelt, vaid Nüpli külast.»

«Väga võimalik. Ma ei tea, kust see Rein pärit oli, mul polnud temaga kuigi palju kokkupuutumist.»

«Seda küll. Aga ikkagi pidasite vajalikuks teda omavoliliselt karistada.»

«Seda ei saaks just karistuseks nimetada, lihtsalt oli vaja tast lahti saada, muutus teine talumatuks . . .»

«Teil on imelik mõõdupuu. Ah et kakssada hoopi pole veel karistus . . .» lausus uurija toonitatud irooniaga.

«Siin on nüüd küll muinasjutuliselt liialdatud: seda Reinu sai ju ainult kaks korda löödud. Mis muhud ta ise hiljem maas veel juurde hankis, kes on neid kokku lugenud.»

«Ah et ise maas sai kõik need muhud ja vermed?» Uurija iroonia muutus juba irvitamiseks.

Ei, nüüd tuli meelde, et sellel «Pegasuse»-Reinul polnud üldse K-tähe pealt nimi, vaid algas hoopis J-ga: kas mitte Juks? Või Jooks? Ei, vist hoopis Jaks?

«Siin on midagi segi aetud. Mul tuleb meelde, et selle Reinu nimi oli kas Juks või Jaks.»

«Ärge püüdke ise asjaolusid ja isikuid segi ajada! Rein Jaks oli Arulast, talle on kohtuotsuse kolmanda punkti järgi mõistetud viissada hoopi ning pärast üks aasta sunnitööd. Mina uurin aga Kaga Reinu puhul kordasaadetud omavoli. Palun, veenduge ise, et Kaga Reinu pole karistusaluste nimekirjas.»

Uurija ulatas mulle paberilehe, mille ülaservas seisis kiri «Tartu sillakohtu arhiiv, akt nr. 365 (1841)». Hakkasin punasega allakriipsutatud nimesid lugema: «Kristo Tootson, Hans Tootson, Torni Jaan Kull, Peter Michelson . . .»

Kõnealust Kaga Reinu polnud seal tõepoolest nimetatud.

«Niisiis karistati Kaga Reinu ebaseaduslikult!» hüüatas uurija võiduõõmsalt.

See absurdne lugu hakkas mind tüütama. Mul pole tolle Reinuga midagi pistmist. Uurija mingi veider kinnisidee! Otsustasin minna vasturünnakule, enda arvates olin avastanud süüdistuse nõrga koha:

«Kui seda Reinu pole kohtuotsuses nimetatud, mille järgi te siis kinnitate, et teda üldse on karistatud?»

«Aga rahvas mäletab, et ka Kaga Reinu on Pühajärve väljal pekstud.»

«Rahvas! Aga kes võib seda tunnistada?»

«Rahvaluule.»

«Rahvaluule! Rahvaluule ei saa olla süütõendiks.»

«Saab küll. Ilma põhjuseta ei laula rahvasuu konkreetsetest isikutest. Aga Kaga Reinu nimi on rahvaluules fikseeritud.»

«Kus?»

«Te peaksite teadma rahvalaulu «Eesti mees ja tema sugu»!»

«Seda küll.»

«Siis peaksite ka mäletama, millest ja kellest seal juttu on.»

«Talurahva raskest olukorrast, Pühajärve talupoegade kadalipus peksmisest ja . . .»

«Voh! Seal just mainitaksegi Kaga Reinu. Vahest oleksite nii lahke ning tuletaksite selle salmi meelde.»

Olen rahvaluuleeksami teinud Eduard Laugaste juures ning korduvalt lugenud-lehitsenud tema koostatud ja 1948. aastal avaldatud rahvalaulude valimikku. Pikk riimitud laul «Eesti mees ja tema sugu» asub selle kogumiku lõpposas.

Mul on nägemismälu ning eksamineerija ees seistes võivad mu silme ette kangastuda kümned raamatuleheküljed kogu täpsuses — mäletan isegi leheküljenumbreid ja kahekorra murtud nurki. Nüüd uurija läbitungiva pilgu ees seistes libisesid mul filmilindina silme eest läbi Ed. Laugaste valimiku leheküljed «Eesti mehe kaebuse» kohalt. Kuid neis paarisriimilistes värssides ei kohanud ma ühtegi pärisnime peale Kristuse. Ei mingit Kaga Reinu! Kas pole aga mu mälus vahepealsete aastate jooksul tekkinud lünki? Ehk olen mõne stroofi unustanud?

Siiski söandasin protestida:

«Laulus «Eesti mees ja tema sugu» pole nimetatud ühegi talupoja nime. Kui teil on Eduard Laugaste «Valimik eesti rahvalaule» käepärast, võite kontrollida.»

«Tean. Trükitud variantides tõepoolest seda nime ei esine. Kuid sellest laulust leidub ka hulk avaldamata üleskirjutusi. Ja leidub variant, kus esineb Kaga Reinu nimi. Palun, veenduge.»

Uurija ulatas mulle suureformaadilise masinakirjalehe neliksalmidega. Üks värss oli punasega alla kriipsutatud:

Kaga Rein sai kaitssada.

Tegin räpaka liigutuse ning paberi serv kärises lõhki.

«Ei tasu vaeva näha!» hüüatas uurija iroonilise muigega. «Selle lehe puruksrebimisega ei saa veel süütõendit ära hävitada. Otepää Keskkooli muuseumi käsikirjade kogus leidub selle variandi neli üleskirjutust. Kui teil isegi õnnestuks keskkooli vana hoone maani maha põletada, ei saaks te seda rida ära hävitada. Nüplis, Pühajärvel ja mujal Otepää ümbruses mäletavad vanemad inimesed veel peast, et «Kaga Rein sai kaitssada». Te kui haritud inimene peaksite mõistma, et rahvalaulu ei saa hävitada.»

Pooleldi kärisenud leht oli vahepeal mu peost maha libisenud. Otsisin rahvalaulu põrandalt üles ning asetasin selle lauale.

Uurija jätkas:

«Rahvasuu poleks hakanud Kaga Reinust laulma, kui teda poleks pekstud. Muide, nagu kohtuotsusest selgub, pidid kõik karistusalused saama viissada hoopi, ainult sunnitöö- ja väljasaatmise määrad olid erinevad. Üksainus kahesaja hoobiga karistatu pidi teistest rohkem meelde jääma, niisiis sattus rahvalaulu just Kaga Rein. Kui küüniliselt arutada,

siis oli Kaga Reinule väiksema arvu hoopide andmine taktikaline viga. Just see erinev hoopide arv võimaldab seaduserikkumist avastada. Miks aga Reinule langes osaks vähem peksu, seda võiksite nüüd teie selgitada. Kas hakkas võimu kuritarvitajal südametunnistus kripeldama ning seepärast ei pidanud Rein kogu kadalipuahelikku läbima? Või märkas polkovnik Lilje, keda rahvatraditsioonis meenutatakse heatahtliku mehena, ebaseaduslikku kari ning katkestas selle? Miks te vaikite — teil on praegu võimalus ajaloolist tõde täpsustada?»

Mis võisin ma selle peale kosta? Uurija tahtis mind nähtavasti paanikasse ajada ning ründas järjest ägedamalt, paisates mulle kiirkõnes näkku:

«Tunnistage üles, mis meelehead te Nüpli mõisnikult saite, et tema ässitusel Kaga Reinu nüpeldada lasite. Võib-olla lubas ta teile oma mõisas valitseja- või metsnikukoha? Võib-olla tõotas ta teie isale rentida kõrtsitalu? Või pakuti teile ainult kõva peatäit ning ööseks toatüdruku aset? Miks te ikkagi tegite Reinule ülekohut?! Pidi ometi olema mingi põhjus!»

See kõik oli üpris absurdne. Mul hakkas pea ringi käima. Võib-olla näen ma und? Hõõrusin silmi, et ärgata. Ent kui laud lahti lasin, polnud midagi muutunud: endine ruum samasuguse kummalise valgustuse ja tundmatu frentšis mehega.

Uurija hääl ägenes ja kõrgenes järjest, viimased laused täristas ta kuulipildujana mulle näkku.

Kui trumminahkade vastu põrkas uuesti Reinu nimi, välgatas mu peas midagi.

Kas ei olnud see kõik peen kättemaksulavastus Reinu poolt? Miks mind just kogu aeg selle Reinu nimega pommitati?

See polnud muidugi ilus, mis instituudis Reinuga tehti. Rein armastas teaduslikus nõukogus direktorile vastu vaielda. Kaks kõva kivi ei jahvata head jahu — üks neist tuli asendada. Vanemteadur Rein Kagani koht läks konkursi alla. Mõned teadusliku nõukogu liikmed olid juba Reinu varemgi liiga pretensioonikaks pidanud. Tarvitses veel ainult üks-kaks pika laua ääres istujat Reinu vastu meelestada — ja vanemteadur Kagan ei saa vajalikul arvul hääli.

Enne konkursiistungit oli direktor kutsunud mind oma kabinetti. Arutama minu perspektiivplaani. Jutuajamise lõpul pilgutas ta silma ning lausus:

«Kui meil kõige ligemas tulevikus peaks vabanema vanemteaduri koht, siis on põhjust teid sinna edutada. Te mõistate — kui vabaneb . . .»

Kui häältelugemiskomisjoni esimees oli sedelid laiali jaganud, varjasin end kapi nurga taha ning tõmbasin väikesel valgel paberilehekesel leiduva masinakirjas nime maha. Kriips oli kõver nagu pajukepp.

«Niisiis, kas te tunnistate end süüdi Kaga Reinu ebaseaduslikus karistamises?» kuulsin uuesti uurija häält. Ta läbitungivad pilgud puurisid otse mu silmadesse.

SISUKORD

I

Hilinemine 5
Oma rada 24
Ohtlik tee 35
Lõikuspäev 42
Kosilane 51

II

Mälestusi ateistlikust kasvatusest 61
Tuba 77
Juhusliku paari mäng 90
Rahurikkuja 108

III

Minu hobi 120
Kriitikale reageerimine 129
Pühajärve sõja liigne ohver 134

Kruus, O.

K 77 Juhusliku paari mäng. — Tln.: Eesti Raamat, 1979. — 144 lk.

Peamiselt kirjanduskriitiku ja luuletajana tuntud autori teine proosakogu sisaldab 1970-ndatel aastatel kirjutatud novelle ja jutustusi. Erinevatel aegadel ja erinevates paikades hargnevaid lugusid seovad ühised tegelased, kelle juured koonduvad Võllapää külas.

K $\frac{70305-161}{M\ 901(16)-79}$ TL—12—15—78 4702700200 E